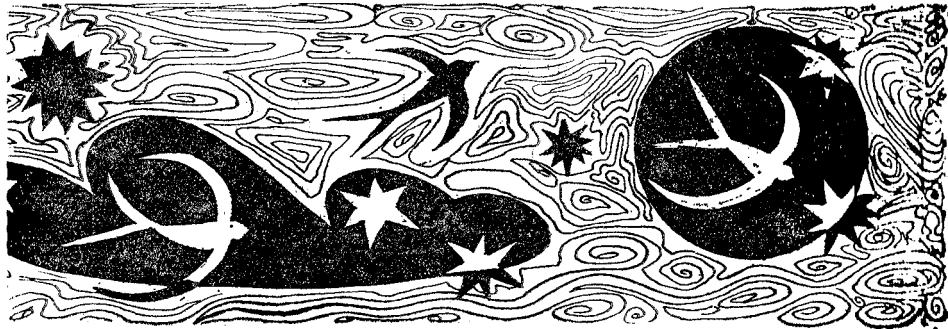

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

БАРОТ БОЙҶОБИЛОВ
ЭРКИН ВОҶИДОВ
ОДИЛ ЁҶУБОВ
ЛАТИФ МАҲМУДОВ
НОРМУРОД НАРЗУЛЛАЕВ
АБДУЛЛА ОРИПОВ
ТУРОБ ТЎЛА
ХУДОЙБЕРДИ ТЎХТАБОЕВ
НОСИР ФОЗИЛОВ
ҲАЛИМА ХУДОЙБЕРДИЕВА
ИБРОҶИМ ҒАФУРОВ
АБДУБОҶИ ҒУЛОМОВ (рассом)
ОЙДИН ҲОЖИЕВА
ЎТҚИР ҲОШИМОВ

ШЕЪРЛАР, ҲИКОЯЛАР,
ОЧЕРКЛАР, АДАБИЙ-
ТАНҚИДИЙ МАҚОЛАЛАР

ЁШЛАР

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети
«ЁШ ГВАРДИЯ» нашриёти
Тошкент — 1980

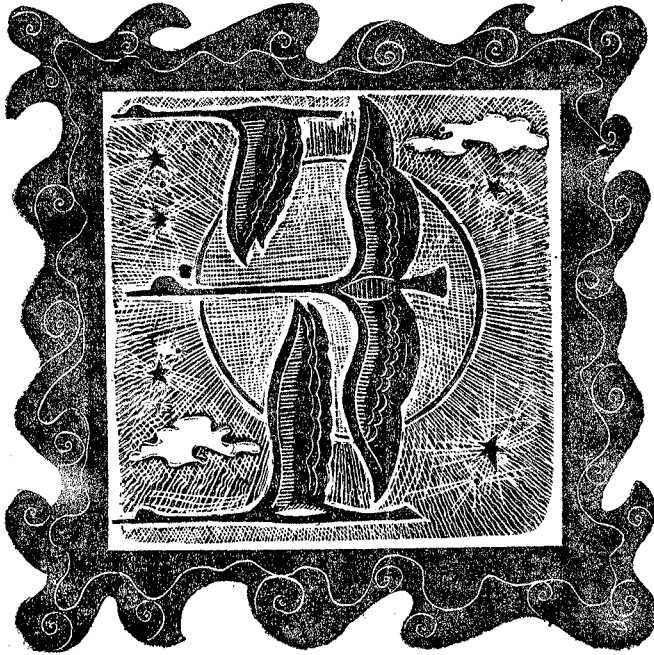
Ё 84

Ёшлик: Шеърлар, ҳикоялар, очерклар,
адабий-танқидий мақолалар (Редкол.:
Б. Бойқобилов ва бошқ.— Т. «Ёш гвар-
дия», 1980.—104 б.

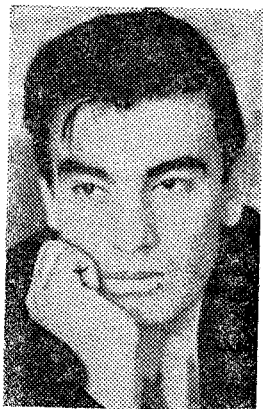
Ёшлик.
ББК 84Уз

Ё $\frac{70500 - 67}{356 (04) - 80}$ 78--80 4702570000

©ИЗДАТЕЛЬСТВО «ЕШ ГВАРДИЯ», 1980 Г.

НАЗМ ВА НАСР

СЕВГИ ҲАҚИДА УМИДБАХШ БАЛЛАДА

Қуёш ботиб кетди. Туғилмоқда тун,
Ҳали ўпилмаган — маъсум, бокира.
Кўчада юрибман мен нима учун?
Мен, ахир, ўлганман, мен бир хотира!..

Кўм-кўк тутун ичра сузиб юрар зал,
Ойнинг ёғдусидай куй оқар ҳазин....
...Худди хаёл каби солланиб гўзал,
Рақс майдонида учиб юрган ким?

Ногоҳ пайдо бўлар кўксимда юрак!
Танимдан кўринмас кафанни юлиб,
У қиздан бир қатра ҳаётми сўраб,
Унинг қаршисига бораман юриб...

— Кечиринг, юзимга тикилиб боқманг,
Мен асли ўлганман, кўзларим чирик...
Қиз рақсга тушади, кулади шўх-шан:
— Кўриб турибман-ку, сиз тирик... Тирик!

Қўлларим қанотга айланар, гўё
Самода тўзғийди биз қолдирган из:
— Паноҳим, учяпмиз юлдузлар аро,
Юлдузлар ичида энг гўзали — сиз!

Менга ҳадя этиб жонимни такрор,
Қиз жўнар уйига қувончдан яшнаб...
Мен кўча кезаман. Ёға бошлар қор —
Оппоқ қўлчаларин елкамга ташлаб.

Дўстларим оромин бузар телефон,
Уйқусираб бари гўлдирайди: «Ким!»
Биров телефонга қичқирар шодон:
«Табриклаб қўйинглар, дўстлар, тирилдим!»

Менинг киндик қоним тўқилган юртда
Телеграфчи қиз ақлдан озди,
Манов телба бўлиб қолган аппарат
«Она, мен тирикман», деган хат ёзди.

Менинг атрофимда бўлса оппоқ қор,
Менинг атрофимда туйғулар, ўйлар,
Сокин шивирлайди: «Нима гапинг бор?»
Қадам товушидан уйғонар ўйлар.

Биламан, бир уйда, оппоқ тўшакда,
Нурдай пок вужудин чойшабга кўмиб,
Бир қизча ухлайди ойдаин якка,
Балки мен ҳақимда ойдин туш кўриб.

Бизнинг ўртамизда балки йиллар бор...
Унинг орзулари қолганда қуриб,
Мен олиб бораман қалбимда баҳор,
Секин шивирлайман: «Келдим. Мен тирик!»

ОЙРУЗИ ОПАНИНГ ВАТАНИ

Қишлоқдошларимга бағишлайман.

Опа, эсингизда-ку,
(«О, ҳануз оғрийди дил»)
Очликдан қорни шишган
Қирқ бешинчи — машъум йил.
Ёшингиз еттида-ю,
Билар эдингиз аён:
Уруш — ўлим, шодлик — хат,
Тирикликнинг исми — нон.
Опа, эсингизда-ку,
Келганда жавзо ойи
Сарғайиб думбул тортди
Болғалининг буғдойи.
Хуркаккина қуш каби
Ҳаётнинг исин сезиб,
Дала кезар эдингиз,
Кафтингизда дон эзиб.
Сиз аниқ билардингиз,
Тирикликнинг исми — нон.
....Худди ўқдай янгради
От дупури ногаҳон.
Кафтингизда жонсарақ
Яширдингиз бошоқни.
Эвоҳ, ер шунча қаттиқ,
Осмон шунча узоқми?!
Канотингиз бўлса ҳам
Кайга учардингиз, хўш?
От келар, чавандознинг
Бир енги ҳилпира — бўш...
Танидингиз: бу — раис,
Ундан зир қақшар қишлоқ.
«Раис», деса жим қотар
«Йиғлаётган» кўғирчок.
Эслайсиз, магазинда
Бўлган эди «ур-йиқит».

«Йўқ, яна қуясан», деб
Ҳайқирди бир қўл йигит.
У йиғлади гудакдай,
Мушт ўқталиб бўзлади:
«Шаҳид дўстлар қасосин
Оламан», деб бўзлади.
Бўрдоқи кўйдан семиз
Магазинчи Шойимнинг —
Еқасига ёпишди:
«Топдим, дея хоинни!»
Эртаси хотин-халаж
Йиғилди — умуммажлис.
Йигит ўрнидан турди:
— Сайланглар, бўлай раис...
Сўйлашса, сайлашар-да,
Одам каму раис мўл!
Майли, яраб қолади,
Ҳаммаси кўтарди қўл.
Кейин раис ҳайқирди:
«Агар келгунча эффар,
Ким ўзини аяса,
Мана, қамчи!.. Хотинлар!»
Опа, нон лаззатини
Тўлаб бўлмас қамчисиз...
Бошингизни қўл билан
Бекитиб чўқдингиз тиз...
— Бу юрганинг нимаси,
Оёқяланг, бошяланг,
(Дон тўла кафтингизни
Сикдингиз қўрқиб маҳкам).
— Қани, қўлингизда нима?
(Қўрқув, даҳшат аралаш
Кафтингизни очдингиз —
Энди мумкин савалаш.)

Кўзингиз ёшсиз эди,
Жиддий — тайёр хўрликка.
Ким ҳам раҳм қиларди
Сағир қолган шўрликка.
Ҳамма бутун таёқлар
Етим бошда синади...

Раис отидан тушиб,
Бошингизни силади.
Ишонмасдан боқдингиз
Кўзларига умидвор.
Ҳайрат ичра қотдингиз...
У йиғларди шашқатор —
Йиғлар эди... Қизимни
Эзмасин деб чўнг қайғу,
Тунда сассиз эзилган
Онанингизга ўхшаб у.
Сиз ҳам зор йиғлаб бирдан
Осилдингиз бўйнига.

От ўйнатиб у кетди
Бўғдойзорнинг қўйнидан.
Жавзо. Бир эрка шамол
Бўғдойзорга урар тўш.
От елар. Чавандознинг
Бир энги ҳилпирар — бўш.

Опа, ўшандан буён
Ватан ҳақида суҳбат
Қўзғалса, кириб келар
Кўзингизга бир сурат:
Жавзо. Бир эрка шамол
Бўғдойзорга урар тўш.
От елар. Чавандознинг
Бир энги ҳилпирар — бўш...
Опа, Ватан — улуғ дард,
Опа, Ватан боғ бўлсин.
Шеърда суратин чизсам,
Тўрт мучаси соғ бўлсин.

БЕЗОВТА ТУН

От жонсарак ер тепинар,
Узар тизгинни.
Тентак шамол олиб келар
Жондор исини.

Қора тунда ловиллайди
Бўрининг кўзи.
Қичқирару шамол жарга
Ташлайди ўзин.

Чақмоқ! Ёмғир урилади
Қоя бетига.
Қўйлар ҳуркиб ғуж бўлади
Қўтон четига.

Эмаклайди бўри жимжит,
Улжага интиқ.

Тунга қараб итлар ҳураш..
Қарсиллар милтиқ!

Ўтовда тун. Чўпон ўрнин
Топар пайпаслаб.
Ўғилчаси кирар титраб
Ёнига аста...

Кўча — узун. Кеча — чексиз.
Кеча — ғалаён.
Ҳавотирда фарзандини
Қучоқлар чўпон!

У тўлғонар, тишларига
Тишлаб ноласин..
Шамол йиғлар — етим қолган
Бўри боласи...

ҚУВОНЧНИНГ РАНГИ

Мен танлаган манзара ниҳоятда гўзал эди.

Қуёш ботмоқда, қип-қизил шафақ самони ёндираётгандай тусда эди. Назарим-да булутлар қаноти куйган улкан, оппоқ қушлар бўлиб туюларди. Шабада эсар, қушлар тинимсиз чирқиллар, олисларда тоғлар салобатли тизилишган, ям-яшил майсалар тебранар, хуллас, аллақандай шодликками, маҳзунликками ўхшаган ажиб бир ёғду атрофни ўраб олганди.

Кеч киришини интиқ бўлиб кутардим, манзарани бўёқларда жонлантиришга бўлган ҳавас мени бениҳоя шошилтирарди. Бу иш ўйлаганимдан ҳам мураккаб чиқиб қолди: қўлларим менга бўйсунмас, шафақ эса турфа рангга дақиқа сайин бўялиб борарди. Қушлар ҳамон чуғурлашарди: чирқ, чирқ... Ҳали-замон чигирткалар хониш бошлашади. Бўёқ чўткани қутига ташладим-да, майсага беҳол чўкдим. Шу пайт қирқ қадамларча наридаги сўқмоқда тўққиз-ўн ёшлар чамаси бир болага кўзим тушди. Тиззаларини қучоқлаган кўйи у атрофни бефарқ кузатар, афтидан, мени ҳам пайқамасди. Болани гапга солгим келди. Мени ярим йўлда қолдириб, қуёш аллақачон пастга тушиб кетди. Эртага... Эртага... Эртанинг борлиги яхши. Қўлимиздан келмаган нарсаларнинг энг вафодор ҳимоячиси эртага. Бўлмағур саволларни тек қўйиб, нимадир қилиш керак.

Аста болани чақирдим:

— Ҳей, бола!

Бола ўғирилди. Кескин, қизиқувчан нигоҳлар саволомуз менга қадалди. Нима десамикин?

— Нимага ўтирибсан кечқурунда?

«Шуям савол бўлдию, аҳмоқ!»

— Узингиз-чи, опа!— боланинг нигоҳидаги кескинликдан асар қолмади. Овози қиёс қилиб бўлмайдиган даражада янграқ эди.

— Менми, мен расм чизяпман.

«Жавобни қаранглар-у... Кўриб турибди-ку нима қилаётганингизни, оймқиз!»

Бола ўрнидан туриб чопқиллаганича қаршимга келди.

— Қаний, кўрай-чи...

«Бе, шуям иш бўлди-ю, расм чизяпман, дейсиз тагин...»

Мен синчковлик билан болага тикилдим. У худди тасвирий санъатда бирор нарсга ақли етадигандек полотнога узоқ тикилиб турди.

— Нимани чизяпсиз?

Нима дейиш мумкин? Оғзимга келган биринчи иборани айтдим-қўйдим:

— Қувончни.

Қора кўзларда ғалати ажабсиниш ифодаси пайдо бўлди. Шошиб қолдим. Беихтиёр узундан-узоқ изоҳ бера бошладим.

— Буни тушунасанми, табиатнинг гўзаллигидан ҳамма жонзотнинг суюнишини, кейин...— Овозим қалтирай бошлади,— биласанми, қушлар чирқиллашади, жилғалар шилдиради...

Вужудимда аллақандай тушуниб бўлмайдиган ҳаяжон пайдо бўлди. Истардимки, асаримда қушлар овози эшитилиб турса, шабадалар саси сезилиб турса... Бола катталардай босиқлик билан сўзларимга қулоқ тутар экан, беихтиёр елка қисди:

— Қувончнинг рангиям бўладими?

Бирдан у менинг тенгдошимга айланди-қўйди. Негадир бу ҳақда ҳеч қачон ўйлаб кўрмаган эканман. Қувончни чизмоқчи эдим. Бори шу. Яна тушунтира кетдим:

— Нега бўлмас экан, бўлади. Қувонч манзараларнинг турфа рангларидан ҳосил бўлади. Табиат кун бўйи неча тур либос кийса, шунча марта қувонади, юрагинг-да ажиб бир туйғу туғилади...

Тушунтиролмадим. Бола кўзларини катта-катта очганича индамай турарди. Қоронғилик бизнинг ўтлоғимизни ҳам ўраб ола бошлади. Мен асбобларимни йиғиштиришга тутиндим.

— Эртагаям келасизми, опа?— Бола жимликни аста бузди.

— Эртагаям, индингаям, унинг эртасигаям...

— Менам.

— Сен нега келасан?

— ...

— Кетдикми?

Бола чурқ этмай, менга эргашди. Ора-сира орқасига ўгирилиб қараб қўярди.

— Кимга қараясан?

— ...

Сўқмоқ катта йўлга улашиб кетди. Ёрқин чироқлар бизни ўз оғушига олди. Бола хайрлашмасдан чироқлар ёғдусига кўмилган катта кўча бўйлаб югуриб кетди.

Бугун ишим унумлироқ бўлди. Бола жимгина рўпарамда ўтирарди. Аввалги кунлардаги кўтаринки кайфиятдан асар йўқ, янги урф бўлган куйини ҳуштакда хиргойи қилганимча қуёшнинг ботишини полотнога кўчирардим.

— Қушлар кўринишмаяпти-ку?— беихтиёр савол қотди ҳамроҳим.

Ўринли савол. Нега кўринсин бечоралар? Жинни бўптимми. Элбурутдан қушлар сайроғи ҳақида сафсата сотганимга ўлайми. Атрофдаям кўринмайди, картинадаям. Картина эмиш. Нима бўлса, ўшани кўчирияпман, вассалом. Мен болага қушлар ҳақида ҳикоя қилиб бермоқчи бўлдим. Бу ишга халақит бермайди. Оғзинг гапираверади, қўлинг ишлайверади — фикрлашнинг, мияни ишлатишнинг эса ҳождати йўқ. Ўзимдан норози жирканч бир ҳис вужудимни ўртаб ўтди.

— Бир кун қарасам, тўтилар...— салмоқланиб ҳикоя қиларканман, бола тинглаяптими йўқми, менга бари бир эди.

— Дада!— бирдан чўчиб атрофимга алангладим. Бола сўқмоқдан чошиб борарди. Узоқдан барваста гавда кўзга ташланди.

«Шу йўлдан келишингизни билардим, дадажон! Ойимни, мени ҳеч қачон ташлаб кетмаслигингизни билардим, дадажон! Мен сизни ҳар куни кутдим, ҳар куни, ҳар куни... Албатта, албатта қайтишингизни билардим...— чошиб бораётган бола хаёлини фикран давом эттирмоқчи бўлардим.— Сиз келсангиз, ҳаммаёқ чиройли бўлиб кетади! Ойим тинмай кулади, сиз менга учқур тойчоқлар ҳақида эртаси айтиб берасиз...»

Бола отасига етиб ҳам олди. Унинг дадасига нималарнидир уқтириб келаётгани сезилар, ота эса катта қўллари билан ўғлини қучганича, лапанглаб юрарди.

Овозлар узук-юлуқ қулоғимга чалина бошлади.

— Ке, ашула айтаммиз!— Бахтиёр, йўғон овоз бақира бошлади.— Айтаммиз!

— Бугунам ичибсиз-а, бугунам,— йиғламсирарди ингичка овоз.— Масҳара қилишяпти-ку, ахир, болалар мени! Уйдан қочиб кетаман. Ойимга ўхшаб!..

— Кетавер-р!.. Ке, ашула айтаммиз!

Улар шундоқ ёнгинамдан ўтиб кетишди. Бола менга қайрилиб ҳам қарамади. Бирдан менинг ҳамроҳим бир юмалаб ҳеч нарсага кучи етмайдиган ожиз, ҳақиқий норасидага айланиб қолган эди.

Ха-ха-ха...

Ўзимни-ўзим майна қилиб кула бошладим.

Шафақ ҳамон қип-қизариб турарди. Булутлар умуман қушларга ўхшамас экан. Улар оддийгина шафақ нурларидан бўртиб, қизариб турган булутларгина эди, холос...

ДЕНГИЗ. ОДАМЛАР

Уларнинг қирғоқлари кимсасиз эди. Тўғрироғи, бу сокин қирғоқни ўзлари ахтариб топган эдилар. Бу ерда етмиш ёшлар атрофидаги шаҳарлик кампирнинг ҳар ёз мавсуми дам оладиган кулбасию уларнинг чодиригина қирғоқда одам яшаётганидан дарак берарди.

Осмон мусавффо, офтоб нурлари кишига хуш ёқарди. Денгиз шовқини кулоқни батан қиларди. Тўлқинлар шиддат билан қирғоққа урилар, бетиним ювилаётган қумлар бемажол вижирлар эди. Чағалайлар сув юзида тинмай чарх урардилар. Атрофни бу шовқин билан бирга аллақандай сукунат чулғаган эди.

Йигит кўзларини очгиси келмас, аммо қаршисидаги шовқинни эшитиб, кўриб, ҳис этиб ётар эди.

— Уф-ф, зўрғагина битта этюд олдим-а,— у рўпарасидаги қумга шу қум тусига кираёзган қорача, нозик қизнинг чўкканини, кўлидаги фотоаппаратни эринчоқлик билан ерга қўйганини сизди. Кулди.

— Ҳа, нега куляпсан?— деди қиз соябонини пешонасига тортиб тушираркан.— Ҳалиям фотография санъат эмас, деяпсанми? Аввалгидай, қанақасига санъат бўлиши, дуч келган киши аппарат олиб шақиллатаверади-да, деб куляпсан-ку ўзингча.

— Ҳали ундай деганимча йўқ,— йигит олдинги муҳокамаларни давом эттиришни истамади. Лекин негадир қизнинг асабига теккиси келди.— Цивилизациясиз яшолмайсан.

— Тўғри, яшолмайман. Сен бунга тан олишни истамайсан, лекин мен тан оламан.

Қиз иссиқ қумлар устига чўзилди.

Узоқда, чексизликда денгизнинг четларини худди тутунга ўхшаш парда қоплаган. Чағалайлар ҳамон сув узра шовқин солардилар.

— Одамлар мураккаб масалалар устида бош қотиравериб чарчадилар,— деди қиз қуёшга кўзларини қисиб қараркан.

— Ҳозир кайфиятинг шундай. Бошқа бечораларни ўз ҳолатингга солиб қўйма,— деди истеҳзо билан йигит.

Қиз парво қилмади. Йигит унинг қуёш қуйдирган, сувнинг шўри қотиб оқариб қолган баданига назар ташлади: «У тез, жудаям тез завқланади».

Бу янги фикрдан негадир ўзи қувониб кетди. «Бу нарса яхшими, ёмонми», дея ўйлай бошлади.

Қиз кўм-кўк ложувард осмондан кўз узмай деди:

— Агарда мен фильм ишлайдиган бўлсам, жаҳоний проблемалар устида бош қотирмайман. Менинг мавзуйим «Инсон ва денгиз», «Инсон ва тоғ», «Инсон ва...»

— «Инсон ва табиат», деб қўя қол.

— Ҳа, умуман, шундай бўлади. Инсон билан табиатнинг бир-бирига боғлиқлигини кўрсатаман. Биласанми, бу ғоят гўзал боғланиш. Енгил музика садолари, кўм-кўк осмону яшил боғлар, инсон аста қадам ташлаб бормоқда... Нимаси ёмон? Ахир инсон ҳам табиатнинг бир бўлаги-ку.

— Ҳеч ёмон жойи йўқ. Сен фақат чуқур ўйламайсан, мураккабликдан қочасан. Ахир кишиларнинг бир-бирлари билан инсоний муносабатлари, табиати, психологияси... Бу осон гап эмас. «Инсон ва денгиз» эмиш...— Йигит қизга масхараомуз қараб қўйди.— Осон шундай дейиш.

— Нега ўз фикрингни менга зўрлаб тикиштирасан?— дея қиз ўрнидан туриб кетди. Соябонини жаҳл билан бошидан юлқиб олди.— Бу сен, ҳамма нарсадан ишқал чиқишини қутиб хавфсирайдиган. Мана, қара, шу денгизни ҳеч қачон ёмонлик қилади, деб ўйлайсанми?

Денгиз одатдагидек шовулларди. Сув устида медузалар ялтирарди.

— Неча асрлардан бери инсон денгизга, тоққа мурожаат қилиб келади.

— Урмонга, чинорларга, қарағайларга...— деб йигит кулиб қўшиб қўйди.

— Ҳа, ҳа!— қиз ундан ғолиб келмоқчидай, атрофдаги шовқинни босмоқчидай қичқирди.— Шу нарсалардан инсон ўзига мадад, илинж излайди.

— Бу сенинг сценариянгдаги эпизодми?

— Ёқмайди-а!— қиз қовоғини солди, йигитга тескари ўтирганича ёнидаги қумларни асабий равишда соча бошлади.

Йигит қизнинг ғазабдан сўз тополмаётгани, фикрини тушунтиролмай хуноб бўлаётганини сезиб, келишувчи оҳангда аста гапирди:

— Бу стихия. Одамнинг бу стихияга, борлиққа, муҳитга ўрганиб қолиши.

Қиз индамади. Орадан анча вақт ўтди. Булутлар тўдаси қуёшни ўрай бошлади. Офтоб елкаларни ортиқ қиздирмай қўйди. Шамол кучайиб, тўлқинлар янада шиддат билан кўпириб-тошиб қирғоққа интила бошлади. Иккови жимгина ўринларидан туришди. Тўлқинларнинг оёққа урилиши баданларни сескантирарди.

Қиз ўзи ҳис қилаётган гўзаллиқни, ҳар бир инсон туйиши мумкин бўлган бу нозик туйғуларни ҳамроҳи тушунолмаётганидан хуноб эди.

«Наҳотки инсон шу гўзаллик ичида яшаб бир-бирига ғараз бўзи билан қарай олса?— деб ўйларди қиз оёқ остида фикрлаётган қумларни бир-бир босиб.— Мана, қаршимизда қудратли денгиз. Салобатли нимаики нарса бор, инсонда қандайдир туйғу уйғотмасдан қолмайди».

«Энг муҳими, кундалик воқеалардан дам олиш». Бу гапни улардан қайси бири аввал айтгану қайси бири тасдиқлаган эди?— Йигит қизнинг эриниб қадам босаётган узун оёқларига, фотоаппарат тутган қўлларига разм солиб борарди.— Бу гапни унинг ўзи айтган эди шекилли. Бараварга тасдиқлаб сафарга ҳозирланган эдилар. Бир хил, ҳар кунги такрорланувчи кундалик воқеалар, майда-чуйда нарсалар кунда ейилиши шарт бўлган бир хил тушлик таом каби иккисининг ҳам меъдасига теккан эди. Бировнинг фикрини қандай тасдиқлаш мумкин? Мажбуранми ёки дилданми?»

Қиз фотоаппарат объективни денгизга, олисда ора-сирра кўзга чалинаётган елканларга тўғрилаганича бир нафас тўхтаб қолди. Йигит ҳам тўхтади.

«Мажбуранми ёки дилданми?— деб яна такрор сўради йигит ўзидан.— Ёки шаҳарда келишувчилик, бировнинг фикрини итоткорлик билан қабул қилиш шартмиди? Тўғри, бир жойда ишлаётган кишиларнинг олдиндан нима дейишни, қандай ҳолда жаҳли чиқишию қувонишини беш қўлдай яхши биласан. Бу кишилар табиатига шундай ўрганиб қоласанки, бора-бора меъданга ура бошлайди. Гўё қуёшнинг чиқишию ботишидай табиий туюлади». Бу ҳол қизнинг ҳам жонига теккан эди. Сафар ҳақидаги тақлифни ҳеч иккиланмай қабул қилганди. Нега «ўз фикрингни зўрлаб тиқиштирасан», дейди? Наҳотки икки киши яқин бўлса-ю, бирининг фикрларига бошқаси ҳукмронлик қилса? Нима учун ўзи одамнинг табиатга ўрганиб қолишини стихия, деб атади? Бу сўзлари майин, келишувчи оҳангда эди: наҳотки мағлублигини ўша пайтда тан олди? Ўз фикрининг тўғрилигига гумон қилмайди. Инсонни табиатга яна нима боғлаши мумкин? Ёки одамлар ораларидаги зиддиятга чора тополмай табиатга мурожаат қилишадими? Кишилар бир-бирини қанчалик яхши билганлари сари, ҳис этганлари сари бир-бирининг жонига шунчалик тез тегадилар».

Тўсатдан миясига келган бу фикрдан йигитнинг ўзи ҳам ажабланди. Шамол баданларни совитди, денгиз кўпириб тўқ-яшил тусга кирди.

Агар танҳо ўзи денгизда бўлганда-чи? Ким унинг жонига тегарди? Денгизми ёки ўзини? Бу кулгили ҳол. Ҳатто даҳшатли ҳол. У ҳеч қачон одамларсиз яшаши, ёлғиз ўзи завқланибу нафратланиб, ёлғизликда ҳаёт кечиришни тасаввур қилолмайди.

Инсон бор жойда, мунозаралар, тортишувлар...

Йигит ҳамроҳига меҳр билан нигоҳ ташлади. Денгиз қуёшида қорайиб кетган сержун, бакувват қўлларини қизнинг шамолдан жунжикиб титраётган кифтига қўйди. Қиз чўчиб унга қаради. Қора кўзларида ҳайрат аралаш севинч ифодаси акс этди.

Олисдан узун-қисқа гафдалар кўзга ташланди.

— Қара, қанча узоққа кетиб қолибмиз,— деб сўз қотди қиз. Йигит қизнинг елкасини тўлдирган сочларини қўллари билан текисларкан, беихтиёр яна ўйга чўмди.

«Табиат қўйнида энг гўзал, энг нозик, теран ҳислар туғилади. Одамлар орасидаги арзимаган майда гаплар, талашилар бу ерда кулгили туюлади. Бу ерда фикрингни ҳимоя қилиш, деган сўзнинг маъноси қолмайди. Зотан, ҳамма нарса сеники, шу уфққа туташ денгиз ҳам, бутун борлиққа қозондай тўнкарилган қадрдон осмон ҳам, қуёш ҳам, ҳамма-ҳаммаси...»

Яқинларида қувноқ қаҳқаҳа янгради. Худди болаликда ўқилган эски, қадрдон эртақларда тасвир этилгандай жингалак, оқ-сарик сочлари узун-узун, кўзлари мовий, 5-6 ёшлар чамасидаги дўндиқ бола тўлқинлар устидан сакрар, қаҳ-қаҳ отиб куларди.

— Вая, эҳтиёт бўл!— Қорни қават-қават бўлиб осилиб тушган, оппоқ сочлари елкасида ёйилиб ётган барваста кампир, бола кетидан қувлашга қийналиб қичқирди.

«Бир вақтлар шу сочларни паришон тўзгиган, деб таърифлашган бўлса керак ошиқлар»,— йигит қулоғига ҳамроҳининг майин шивири эшитилди.

Улар тухташди. Бола текис тишларини кўрсатиб илжайганича кўзларини уларга тикди.

— Нинадан телеграмма олдим,— деди кампир. Тез-тез кўчга кўтарилиб тушар, унинг ҳаяжонни босишга интилаётгани салмоқ билан гапиришга тиришишидан сезиларди.— Ҳайронман, бешинчи сентябрга билетлар олинган. Кетишимиз аниқ. Тўртинчи вагон, купелик. Ахир мен бунгача ҳеч қаёққа кетиб қолмайман-ку.

— Нима депти қизингиз телеграммада?— деб суради қиз бетокатлик билан.

— Албатта келаман, депти. Келади-да. Мен ахир бир ўзим бола билан...— кампир лабларини бармоқлари учи билан артди.

— Қачон келиши маълум эмасми?— Йигит кампирнинг аҳволини ҳис қилди. Инсон қариганида бундан ёмони бўлмаса керак, деган ўй хаёлига келди.

— Йўқ. Фақат «Албатта келаман Нина» дейилган, холос. Биласизми, мен тепамда бировнинг буйруқ бериб туришини ёқтирмайман. Гоҳ уни қил, гоҳ буни қил. Ойи, буни ҳозир бундай қилмайдилар...

Кампирнинг сўзларидан йигит беихтиёр шаҳарни, одамлар тўла кўчаларда, хоналарда, таниш одамлар гурунгида бўладиган ҳисни туйди. Ким биландир албатта ҳисоблашиш, кимдир албатта сенинг ишларингга аралашishi, гоҳо эса, ўзинг билмаган ҳолда ўзгалар фикри дунёсига сурбетлик билан кириб боришинг... Бу туйғу беҳосдан бу ерда, денгизда ғайритабиий туюлиб кетди унга. Мана, денгиз чекагидай, боягидай, бундан бир қанча вақтлар, асрлар илгаригидай шовуллаб ётибди. Одамлар эса бир-бирининг кетида тинимсиз келиб-кетмоқдалар. Муносабатлар, муомалалар, феъллар... бу борада баҳслар тугамайди. Денгиз абадий. Кампир ҳам эҳтимол денгизга невараси Ваняга қарагандай, шўхлигига шунчаки қўл силтаб қўйгандай муносабатдадир. Аслида ҳаммамиз ҳам денгиз олдида ёш боламиз, денгиз болаларимиз.

Кампир унинг хаёлини бўлиб, ҳаяжонли, ҳирқироқ товуши билан давом этди:

— Тагин ўз қизидан шикоят қилапти, деб ўйламан.— Кампир одатича лабларини яна бармоқларининг учи билан артди.

— Ахир ўзингиз ўйланг, шунақаям қиладими киши?

«Бошланди», деб шивирлади қиз. Уни бу ҳикоя қизиктирмасди.

— Ваня!— Қиз анча нари кетиб қолган, тўлқинлар билан боягидай сакраб ўйнашаётган бола кетида чопиб кетди.

Қуёш уфқда узоқ туриб қолди. Балиқхўр қушларнинг шовқини анча пасайди. Олис-олисларда қирғоққа яқинлашаётган балиқчи қайиқлар кўзга ташланди. Йигит кампирга ўз мулоҳазаларини айтиб, уни тинчита бошлади: қизи сентябрда келишини эслатмоқчи бўлиб, телеграмма бергандир. Хавотир олишнинг кераги йўқ, бу билан у фақат ҳордигинигина эмас, асабини ҳам бузади.

Кампир яна қайтадан ҳикоя қила бошларкан, унинг анча тинчлангани сезиларди: у воқеаларни аста, салмоқ билан сўзларди.

Улар Ваня билан қизнинг изидан секин қадам ташлаб боришарди. Кампир денгиз шамолининг фойдалилиги, тўлқинни куч билан итқитганда сув шўри билан бирга денгиз витаминларини ҳам олиб келиб уриши, бунинг ниҳоятда шифобахшлиги ҳақида уқтирарди. Йигит чурқ этмай унинг ҳикоясини тинглар экан, яқин кунларда жўнашлари кераклигини одатдагидай таассуф билан эслади.

Қиз Ваняни тутиб олган эди.

— Айт-чи, Ваня, ҳозир сени ақулага бериб юборсам, нима қиласан?— дерди қиз.

— Нима қилардим, сув тагида ақуланинг катта-катта саройлари бор. Ақуланинг кемаларида маза қилиб юравераман.

— Юраверасан, юраверасан, бориб-бориб охирига етсанг-чи?— Қиз шундай деди-ю, ўзининг сўзига ўзи ишонмай ўйланиб қолди. Кўз олдида ниҳоясиз, ой ёғдусига тўлган сирли қирғоқлар, оқшомги қоп-қора денгиз келди.

— Вой, денгизиям охири бўларканми? Охири бўлмайди-а, буви?— дея бувисига мурожаат қилди бола.

— Охири қайдан бўлсин, Ваня.— Кампир уларга қараб жилмайиб қўйди.

«Бу табассум билан у ўз сўзларининг ёлғонлигини тасдиқлаётими?— деди йигит ичиди.— Шунча эртақлар айтиб болани овутиш билан бирга ўзи ҳам ишонаркан? Йўқ, ишонмайди. У бу денгизнинг дунёдаги денгизларнинг энг жажжиси эканлигига, океандан неча-неча марта кичиклигига ақли етар. Шу денгиздан ошиб ўтил-

са — кампир ҳар куни эслайдиган, болаликдан ўсиб-ўлғайган, гўзал, севикли, гавжум шаҳри; қадимий, файзли гузарлардан бирига жойлашган «иштин бинода дунёда ичимликлардан фақат қизил винонигина тан оладиган чоли кутаётганини ҳис қилиб, юраги соғинчдан сиқилар». Узи-чи? У шу денгиздан ўтиб борилаверса, борилаверса, яна қирғоқларга чиқишини, яна чексиз ям-яшилликлар, турфа рангларга бурканган чароғон шаҳарларга элтувчи, кенг автострадалар, темир йўл рельсларига, ҳар қадамда ўз фикрига эга одамлар гуруҳига дуч келишини тасаввур қилди.

Қуёш ниҳоят уфқ ортига чўкиб кетди. Атроф секин-аста туннинг рангига кўника бошлади. Қорамтир денгиз сирли равишда асабий тўлқинланарди. Энди улар денгизнинг ниҳояси бўлиши мўмкинлиги ҳақида ортиқ сўзламай қўйдилар. Бола акулалар саройи ҳақида бор биянларини қизга гапириб бера бошлади.

Дилором ИСХОҚОВА

1955 йили Тошкент шаҳрида туғилган. 1979 йили ТошДУнинг журналистика факультетини битирган. Шеърлари республика матбуотида эълон қилинган.

КУЗАТИШ

1

Бахтли эдим сен билан, ишон.
Ёдингдами, ҳув, ўша анҳор?
Ёдингдами, шафқатсиз баҳор.
Изимизни ювди беомон.
Севгимиздан қолдими нишон?

Ҳар хил йўлдан энди қайтамыз,
Бизга ҳайрон чаманлар боқар.
Тушимизни сувга айтамыз,
Оқар анҳор, дунёмыз оқар,
Оқар сувмыз, қандай қайтамыз?

Сенга айтар сўзларим бекор,
Сен ҳам маҳтал бўлма сўзларга.
Ёдингдами, шафқатсиз баҳор
Севгимизни отди сувларга?
Шовуллайди, инграйди анҳор...

2

Сени кутдим, кутдим бенаво,—
Келишингни эшигим қоқиб
Ё ўткинчи каби бепарво

Деразамдан ўтишинг боқиб...
Сени кутдим, кутдим бепарво.

Кузатдим мен неча баҳорни,
Ёзлар, қишлар ўтди тизилиб.
Гоҳо қараб кураман қорни,
Гоҳо ёмғир қуяр эзилиб,
Кузатдим мен неча баҳорни.

Ғунчаларга кўзим тушади —
Туришади лабларин буриб.
Гоҳ заъфарон барглар учади,
Гоҳ совураш шамоллар туриб.
Ғунчаларга кўзим тушади.

Сенинг берган қасаминг қайда?
Нелар тўсиб қўйган йўлингни?
Бермаган-ку фасллар ваъда,
Бир-бир келар сўраб кўнглимни,
Сенинг берган қасаминг қайда?

Сени кутдим, кутдим бенаво,
Биламанки, келмассан ҳаргиз.
Сен яшарсан менсиз, бепарво,
Мен бепарво яшарман сенсиз.
Биз бепарво яшаймиз гўё...

СЕНГА

1

Сен ўтиб борасан бизнинг кўчадан,
Тушгандек шунчаки йўлинг шу томон.
Мен эса қарайман шу дам дарчамдан,
Шунчаки пардани очиб ногаҳон.

Сўнг менга шунчаки ташлайсан назар,
Мен эса айтаман шивирлаб номинг.
Сен-чи, эшитмоқчи бўлиб бу сафар
Қайтадан ўтасан кўчамдан менинг.

Хомуш тортиб қолар дарахтлар, йўллар,
Шудринг ёшин тўкиб майсалар сўлар,
Мана ҳозир ўтиб кетасан бехос.

Яна сен қайтадан ўтсанг не бўлар!
Бутун ҳаво ажиб исмингга тўлар.
Сенинг овозингни тинглаймән, холос.

2

Сен шодон юрасан, ўйга толасан,
Сен шеърлар айтасан келди, деб баҳор.
Сен ўтиб кетасан, билмай қоласан —
Бу баҳор ҳеч қачон бўлмайти такрор.

Гуллар келтирасан менга дам-бадам,
Сен, ахир, билмайсан, билмайсан Сен ҳам.
Ҳатто Сен билмайсан, эй бепарқ одам,
Бу ахир гуллармас — менинг қаҳқаҳам.

Осмон ёруғликка босиб юзларин,
Юлдузлар тилида шивирлайди жим.
Билмайсан, бу менинг ёниқ сўзларим.

Қуёш ғолиб чиқар, чекинади тун.
Учириб ташлайди туннинг изларин.
У ҳам қуёш эмас — менинг юрагим.

3

Қисматми бу? Ё биздан ўтди гуноҳ?
Бу савол олдида ақлим буткул лол.
Бу кўҳна муаммо, бу эски жумбоқ,
Ечолмайин бўлдим, ахир, бемажол.

Ахир сенсиз менинг яшашим қийин,
Наҳот толе дея эгаман бўйин,
Наҳот тақдир учун шунчалик ўйин —
Бир оҳ ила бузмоқ муҳаббат уйин?!

Кетмагин деб қўлларингдан тутмоққа,
Жасорат йўқ менда. Бу қандайин ҳис?!
Шайланиб турибман, ахир, кетмоққа.

Нега сен турибсан термулиб ожиз.
Наҳот сўз тололмай сўнг бор айтмоққа
Ортимда қолурсан менингдек ёлғиз.

БЕШ ЛАВҲА

1

Дарё оқиб келар, оқади йироқ.
Мана, икки қирғоқ турар — икки ён.
Дарёнинг тубидир учинчи қирғоқ,
У хоҳлар тўртинчи қирғоқни бироқ.

Дарё оқиб келар—бир дарё армон,
Дарёнинг армони тўртинчи қирғоқ.
Дарё муродига етмас ҳеч қачон.
Тўртинчи қирғоқ, ахир, бу — осмон.

2

Кўзларимга қуйилар уйку,
Очсам, тўкилиб кетадир.
Лабларимга тўладир кулгу,
Очсам, сочилиб кетадир.
Юрагимга тўлар бир туйғу,
Айтсам, бўшаб қолар у.

3

Отдим денгизга сўзларимни,
Ишонмади, улоқтирди шовқиндан-шовқинга.
Отдим денгизга кўзларимни,
Ишонмади, улоқтирди тўлқиндан-тўлқинга.
Отдим денгизга кўз ёшларимни,
Ишонди, олиб қолди ўзига.

4

Булутларга бурканиб осмон
Ухламоқда. Уйқуси мангу.

Тушларида юлдузларини
Кўрмоқдадир у.
Мени ҳам элитмоқда
Уйқу.
Тушларимда кўрмоқдаман уларни —
Осмоннинг тушларини.

5

Шам ёнар титраб-титраб,
Шам ёнар чарс-чарс.
Уни тун лашкари олган куршаб,
У ўчса бўлмас.

Қоронғилик
Ингранар бўғиқ, бу кўргулик.
Балки шам улгурмас чиқармакка сас,
Йўқ, унинг ўчиши, йўқ, мумкин эмас,

Шам ёқар танасини бўлиб-бўлиб ниҳоят,
Шам ўзини аямас.
Кўнглида биргина ният,
Тонггача... тонггача чидай олса бас.

ЁСАНО¹ САДОСИ

1

Қора сочлар ўжар ўрими
Шамолларнинг бағрида ўрлар.
На-да чигал, нақадар чигал
Паришондир шундай ўйларим,
Тола-тола ўйларим менинг.

2

Қайдасан, о, менинг юрагим?
Балки қуёш жазирасида?
Балки бир ер, салқин соябон?
Қуригансан балки очилмай?
Тўлқинларда балки оқурсан?

3

Кимсасиз, ёввойи қирғоқда,
Олисда кўринди бир оққуш,
Бир сония кўринди, холос.
Кўринган у оққуш, азизим,
Оний туши эди севгимнинг.

4

Менинг муҳаббатим агарда
Рангинроқ, гўзалроқ бўлсайди
Бу бетимсол камалақдан ҳам.
Чақмоқ парвозига ўхшарди,
Муҳаббатим менинг у замон.

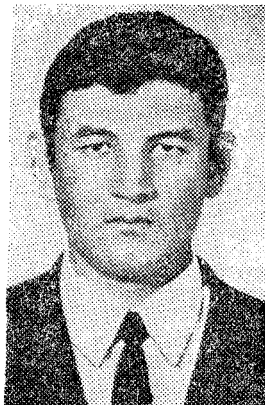
5

Қисмат сени аямас, дарахт,
Паноҳ бўлмас — умид қилмассан,
Жар ёқаси маскандир сенга.
Йиқилмақдан қўрқмассан асло,
Баҳслашурсан яшинлар ила.

6

Савобмидир ва ёки гуноҳ,
Ортда қолган жонлардан сўра,
У қирғоқда қолган жонлардан.
Мен олдинга учгайман фақат
Бўронларнинг қанотларида.

¹ Ёсано Акико (1878—1941)— улуг япон шоираси.

Эркин ИНОҚОМОВ

1956 йили Тошкент области Оржоникидзе районининг «Маданият» колхозида туғилган. Ҳозир ТошДУнинг филология факультетида сиртдан ўқиш билан бирга, «Красний водопад» совхозида меҳнат қилади.

ОТА ЎГИЛ

Куннинг жазиллатишини қаранг? Шоқосим Бекатнинг пўлат қувурдан ясалган устунига суюнган эди, сапчиб кетди. «Қизиб кетибди-ю», деб сўкинди. Атрофдагилар унга ажабланиб қарашди. Шоқосим тол салқинига ўтди. Чўнтагидан носшишани олиб, кўлидаги газетани тагига солди. Кафтига бир чимдимгина нос олиб, тилининг остига ташлади. Кўзи тиниб, ўзини аллақаерларда тантиқланиб юргандай ҳис қилди. Ҳорғинлик мудратса ҳам кўлини иягига тиради-да, уйқусини қочириб учун атрофни кузатди.

Яна автобус келиб тўхтади. «Эллик бир» экан. Шоқосим носни тупуриб ташлади. Негадир чўчиди. Автобусдан тушаётган йигитчалар ҳозир уни тутиб олиб ишла-тадиган, қизлар, нега бўзрайиб қолдинг, деб шапалоқлаб урадиган бўлиб туюлди. Бу ер завод эмас-ку?! Бекатда турганини эндигина эслагандай, ўз хаёлидан ўзи уялиб кетди. Завод бўлганда ҳам уни тутиб олиб ишлатишармиди? Лекин кўнгли ғаш эди. Ишга боришга юраги безиллаб қолибди. Шоқосим нимадандир юпанмоқчи бўлиб Бекатдаги қизга қаради. Ана қомат, ана чирой! Бемаъни хаёллари бир зумда шу қизнинг битта жилмайишига чайилиб кетади-ку. Шоқосим ором олаётгандай роҳатланди. У билан ҳеч кимнинг иши йўқ! Бу ерда уни ким ҳам танирди? Кўчада ҳамма ўзини одобли, маданиятли кўрсатгиси келади. Бўлмаса ҳамма бир қарашда Шоқосимнинг фелъ-атворини уқиб олади-ку. Қани энди заводда ҳам шунақа бўлса? У ўз ишини қилса-ю, қаёқдаги тирранчалар унга ақл ўргатса! Гўё унга аллақандай туртки керакдай. Бусиз Шоқосим қишлоқилигича қолиб кетадигандай.

Кўз ўнгида «Кара», электр кран, цех ленталарини, линияларини бошқарувчи аллақандай пульталар гавдаланди. Шоқосим чўчиб тушди. Қадрдон бедапоя билан завод орасида гўё улкан бўшлиқ пайдо бўлди. У далага қайтолмайдиган масофада туриб қолди. Ғафлат босиб бегона уйга кирган меҳмондек, темир-терсақлар билан боғлиқ ҳаётнинг серташвиш оқимида довдираб юрибди. Кейин, нега «Кара»нинг бензинсиз юришини, электр краннинг контейнерни силтаб тортганини билмоқчи бўлади-ю, жўхориюяда нимасиндир қолдириб келгандай маъюсланиб қолади. Ҳамма иккир-чикирлардан кўзини чирт юмиб ўтгиси келади-ю, кун бўйи туш кўраётгандай қарахт бўлиб юради. Заводга кечагина келган ёш ишчилар: «Ота ўғил шуни ҳам билмайди», деб қаҳ-қаҳ уриб кулаётгандай туюлади. Шунда кимгадир тупургиси, кимнидир бўғиб ташлагиси келади.

Уша сувнинг жилдирашига кўз тикиб, сувчилик қилган пайтларини эсламасликка зўр бериб уринади. Лекин, осудаликни баттарроқ кўмсайди. Кейин, бебош хаёлларидан аччиқланиб кетади. Гўё қарқуноқлар сайраши, сокинликни бузиб ёқимли жарангловчи аллақандай куй нағмаси уни қишлоққа чақиради...

Аёлларга тикилавериб толиқди шекилли, бошининг аллақаеридаги томири ток ургандек зириллаб кетди. Кейин кўзини бир нуқтага тикди-да, яна хаёл суришга тушди. Ёшлиги қайтса эди. Оҳиста керишиб қўйди. Бу керишиш жуда ёқимли туюлди.

Ешлиги қайтмайди-да! Ешлиги, бўйдоқлиги қайтганда Шоирага уйланармиди! Иуг », уйлаб кўрарди. Балки, ўқирмиди?

Шоқосим авваллари колхозда бинойидек ишлаб юрарди. Сувчилик қиларди, чопиқ қиларди. Уйлангандан кейин ҳам колхозда уч йилча ишлади. Хотини ишларида чиқиб қолди. Сон-саноқсиз мижозлари бор экан. Ҳали духоба кўтариб келишди, ҳали чойнак. Хотини уйма-уй юриб бўлса ҳам матоҳларини пуллаб келади. Шоқосимни ҳали уни оламиз, ҳали буни оламиз, деб ҳоли-жонига қўймайди. Шоқосимни уни нинг ишига тортмоқчи бўлади. Шоқосим эса, қўлимдан келмайди, тана боқаман, деб туриб олди. Шунда хотинидан кўпроқ пул топиб, тилим узун бўлади деб ўйлади. Хотини: «Ойлигингиз рўзгордан ортмаса, кўрпага қараб оёқ чўзинг», деб қарғаб берди. Боши қотиб, шаҳарга ишга борди. Автобус ўзи обориб, ўзи обкелади, деди-да. (Илиги дурустгина бўлса. Бир юз саксон сўм олса, қорни оғрийдими? Хотинига (бери бир топиш-тутиши ёқмади. «На колхозда ул-бул нарса бозорга обориб уйда қила сиз, на шаҳарда даромадли иш топасиз! Қанақа ношудсиз? Бунақада туяни думи прага текканда машина оламиз», деб қўлоқ-миясини қоқиб қўлига берди. Бўлмаса уни жойдан камчилиги йўқ эди ҳисоб. Тўртта хона (ошхона, газхона, душоналари билан) эр-хотинга етиб ортади-да. Битта битта ўғилчаларининг ўшанда эндигина атақча чак қиладиган пайти эди.

Шоқосим болалагиданоқ етим қолиб, акасининг қўлида ўсган эди. Кейин акаси шаҳарга кўчиб кетди. Ҳовли унга қолди. Хотинининг хархашаси ошиб тушгани өтмагандай, устига-устак, кўчада ҳар хил миш-мишлар қўлоғига чалинарди. Гўё хотинининг ўйнаши бор эмиш. У кўчадаги гапларга унчалик ишонмасди. Лекин...

Тун эди ўшанда. Осмоннинг булут қопламаган бир парча этагида юлдузлар чирақларди. Ишдан эрта қайтди, иккинчи сменада ишларди. Ҳаво дим. Дарвозалари рўпарасида автобусдан тушдию кўзи қамашиб ариққа сирпаниб кетди. Балчиқ пралаш қўлига шиппак илашиб чиқди. Кимдир ундан олдинроқ йиқилибди. Бўлмаса ариқнинг икки бетига сув сачраб, сирпанчиқ бўлармиди? Яқинда ҳашар қилиб ҳовлига бетон қуйганда ағдарма машина кўприкни бузиб кетганди. Тузатаман дейди-ю, қўли тегмайди. Автобус олислаб, муюлишдан бурилар экан, кимдир машина фонари ёғдусида элас-элас кўринди. У оқсоқланиб шимининг почасини кўтарганча ялангоёқ кетаётгандай туюлди. Шоқосим калласига келган фикрдан сапчиб кетди. Дарвоза берк эди. Танбаланибди. Девордан ошиб уйга кирди. Айвон чироғи ёниб турибди. Даҳлиздан ароқ ёки коньяк ҳиди, ичкари уйдан яна қандайдир бадбўй ҳид келмоқда. У душхонага югурди. Хотини ювинарди. Шоқосим ҳаммасига тушунди.

Уша тунда руҳи қовоғи солиқ оғир карвон булутлардек тунд эди. Таҳмондан атлас, «космос» ва яна қандайдир материалдан тикилган қўйлақлар топди. Кейин хотинини ҳайдаб юборди. Уғилчасини келинойиси олиб кетди...

Кинога тушишдан олдин акасиникига борганди. Навбатлари етиб, Шоқосимнинг ўғлини боғчага беришибди. Музқаймоқ, мева-чева олиб, ўғлини йўқлади. Бўйи чўзилиб қолибди.

Шоқосим хўрсиниб қўйди. Навбатдаги автобус келганда, истамайгина чиқди.

* * *

Шоқосим цехга кирди-ю, бир зум анграйиб қолди. Яшиқлар шунақа тахланиб кетибдики, ечинадиган хонага ўтиб бўлмайди. Устига-устак ташқарида контейнерли машиналар қаторлашиб турибди. Транспортёрлар лентасида яшиқларни кети узилмайди. Учала линия ишга туширилган. Қизлар лентадаги яшиқлардан қабул қилувчи линияга шишаларни қўли-қўлига тегмай зичлаб термоқда. Шоқосимни кўриб, биринчи сменадаги ишчиларга жон кирди.

- Яшанг, ота ўғил!
- Тезроқ келинг, ота ўғил!
- Носдан олинг, ота ўғил!

У елкасини қисди-да, қоқила-суқила ечиниш хонасига кириб кетди. Иккинчи сменадан ҳеч ким келмабди. Хонада шиша синиқлари, бўшаган консервалар уймалашиб, Шоқосим навбатчилик қиладиган кунни кутарди. У деворга қоқилган миҳга кийимини илиб, хонанинг аллақайси бурчидан ғижимланиб ётган халатини, яна аллақайридан яғири чиққан шимини топиб кийди. Бошқаларнинг халати ҳам, шими ҳам қозикда илиғлик турганини, кеча у смена тугаганда иш кийимларини қозикқа илиб кетганини эслаб ҳам кўрмади.

- Келдизми, ота ўғил!

Шоқосим чўчиб тушди. Ялт этиб қараганди, қаршисида бўйчангина, қорамағиз йигит турарди. Йигит жиддий туришга уринди шекилли, бир оз қоғоғини уйган эди, гўштор лаблари чўччайиб кетди.

— Э, секинроқ-да, Салим эшон? Ким экан дебман?

Салимни «Ота ўғил», деб чақирishi Шоқосимга авваллари ғалати туюларди. «Бегигимни тебратганмисан», деб фикриниб ҳам кўярди. Энди эса бирга ишлаб, кўниқди. Шугина бўлса майли эди. Шоқосим Салимнинг ҳар хия иш буюришларига ҳам ўрганиб кетди. Нега? Уларни ҳар иккиси ҳам оддий ишчи-ку! Шоқосим яна елкасини қисди-да, индамайгина контейнер томон кетди.

Биринчи сменанинг иш вақти тугаб, ишчилар ювинмоқда эди. Иккинчи сменага кейинроқ келганларни мастер вагондаги шишаларни қоплашга олиб кетди. Шоқосим илгакка лом суқиб, контейнер эшигини очаркан, бир чеккада қизлар билан ҳиринглашиб турган Салим жонланиб қолди. Транспортёр лентасини прицепга тақди-да, юргизиб юборди. Контейнер шипигача етказиб тахланган яшиқларни пешма-пеш лентага кўя бошлади. Шоқосим ажабланди. Иккиси қолганда, Салим дом ташқаридан қабул қилувчи линияга чиқарди-да. Шоқосимга мастер ўша линиядаги электр кранни ишонармиди? Цех бошлиғи Ҳаким ака кўринди. Салим қўлидаги яшиқни кўз-кўз қилиб, «ишлаётганимни кўрдимиканлар» дегандай, Ҳаким акага кўз қирини ташлаб қўйди. Шоқосим ўзини меҳмонлар қаршисида укувсиз мулозамет қилган меҳмондўст меэбондай ҳис қилдию Салимдан ижирганиб қўйди. Кейин ташқари линияга чиқди. Электр кранда ишлаб кўрмоқчи бўлди.

Шиша тахланган катак контейнерлар қалашиб кетибди. Шоира дугонаси билан эндигина кийиниб чиққан экан, Шоқосимни кўриб бежирим бурнини жийирди.

— Бўшаган контейнерни олинг!

Шоқосим бўш контейнерни судраб кетди. У йўл чеккасига чиқариб қайтгунча, Шоира кранда контейнерни тушириб қўйибди. Кейин Шоқосим иккинчи контейнерни судраб кетди. Шоира ўрнига яна бошқасини қўйибди. Шоқосим суюнди.

Ярим соат дам олса бўлади. Йўғ-э, Шоирага қарашади. Энди линияга шиша тараётган эди, қоровул чолни кўриб қолди. Бўй баравар тахланган яшиқлар орқасида уймалашиб юрибди. Борди. Бир парча ерга илонгул эккан экан. Гунчалаб қолибди. Шоқосим сўрашди. Пиёзиданми ёки болачасидан эканини сўради. Пиёзидан экибди. Қоровулнинг кетмонини олиб, чопиб кўрсатди. Чуқурроқ чопишни маслаҳат берди. Анча гаплашиб қолди. Қоровул ҳам ўзига ўхшаган деҳқон экан. Нос чекишди. Чолники ўткирроқ экан, Шоқосимнинг бошини айлантириб қўйди. Энди носни мақтаб, кимдан олганини сўрамоқчи эди, Шоира чақириб қолди...

Иккала контейнерда шиша тамом бўлибди. Шоиралар сув ичгани цехга кириб кетшди. Шоқосим шошиб қолди. Иш тўхтаб қолибди-ку. Шоқосим электр краннинг шуруига уланган кнопоклар блокани қўлида тутганча туриб қолди. «Қайси бирини боссам экан? Ёзувга қараб краннинг пўлат арқонли кўтаргичини силкита-силкита контейнерга яқинлаштирди. Пўлат арқоннинг илгакларини катакли контейнерга илди, кейин уни кўтарди. Энди қабул қилувчи линияга силжитиши керак. Шоқосим «олдинга» деб ёзилган кнопкани босган эди, контейнер чайқалганча силкиниб кетди. Линия тепасига етганда «пастага» деб ёзилган кнопкани босди. Контейнер лапанглаб тушаркан, линиянинг юпқагина пўлат корпусига зарб билан урилди. Корпус пачоқланиб, контейнердаги шишаларнинг ярми синди...

Смена мастери Наби келди. У йигирма уч, йигирма тўрт ёшлар чамасида, мускуллари тош кўтарувчиларникидай ўйнаб кетган йигит. Шоқосим унинг қип-қизил юзига ўзини таққирловчи аллақандай киноя сезиб туради (лекин мастер Салимга ёқади). Шоқосим бу ифодага ҳеч кўниқолмайди. Негадир уни кўрганда тишлари гижирлаб кетади. Гўё юзига унинг тирсақлари тўсатдан урилиб кетгандай, ундан кўполлик ҳис қилиб туради.

— Ҳў-ў-ўв, Шоқосим ака! Давай, тезроқ контейнерга чиқинг! Ишни расвосини чиқарибсиз! Ҳозир лентада яшиқлар тугаб қолади.

Мастер қаердандир етиб келган Салимни ҳам уришиб қўйди.

— Қаёқда эдинг? Кранга ўзинг чиқмайсанми?! Бўлар иш бўлибди. Иккинчи контейнерни тушириб қўйман. Ярим соат яшиқларни тахлаб тур! Кейин келсан!

Шоқосим контейнерга чиқиб, оёқ остида шиша синиқларини ташлади. Сўнг, бир ҳафсала қилди-да, лентани яшиқларга тўлдириб юборди. Оғир юк остида силжувчи қисмидаги занжирли лента титраб кетди. Салим яшиқларни ерга тахлаш ўрнига Шоқосимга бақирди.

— Секинроқ-да, ота ўғил! Қизлар автоматми сизга?

Шоқосим бақрайиб қолди. Қўлидаги яшиқнинг синиқ тахтаси кўчиб шишалар сочилиб, чил-парчин бўлди.

— Мен сени оляпсан десам...

— Ҳамма сизга ўхшаган аҳмоқми бир ишни икки иш қиладиган.

Шоқосим яшиқларни олайми-олмайми дегандай, лентага кўяётган эди, шофер келиб бақриб кетди.

— Машиналар туриб қолди! Тезроқ бўл!

Шоқосим жиноят устида қўлга тушган одамдай довдираб қолди. Қаддини ростлаб ўқрайиб турган шоферга гуноқорона жавдираб кўйди-ю, ишга шўнғиди.

Терлаб-пишиб учта «ЗИЛ»нинг кузови ва прицепидаги тўққизта контейнерни бўшатганда, кўёш элеватор цехининг баҳайбат биноси ортга чўкиб борарди. Шоқосим заиф ва заъфарон нурларга тикилиб қолди. Гўё кўёш ўзи билан унинг нимасинидир олиб кетмоқда эди.

Шоқосим контейнердан аллақачон тушиб кетарди-ю, кимдир «ишга чидолмабди», деб таъна қиладигандай орланади. Ахир у: «Нега мен, фақат мен ҳадеб контейнерда ишлашим керак», деб бақира олмайди-ку. Ундай деса, маслаҳатчилар унга: «Чидаганга чиқарган. Ақалли электр кранда ишлай олсанг ҳам майли эди, хомкалла! Қийинчилиқни ўзингга ол!», деб насиҳатга ўтишади. Шоқосимга шуниси оғир ботади-да. Устига-устига, бирорта бефаҳм уни дангасалиқда айблаши ҳам мумкин. Унинг суяги кетмон қолиб қотган. Қанақасига Шоқосим дангаса бўлсин. Қалласига ялт этиб бир фикр келди. Ишдан бўшаб кетса-чи? Лекин тўсатдан Салимини, Набини яна кимларнингдир ғолибона тиржайишини тасаввур қилди: «Ишга чидолмади-я».

Шу ондаёқ Шоқосим ҳаётини қайта бошламоқчидай ғайратланиб кетди. Ҳа, ҳали у турникка осилади, штанга кўтаради, мускуллари Набиниқидан ҳам тўлшиб кетади. Уша аллақандай пульталардан тортиб, «Қара» ҳайдашгача ўрганиб олади. Ушанда уни ҳамма қадрлайдиган бўлади.

Шоқосим контейнердан тушди. Аксига олиб, Ҳаким ака кетиб қолибди. Бўлмаса, ўзи билан тирранча Салимининг меҳнатга муносабатидаги тафовутини тушунтириб қўймоқчи эди. На чора?

У ечиниш хонасига кирди. Бир литрча муздек пивони сипқорди-да, анча дадиллашди. Хонадан чиқиб, Шоиралар ишлайдиган линияга борди. Унинг шим кийган дугонаси Шоқосимни кўриб тиржайди. Кейин, қўлидаги бутилкани Шоқосимга тегизмай отди-да, қарсақ чалиб юборди. Нимадир демоқчи бўлиб эсидан чиқариб қўйгандай, ўйланиб қолди. Яна ишшайди.

— Ҳа-а-а, почча-а-а! Кўринмай кетдиз-ми-и? Вой бў-ў-ў, намунча бўшашма-сайиз!

Шоира одадагидай кўзларининг атрофига бефаросатлик билан суртилган аллақандай бўёқни киприқлари билан чаплаётгандай ғалати қараб қўйди. Кейин масха-раомуз жилмайди.

— Поччанг уялиб кетди-ку!

Шоқосим ўзини бўшанглардан эмаслигини кўрсатишга чоғланди шекилли, тамшаниб қўйди. Кутилмаганда Шоирага беўхшов ташланди. Жувон қийқирганича қочиб қолди. Ахир уни лапашанг, хотинчалиш, деб мазаҳ қиладиган шу Шоира эмасмиди? Одамларни ҳурмат қилишга ўргатиш учун устидан куладиган шаллақиларга эркаклигини курсатмай бўладими? Шоира муюлишга етганда Шоқосим кувиб етди. Жувон бир силтаниб Шоқосимни қўлидан чиқди. Юқоридаги лампочканинг хирагина ёғду-сида Шоирани қаҳрли чақнаётган нигоҳига дуч келган Шоқосим эсанкираб қолди.

— Мен... Мен...— деди-ю, дудуқланди.

— Ул-э, бузоқни югургани сомонхонагача экан-ку, шу юрагинг билан...

Шоқосимнинг хўрлиги келиб кетди. Бошқалар беҳаё қилиқлари билан аёлларга ёқиб тушади-ю, у бўлса арзимаган шўхлигига давқи эшитди. Шоқосим ҳали ҳам руҳини туширмасликка уриниб, камарини сиқиб боғлади. Ҳозир боради-да, Салимини ўзининг ўрнига контейнерга чиқаради.

У ердан бир метрча баланд кўтарилган цех корпусига сакраб чиқиб, дарвозадан югуриб кириб кетди. Салим кўринмайди. Шоира билан дугонасини қуршаб олган қизлар уни кўриб қаҳ-қаҳ уриб кулмоқда эдилар. Қуйиш цехига кириб, атрофга аланглади. Ана, Салим. Идиш ювувчи автомат машинада ишлайдиган қиз билан хиринглашиб ўтирибди. Шоқосим боғи «ЗИЛ» шоферига тақлид қилиб, бақриб кетди.

— Ҳе-ей, Салим! Машиналар туриб қолди-ку. Контейнерни сенинг ўрнингга мен тушираманим?

Салим чўчиб кетди. Қиз бўлса: «Вой», деди-ю, юришмай қолган шишаларни силжитиб турувчи таёқчасига ёпишди. «Ҳаммасидан ҳам Шоқосимнинг дўки ошиб тушди-ю»— Салимнинг кўзларида шундай ифода бор эди. Лекин қизда ўзи ҳақида ёмон таассурот қолдирмаслик учун одоб сақлаб базўргина турарди.

— Мен ташқарида Шоира опаларга контейнер етказишим керак!

— Узим чиқаман! Сен контейнерни тушир!

— Кранда ишлаш қўлингиздан келмайди-ю... Билганингизни қилинг!

Шоқосимни оғзи кўлоғига етди. Гапи ўтди-ю!

Ташқарига чиқди. «Қара» турибди. Электр кран етмайдиган масофадан контейнер «Қара»да ташилади. Ҳайдовчиси овқатланишга кетибдими, кўринмайди. Шоқосим терисига сиғмай қувониб кетди. «Қара»ни ҳайдаб кўради. Колхозда ДОСААФ бўлими кечки шоферлик курсини очганда ўқиган (ҳайдашдан имтиҳон олинганда ўтолмай, гувоҳнома сиз қолган). У «Қара»га ўтирди. Амаллаб «масса»ни улади-ю, тезлик алмаштирувчи ричагни қидирди. Тополмади. Юргизадиган педални босди. «Қара» ўрнидан жилмади. Цех жимиб қолди. Лента моторини ўчириб, Шоира келди. Шоқосимга қараб, кулиб қўйди.

— Нарӣ сурилинг!

Шоиранинг дугонаси ўтиб қолди.

— Шоира, обедга кетдик!

— Боравер!

Шоиранинг «Қара»га, Шоқосимнинг ёнига ўтирганини кўриб, қарсак чалди.

— Табриклайман!

Кейин дугоналаридан суюнчи олмақчи бўлди шекилли, жилпанлаганча югуриб кетди. Шоира педални оҳиста босиб, «Қара»ни юргизди. Елкаси жувоннинг елкасига тегиб турибди-ю, бари бир Шоқосимнинг хаёли ўша педалда. Шоира бўшаган контейнер рўпарасида тўхтаб, юк кўтаргични туширди. Кейин кўтаргичнинг пўлат тишларини контейнер остига суқиб, кўтарди. Кўчанинг бир чеккасига туширди. Иккинчисини ҳам... Шоқосим чидаб туролмади.

— Шоира, энди мен!

Жувон педаллардан оёғини бўшатиб сурилди.

— Утиринг!

Шоқосим педални икки-уч марта босиб, машинани юргиза олмади. Шоира оёғини Шоқосимни оёғи устига қўйиб кўрсатди. Педални сезилар-сезилмас босди. Нимадир «чиқ» этиб кетди-ю, «Қара» юриб кетди.

Шоқосимнинг оғзи кўлоғига етди. Лекин сир бой бермади. Амаллаб кўтаргич ричагларини топиб олди. Ярим соатча машқ қилди. Узиям бўш контейнерларнинг ўрни роса алмашди. Шоира миқ этмай ўтирибди. Гоҳо уни босинг, буни босинг, деб кўяди.

Кейин Шоқосим «Қара»ни шиша жойланган контейнерга ҳайдади. Контейнерга «Қара»нинг кўтаргич тишларини тўғрилаш учун анча уннади. Қўли қовушмади. Гўё машина чамбараги унга бўйсунмайдигандай. Бир орқага юради, бир олдинга, «Қара»ни чапга олади, ўнгга олади. Шоиранинг ўрнида ДОСААФдаги инструктор ўтирганда борми, тўзатиб суқарди. Охири, кўтарди. Юрди. Мўлжалга ярим метрлар чамаси қолганда, тормоз берди. Контейнер олдинга оғиб кетди-ю, ҳали слесарь тузатиб кетган корпусга урилди. Яна шишалар синиб, корпус пачоқланди...

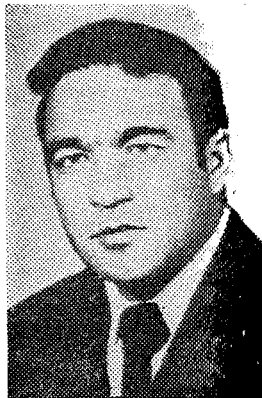
Тўшдан кейин Шоқосим смена охиригача Салимнинг чизган чизигидан чиқмади...

* * *

Шоқосим уйга қайтарди. Автобус чироғи ўчганда у мудраб ўтирдию кўзи илинди. Туш кўрибди. Кечки пайт экан. Бедазорга сув қўйиб юрган эмиш. Беда ҳидига чайилган қадрдон бўй димоғига урилибди. Олисда, қуёшнинг қизғиш нурлари кезган уфқда бир аёл келармиш. Қўлларидаги рўмоли шабадага тўтилиб, мавжланибди. У узоқ тикилибди. Яқинлашганда танибди. Уша — Шоира. У «Шоира», деб бақирмоқчи бўлганда, овози чиқмас эмиш...

Шоқосимни кимдир туртиб уйғотди. У кўзини очди. Автобус уйдан ўтиб кетибди. Шоқосим тушиб, пийёда кета бошлади. У шу тобда қуш бўлиб учгиси, беданинг нашъали ҳидини туйгиси келарди. Қадоқ қўллари, бутун вужуди далани кўмсарди... Табиат эса осмонга сон-саноксиз юлдузлар сочиб, борлиққа, Шоқосимга осудалик ваъда қилгандек, жимжит эди.

Ёқубжон МАМАДАЛИЕВ

1947 йили Андижон областининг Бўз районида туғилган. Фарғона Давлат педагогика институтида тахсил олган. Ҳозир Бўз район партия комитетида ишламоқда.

БАҲОР

1

Баҳор чақмоқлари чақнади яна,
Қирларда алвонранг шафақлар ёнди.
Булутлар марварид тўқди жимгина,
Мудраган қоялар уйғониб қолди.
Яна севинчларга кўмилди дунё,
Яна ўнгирларда оҳу жонсарак.
Қуёшни боғлаган тасмадай гўё—
Само четидаги рангин камалак.

2

Кунгай айвончага тортиб беланчак,
Навжувон оналар айтишар алла.
Ойнага яширин боқиб келинчак

Қошига ўсмалар тортар шу палла.
Чўпонлар сурувин ҳайдайди тоққа,
Яна тоғу тошни тутди қийқирик.
Ана, деҳқон йигит сахий тупроққа,
Ё насиб, деб ташлади уруг.

3

Хув, олмос чўққидан кўзғалди бургут,
Соҳилда учрашди икки дил ёлғиз.
Кўкламга шукрона айтади йигит,
Бир бойлам чечакдан сархуш бўлди қиз.
Қизнинг кўзларида оловлар ишк,
Йигит таклиф этар лола сайлига,
Булбул гул қошида бошлади қўшиқ...
Шу баҳор сабабчи бари-барига.

* * *

Менинг юрагимга кетайлик...
Рауф ПАРФИ

Бизларни кутмоқда энг гўзал қисмат,
Бизга юз очмоқда ажиб бир дунё.
Кетайлик, у ерда йўқдир хусумат,
Кетайлик, у ерга йўламас риё.

Боқий яшай олур унда муҳаббат,
Садоқат, вафога раҳнамодир ул.
Унда ул жонига қиларлар шафқат,
Унда қасидалар тўқийди булбул.

Безатиб қўйилган сенга бир гўша,
У ердан сира ҳам кетмайди баҳор.

У сенга интиқдир, сенгадир ўша,
Сени кутаётир ҳар кеч, ҳар наҳор.

У менинг қалбимдир, сен учун — дунё,
Дунёки, мезбони — куёш — муҳаббат.
Унга сен парвосиз қарама ва ё
Сен уни ранжитиб қўймагил фақат.

Азиз бошгинангни кўксимга қўйгил,
Унинг оташига йўғрилайлик биз.
Менинг юрагимга кетайлик, юргил,
Бизни кутиб қолди интиқ дунёмиз...

СУРАТ

Неча йиллар чўнтагингда асрадинг уни,
Асрадинг энг ноёб нарсангдай билиб.
Кунларни кузатдинг, кутмади сени,
Тонглар қаршиладинг унга сифиниб.

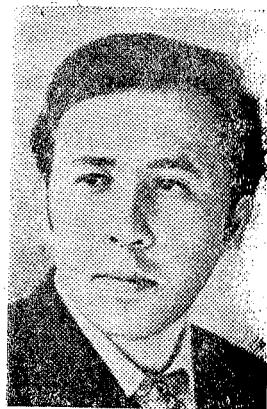
...га

Фақат сурат қолди, энди англарсан,
Қарғаб ҳам қўярсан олис дилбарни.
Аммо айт, кимлардан қайтиб оларсан
Чўнтагингда ўтган ўша йилларни?!

* * *

Тун.
Самовот саросимада,
Юрагин ҳовучлаб турибди ой ҳам.
Замин ҳаракатдан тўхтаган гуё...
Ногаҳон

Борлиқ қалқиб кетди севинчдан,
Дунёни тўлдирди гўдак йиғиси.
Ой енгил тин олди,
Осмон эса
Мурғак юлдузчани кўксига олди.

ОҚ ЕЛКАН

Туркум

* * *

Бир кун и уйғониб мовий саҳарда,
Тадорик ихтиёр этар бўлсам мен,
Сендан йироқларга кетар бўлсам
мен,

Уксинма, жоним.
Йуллар чорлаётир, ахир, дилимни,
Имлаётир уфқлар,
мубҳам қўшиқлар.

Жўнайман,
Номаълум сарҳадлар,
манзиллар аро
Кашф этай қалбимни,
Синай ўзлим...
Мактублар йўлларман сенга
олисдан —

То ҳануз шивирлаб айта олмаган,
Юрагинг тубига нақшин солмаган
Сўзларим битиб.
Қарагин,
тонг чертар деразамизни,
Пешвоз чиқадирман йўлга —
ҳижронга.

Токи
Йироқлардан термилмоқ учун
Севгилим,
Сенга ва Ўзбекистонга!

* * *

Хонада учтамыз.
Денгиз ёқаси.
Тун.
Шовиллашга тушди тагин чўнг
уммон,

Нимадандир бўлиб безовта, бедор.
Шерикларим бирин
Юзи тундлашиб,
Ёстиқнинг остига беркитар бошин,
Ухлашга уринар,
Қўяр сўкиниб.
Бирин эса бу кеч боқиши теран,
Қопламиш чеҳрасин маҳзун бир
хаёл.

Балки у тўлқинлар садоси аро
Умрин салмоғини чўтламоқдадир?..
Мен эса денгизнинг энтикишига,
Зорли сасларига тутганча қулоқ
Сени ўйлапман,
Севгилим!..

* * *

Тўлқинлардан олганча бўса
Денгиз узра ой кезар сармаст.
Мудраётган соҳилда эса
Гитаранинг садоси тинмас.
Сифдиrolмай қалбига бу он
Алланечук қувончларини,
Сайр айлайди уч-тўрт навқирон
Куйга кўмиб туннинг бағрини.
Мудраб баланд-баланд қоялар,
Ором олар гавжум оромгоҳ.
Ёлғизгина бедор наволар
Гоҳ пастлайди, авжга чиқар гоҳ.
Мен ўйлайман, термилиб теран —
Деразадан ташқари боқиб:
«Қандай давра?... Улар ким экли?...»
Бўлолмайман бари бир воқиф.

Аммо қалбим энтикиб такрор,
Тинглар олис куйлар сасини...

Мен туяман орзикиб илк бор
Қайтмас ёшлик нашидасини.

* * *

Уфқ ёнар... Жилоланар сокин денгиз сатҳи шан,
Мавжлар узра тебранади мўъжазгина оқ елкан.

Чағалайлар чарх уришиб чорлар уни осмонга,
Аммо унинг меҳри баланд шу бокира уммонга.

Ажаб, латиф вужудини қаёқларга қистар у?
Балки, шоир айтганидек, бўронларни истар у?

Уйлаб кўрсам, ҳаёт ўзи уммон экан — чўнг, улкан.
Унинг биллур мавжларида эдим мен ҳам оқ елкан...

Аммо не хуш — денгиз сари қирғоқларда термилмоқ,
Сен билмаган кўп ҳикматлар аён бўлар ушбу чоқ.

Уммон сокин бўлган билан бари бир у бешафқат,
Эй оқ елкан, бўронлардан омон чиқа ол фақат...

* * *

Мушфиқ денгиз шовиллаб ҳазин,
Ҳасратига чирмар оламни.
Мен хўрсиниб ёд этдим тагин
Йироқларда қолган онамни.

Беихтиёр олиб домига
Мангу тилсим, теран саволлар,
Мени яна тортди комига
Узун-узун маҳзун ҳаёллар

Ва дилгир тун булут ортидан
Кўрингандек ойнинг зиёси,
Юрагимнинг қати-қатидан
Гавдаланди онам сиймоси.

О, табиат, аён эт бир бор
Сангдиллигинг боисин, важин:
Нега сочга кўндириб қиров,
Чехраларга ташлайсан ажин?

Йиллар эсиб елдайин — бу кун
Балоғатга етган бўлсам мен,
О, табиат, раҳм этмай нечун
Онам қаддин дол айладинг сен?..

Мени имлаб сакраш бир тилак
(Балки ноҳақ, балки у ҳақдир),
Роҳатимни кўргамай жиндақ,
Йироқларга ташлади тақдир.

Эсимдадир, бир кун онам
Деди йўлга кузатар нафас:
— Мени деб кўп қайғурма, болам,
Отанг руҳин шод айласанг, бас...

Оҳ, бу сўздан ёнмасми таним,
Жигарларим эзмасми қадар!..
Онажоним қошида маним
Армонларим уммонлар қадар!

Она меҳри, бунчалар улкан,
Она қалби — бесарҳад, тенгсиз..
Кенг, поёнсиз оғуши билан
Унга фақат қиёсдир денгиз.

Шовиллайвер, эй мушфиқ уммон,
Майли, мунгинг тутсин оламни.
Мен соғиниб эсладим бу он
Йироқларда қолган онамни.

Хотиримга тушди қайтадан
Умримнинг илк паллалари ҳам,
Қачонлардир бошимда айтган
Онажоним аллалари ҳам...

* * *

Сочларини ипақдек, дедим бир қизнинг,
Кўзларини юлдузга айладим қиёс.
Лабларини гунча, деб мақтадим унинг,
Еноқларин ўхшатдим мисли анорга.
Ташбехларим, эҳтимол, рост бўлур,

аммо

Юрагимдан чиқариб айтмадим зинҳор.
Шоирона,

чиرويلى сўзлар нутқ этиб,
Унинг содда кўнглини ром қилдим, хуллас.
Сен ҳақингда шеърлар битарман, десам,
Хижронингда нолалар чекарман, десам,
Ишонди шўрлик!

Билдим шунда ёлгоннинг сеҳрли кучин,
Соддадиллар дунёда бисёрлигини

Ва қўлимдан макрлар келишини англаб,
Беихтиёр юзларим ловиллаб кетди.

СОҲИБЖАМОЛ

Тансиқ ёз офтоби ялтирар қумда,
Қирғоқ гўшалари тирбанд ва тиғиз.
Бағрин ҳароратга тутганча унда
Майин роҳатланар бетимсол бир қиз.

Ҳарир шабадалар суқланар елиб,
Унинг қиёси йўқ, у — парипайкар.
Йироқ-йироқлардан тўлқинлар келиб,
Термилар унга, энтикиб қайтар.

Маъсум вужудию бокира талъат
Қуйиб қўйилгандек кумуш танига.

Ишонгинг келмайди она табиат
Шундай маҳлиқони яратганига.

Ана у қўзғалди, ҳаракатидан
Гавжум соҳил узра таралар нуфуз.
Ёришиб кетару борлиқ дафъатан,
Таъриф-тавсифига ожиз қолар сўз.

Унинг сарв қаддидан ҳайратда қотар
Ҳаттоки соҳилнинг зарраси, тоши.
Пойида чўнг тиз чўкиб ётар,
Тепасида лолдир жануб қуёши.

* * *

Шодмон юрар эдим сендан олисда,
Дунёни унутиб,
ғамни унутиб.

Бир кеч ўз-ўзимдан сесканиб кетдим —
Унутган эканман сени ҳам ҳатто!
Уша тун тун бўйи тинмади ёмғир,
Дарахтзорлар аро бўзлади шамол.

Бу ҳам етмагандек,
денгиз бетиним
Гувранди,
оқ тортди бағримни эзиб.
Мен эса шу кеча қоқмадим мижжа,
Сенинг хаёлларинг бағрида ёндим,
Ва сени унутмоқ нақадар оғир—
Гуноҳ эканига инондим...

* * *

Хайр денгиз, хайр тўлқинлар,
Диёримга жўнар бўлдим мен.
Қирғоғингда кезиб шан тунлар,
Туйғуларга лим-лим тўлдим мен.
Тандан кетиб ғуборлар, чарчоқ,
Майда ҳислар, ғамни йўқотдим
Ва сеҳрингга термилиб ҳар чоқ
Дилга илҳом, ҳаловат топдим.
Ташбеҳ излар эдим беҳуда
Сени ҳали кўрмай туриб, ҳа.
Энди билсам, ўхшайсан жуда
Сен заҳматқаш халқим қалбига.
Сендан йироқ-йироқда, уммон,
Бағри қийғос чаман бир юрт бор.

У ҳам сендек қудратли, ўктам,
У ҳам сендек камтар, улугвор.
Соҳилингда кезиб мен унга
Ич-ичимдан бир меҳр туйдим.
Маҳобатин жойлаб дилимга,
Уни яна қаттикроқ суйдим
Ва ёр-дўстан олис, нарида
Соғинчларга ўрадим жонни.
Ойнинг тафтиз шуълаларида
Танидим мен ширин ҳижронни.
Хайр денгиз!.. Соҳилларингдан
Кетадирман бир эпкин мисол.
Йироқларга жўнар бўлсам ҳам,
Тушларимда айларман висол.

* * *

Дунё кезиб билдим — дунё уфқи бепоен,
Ҳайратларим этолмасман бир йўла баён.
Ҳали бир ёр куйчидирман эхтимол,
лекин
Чўнг дунёга чўнг бир меҳр орттирдим аён.

Абдурашид ПАРДАЕВ

БОЛА, ГИРДОБ ВА ОЛАПАР

Воҳид ариқ бўйида чап оёғини сувга тикиб ўтирар, кўприк остидаги гирдобдан кўз узмасди. Сув юзида кичкина чуқурча пириллаб айланар эди.

Нега бунақа? Нега фақат кўприк остида чуқурча пириллаб айланади?

Воҳид иягини кўтариб, қизиқиш тўла кўзлари билан сувнинг юқори қисмига қаради. Сувнинг юқори қисмига офтоб тушиб турар, сокин, ёйилиб оқар эди. Оқиб келаётган шамак ўти чуқурчага яқинлашди. Чуқурча атрофида икки-уч айланди, сўнг чуқурчанинг ўртасига тушди ва ютилиб кетди.

Воҳид ирғиб турди, кўприк устига чиқди. У шамак ўтининг анча наридан сув юзига отилиб чиқишини пойлаб турарди. Ана, шамак ўти отилиб чиқди, тўлқин зарбидан қирғоққа сурилди. Чодир бўлиб турган урғочи қамишлар орасига кириб қалқиб қолди.

Бунинг нимасидир қизиқ, нимасидир сирли, нимасидир ажабланарли эди.

Воҳид бош қотириб ўтирмади. Одатдаги бекорчиларга хос керишиб эснади-да, сувни ҳам, гирдобни ҳам унутди. Тик келган офтоб елкасини қиздирди. У эринибгина изига қайтди.

Отаси дарахтлар орасида, тахта каравотда чўзилиб ётиб уйқуни урар, боши узра чивинлар галаси учар эди.

Воҳид каравотга яқинлашди.

Отаси лабини тез-тез қимтир, уйқуда бўлишига қарамай, ақлли равишда чивинларни лабида «ушлаш»га уринар эди.

Воҳид мийиғида кулиб қўйди. Сўнг тапиллатиб чивин ўлдира бошлади.

Отасининг қорни қимирлади, оқ кўйлагининг этаги хийла кўтарилди ва «пушф» деган овоз, йўқ, нафас чиқди.

Воҳид отасининг қирра бурнига қаради, бурун тагидаги бурама сариқ мўйловнинг туқлари сезилар-сезилмас титрарди. Йўғон, қизил бўйни терлаган эди. Бирдан сийрак киприкли юмўк кўзлари очилди.

— Ҳингг,— деди лоқайд товушда. Қорнини сал баландроқ кўтарди-да, бир ён-бош бўлиб ётди.

Атроф жимжит эди. Қуёш дарахтсиз жойларни аёвсиз қиздирар, очиқ жойдаги ўтларни сарғайтириб юборган эди. Шамол йўқ, ҳаво дим.

Оқ товуқ калласини чайқай-чайқай ҳовлини кесиб ўтди. Оғилхона ёнидаги томчада ётган Олапар ҳадеб ғингшйди, шақирлатиб занжирини тишлайди, қип-қизил тилини осилтириб томчадан чиқади-да, ерни тимдалайди.

«Иссиққа чидай олмаяпти,— ўйлади Воҳид,— бечора Олапар».

Воҳид Олапарни чўмилтирмоқчи бўлди, аммо отасининг сезиб қолишини ўйлаб қўрқди. У Олапарга ачиниб қараб турарди. Шундай яхши итнинг бир йилдан буён занжирдан бўшамаслигини ўйлаб юраги оғриди. Бундан икки йил олдин улар учта эди: Воҳид, ит ва эшак.

Икки йил олдин Воҳид ўзларининг саккизта қўйици боқар эди.
Отаси эшакка тўқим уриб берар, опаси кўнғир, бахмал костюмининг чуқур киссасини бодроққа тўлдирар, Воҳид эса Олапарни эргашириб, қўйләрни олдига солиб йўлга тушарди.

У далани, даладаги қушларни, ҳар хил ўтларни севиб қолди.

Шундай кунларнинг бирида Олапар нималарга қодир эканлигини, қисқаси, сез-гир ва кучли ит эканлигини кўрсатди. Бута орасидан сапчиб чиққан тулкини қува кетди. Воҳид роса қийқирди, ит ва тулки кўринмай қолган эди, эшакнинг устида тик турди. Бари бир на итни, на тулкини кўрмади. Олапардан ярим соатча дарак бўл-мади.

Воҳид эшакнинг устида тик турганича:

— Гид, гид, гид, Олапар!— деб қичқирди. Такрор, такрор қичқирди. Шунда, Омон картанинг адоғидаги зовур дўнгига югуриб чиққан Олапарни кўриб қолди. Ит гоҳ дўнгга чиқар, гоҳ пастга тушарди. Дўнгга чиққанда, Воҳид томонга чиқиб ҳура-ётганга ўхшади. Воҳид эшагини йўрғалатди. Олапар тулкини бўғиб ўлдирган эди.

Уша куни отаси Воҳидни қўрқмасликда мақтади, Олапарга эса бир парча гўшт берди. Тулкининг териси ўн сўм туради, деди. Шундан кейин Олапарнинг овчи ит эканлиги тилга тушди. Бу гап оғиздан-оғизга ўтиб, раиснинг қулоғига етибди. Раис итга харидор бўлди, бир куни атайлаб келди. Воҳид бир чеккада мунғайиб турарди.

— Шу итни бизга берасиз,— деди раис,— мен сизга, Носирвой, бирор яхшилик қиларман...

Отаси бир оз ўйланди.

— Ҳар кимда ҳар нарсага ишқибозлик бўлар экан,— деб кулди раис,— биров бедана, биров хўроз уриштиради. Мен ит уриштиришга ишқибозман.

— Бир оғиз гапингиз,— деди отаси.

— Йўқ, демаслигингизни билардим, Носирвой.

— Сизга йўқ, деб бўладими, раис бова.

— Бу ўғилчангиз мунғайиб турибди,— деб Воҳидни кўрсатди раис.— Итнинг кичик эгаси нима дер экан?

— Э, ўзингиз биласиз-ку, бола халқи қизғанчиқ бўлади, уни кўяверинг.

Раис итга яқинлашди. Олапар олдига чўзилган оёқлари ўртасига тумшугини қўйиб жимгина ётар, ўзига яқинлашган одамнинг ҳурматли харидор эканлигидан бе-хабар эди.

— Катта ит экан,— деди раис.— Шундай катта итни бир қассобда кўрганман.

— Бу ит асли тоғдан. Кучуклигида олиб келганман. Куёвимиз тоғда йилқи бо-қади. Итлари сара.

— Ҳа-а.

— Куёвимиз ҳам икки-уч қайта, Олапарни ўзимга беринг, чўлда бунақа ит асраш шарт эмас, тоғда Олапарнинг вазифалари бор, деганди. Бермай юрүвдим.

— Чўпонлар топа-ади.

— Ит кўп-у, сирлони оз-да.

— Бу сирлон итми?

— Сирлон-да!

— У-ў!

— Сирлон ит бор ҳовлига ёмонлик йўламас экан.

Раис калта бўйли, боши тақир, юзи ялтираб турадиган, кўзлари аланг-жаланг боқувчи киши эди. Олапарга ҳам аланг-жаланг боқди.

Олапар бошда жим турди.

— Қопга соламиниз,— деди раис,— қопдан бошини чиқариб қўямиз. «Виллис»нинг орқасида кетаверади.

— Воҳид, бор, уйдан ола қопни олиб чиқ.

Олапарнинг юнги бирдан ҳурпайди, ириллади. Аста-аста орқасига тисарилди.

Раис:

— Маҳ-маҳ,— деган эди, Олапар қутилмаганда раиснинг узалган қўлини ғарччо тишлаб олди.

Раис войвойлаб қолди.

Олапар кўздан ғойиб бўлди...

Ушанда ит бир ҳафта уйга келмади. Ҳафта ўтиб келди. Олапар — Олапарга ўх-шамасди. Юнгини кир босган, қорни қапишиб турар, кўзларидан ёши қуйиларди. Олапар ўлар бир ҳолатда эди.

Отаси раиснинг ҳурматиға итни отиб ташламоқчи бўлди, нимагадир бу олий жазодан қайтди. Улим ҳукмини бир умрлик занжирбандликка алмаштирди.

Мана, занжирбандликнинг бир йили ўтди. Отаси ҳамон ўз ҳукмида қатъий. Баъзи-баъзидагина мужмал қилиб, «Раис бўшаса бир гап бўлар», дейди.

Воҳид ўша тақир бошли, бўйи калта, кўзлари аланг-жаланг боқувчи раиснинг ишдан бўшадини бетоқат кутади...

Олапар ҳамон шақирлатиб занжирини тишлаб, ерни тимдаламоқда.

Отаси бошини бир қарич кўтарди-да:

— Нима қилиб ўтирибсан, Воҳид?— деб сўради уйқули товушда.— Тушда бир-пас ухлаб олсанг бўлмайдимми?

Воҳид индамади, «чирт» этказиб тупурди-да, қаравотда осилиб турган оёқларини ликиятла бошлади.

Отаси икки кўзини ҳам катта очди, киприк қоқмай нимжон, аммо инжиқ ва ўжар ўғлига тикилди.

— Эй!

Воҳид қулоғига қўнган чивинни ҳайдаб отасига ўгирилди.

— Уйқум-келмаяпти.

Отаси унинг қия қошларига, ўй тўла маъсум кўзларига, тўр тушган юзига, ингичка бўйнига қаради, қараб туриб жадли чиқди.

— Бор, ўзингни зўрлаб ухла. Ёз келди дегунча, овқат тегмаган ташландиқ боладек озиб кетасан. Кўп чўмиласан. Юзингни қара, тўрлаб кетипти.

— Ухлай олмайман, ота...

— Кўзингни юмсанг ухлайсан-да. Бунақа лаллайиб ўтирсанг уйқу келадими?!

Воҳид ўрнидан кўзғалди.

У бўйинни чўзиб оқариб турган мактабга қаради. Мактаб ҳам жимжит. Ҳамма таътилда. Нимагадир ёзда мактаб ҳам зерикарли бўлиб қолади, иш эса қизиб кетади. Ёшу қари далага шошилади.

Воҳиднинг отаси пухта одам, ўзига муносиб иш топиб олган, мироб. Тагида оти бор, канални бир ёқалаб келади-да, томорқа оралайди. Тушда уйқуни қанда қилмайди. Воҳидни ҳам далага — пахта ишига юбормайди. Бригадир ва ўқитувчига: «Ис-сиқда бурни қонайди, ичида дарди бор, аҳволи чатоқ», деб қўйган.

Воҳид эса бурни қонайдиган бола эмас. У тенгдошларини қўмсайди, ёлғизлик ҳисси ёш юрагини аёвсиз эзади, нима қилишини билмай қолади.

Воҳид соядан офтобга чиқди. Ер иссиқ эди, оёғига шўр ёпишди, қандайдир ачитди. У бурнини жиғириб ўнг оёғини шартта кўтариб олди. Оёғи тагида сариқ қумурсқалар қарвони, олис сафарга отлангандек, саф тортиб кетишарди. Воҳид бунга диққат қилди, қумурсқаларнинг изидан илгарилади. Очкўз қумурсқалар қарвони тўғри дераза тагидаги тошлар орасига кириб кетишарди. Воҳид анграйиб туриб қолди. У энди тушунди: дастурхонда қумурсқалар ўрмалаб юради деса, мана, гап қаёқда экан!

У шошилиб уйга кирди. Ундаги лоқайдлик, зерикиш туйғуси йўқолган, чехраси ёришиб, тобора чаққонлиги ортиб борарди.

Онаси ним қоронғи уйда юзига дока ёлиб ухлар, гўдак укаси, онасининг қўрагида эмас, қорнида ётарди. Бурчақда иккита сингилчаси бир-бирининг қорнига оёқ ошириб ухлашарди. Уйнинг ҳавоси дим, ёқимсиз ҳид анқийди. Воҳиднинг нафаси қайтди. Уз ўрнига, бўш қаравотга қаради. Шундай дим ҳавода ухлаб бўладими?

Онаси шарпани сездими, қимирлади.

— Ҳа, нимага қаққайиб турипсан? Ухласанг бўлмайдимми?

— Қумурсқа келяпти.

Уйҳудаги аёл учун бу гап жуда хунук эшитилди. Воҳидни жеркиб берди.

— Ухласанг-чи! То отанг сўкмагунча лаллайиб юраверасанми?!

Шундай деб онаси қорнидаги гўдакни кўкрагига тортиди ва Воҳидга бошқа эйти-бор бермади. Воҳид безовта эди. Нимадир, янги нарсалар қилгиси келар, ёш қалбида бирорта катта ишни бошқариш истаги жўш уради.

Ниҳоят, бир фикрга келди, қумурсқалар инига керосин қуйиш керак. Ҳаммаси қирилиб ўлсин. Шунда дастурхонда, нон орасида юрмайди. Туш чоғида буни бажа-риш — шубҳасиз катта иш. У ўзини чаққон сездими, икки ёнида шалвираб турган қўллари ҳавога кўтарилди. У дастлаб керосин бақни олиб чиқмоқчи бўлди, кейин бу фикридан қайтди. Оқасими, отасини уйғониб қолишса, жеркади.

Ҳозир унинг ақли тиниқ ишларди. Лоп этиб миясига кеча отаси дарчадан ирғи-

тиб юборган ароқ шишаси келди. Зумда уй орғига ўтди, қапни шўралар орасидан шишани олди ва беихтиёр ҳидлаб кўрди. Димоғига отаси ичиб терлаганда анқийдиган ҳид урилди.

Илгари отаси жуда кўп ичарди, қорнини яланғочлаб ётар, аллакимларни роса сўкарди. Бир куни Воҳидни каравотдан бўш шиша сингари ирғитиб юборди. Ушанда Воҳид кўрқанидан қотиб қолди. Бунни кўриб отаси: «У, биздинг ўғил мард, йиғламади», деди. Воҳид шуларни ўйлар экан, отаси сари қараб кўйди.

Яхши, ҳозир отаси кам ичади. Шундаям ё раис, ё бўлим бошлиғи, ё миробларнинг бошлиғи келса. Уларнинг олдида ичмаса бўлмас эмиш... Кейин уч-тўрт кун қорнини чангаллаб, томоғидан овқат ўтмай юради.

Воҳид уйга кирди. Керосин бақ устидаги михдан воронкани олди. Шу пайт кўққисдан онаси чиқиб қолди.

— Нима қиляпсан?— деди.

— Керосин оламан.

— Ҳа-а! Бирон жойга ўт қўймоқчимисан?!

— Қумурсқа ўлдираман.

— Кир уйга, ухла.

— Ухламайман.

— Ухламайсанми?— Онаси ташқарига бўйинни чўзиб,— ҳой, отаси,— деб қичқирди.— Манави қулоқсизингизни қаранг, уйга ўт қўймоқчи.

Воҳиднинг қўлидан шиша тушиб кетди. Онасининг ёлғон гапириши уни қаттиқ хафа қилди.

— Отангдан кўрқасан-а?— деб кулди онаси.— Кўрқмаям кўр-чи! Яхшиям отанг бор, тинч юрасан.

Кўрқоқлиги устидан онасининг кулиши Воҳидда аста-аста уйғонаётган янги, исёнкор туйғуларни жонлантирди. У дунёга келганидан бери илк бор:

— Отамдан кўрқмайман,— деди.

— Кўрқмайсанми?— деб мазахли сўради онаси.

— Йўқ!— Кескин жавоб берди Воҳид.

— Ҳозир кўрамыз...— Онаси эшикка чиқди. Бориб эрини уйғотди.— Воҳидингизни қаранг, ухла, десам, уйга ўт қўяман, дейди. Ароқ ичгиси кепти, шиша кўтариб юрипти. Сиздан кўрқмас эмиш. Туринг, уйга қамаб қўйинг, бир таъзирини есин. Кейинги вақтда ўзбошимча бўлиб, тили чиқиб қолди.

Носирвойнинг феъли маълум, тили ва қўли барабар қичиб туради. Сўкиш ва шапалоқ тортиш учун баҳона керак, холос.

— Эй Воҳид, бери ке!

Воҳид қошлари пастга тушиб, оғир қадам ташлаб бўрди. Ҳозир ё шапалоқ ейди, ё сўкиш эшитади. Бу аниқ эди, шунинг учун Воҳид кўрқиб ўтирмади. Яқинлашиб отасига тик қаради. Отаси белигача кўтарилди, мўйловини буради, ўғлига қаттиқ тикилди. Мўйлов бураётган қўли иягига, сўнг кўкрагига, сўнг ёнига тушди. Оғзи очилиб қолди.

— У!— деди ниҳоят ва хотинига юзланди.— Онаси, ўғлинг эр етиб қопти. Кўзларига қара!

Онаси ҳайрон эди.

Дарҳақиқат Воҳиднинг кўзларида ўт бор эди.

* * *

Отасининг тан олиши; ё шапалоқ тортиши, ё сўкиши аниқ бўлиб турганда оғзини очиб қолиши Воҳиднинг ўзини ажаблантирди.

Унинг ёш қалбига безовталиқ босилиш ўрнига баттар кучайди. У қилмоқчи бўлган қандайдир янги — катта иш, яъни уйқусизлигининг бош сабаби, бирдан унга маълум бўлди...

Отаси қайта уйқуга кирди. Онаси «ҳм», деди-да, уйга кириб кетди.

Воҳид яна ёлғиз қолди.

Оқ товук калласини чайқай-чайқай ҳовлини кесиб ўтди. Олапар ҳадеб ғингшийти, шақирлатиб занжирини тишлайди, қип-қизил тилини осилтириб ерни тимдалайди.

Воҳид аста юрса отаси ушлаб қоладигандек, Олапарнинг олдига чопиб борди. Итга энгашди. Олапар ғингшиди, унга осилди. Ит йиғлар эди...

Воҳид Олапарни занжирдан бўшатди. Бирдан кўнгли ёришиб кетди. Итни сакрай-

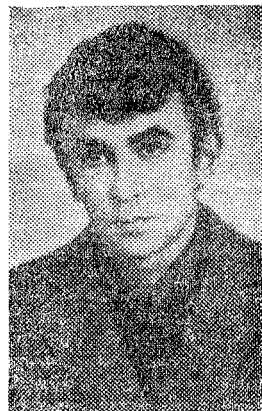
ди, чопади, қувонади, деб ўйлади. Аммо Олапар жойидан жилмас, чамаси бўшаганига ишонмас эди.

— Мах, мах!— деди Воҳид ва ўзи ариқ томонга югурди. Шунда Олапар олға отилди.

— Чўмил, чўмил!— деди Воҳид қувончи ичига сиғмай.— Мен сени озод қилдим, Олапар. Энди озодсан! Энди озодсан!

Олапар сувга тушди, сувни шалолатиб сузди. Итнинг қувончи чексиздек эди.

Олапар гирдобни парча-парча қилиб сувда сузар экан, Воҳиднинг ҳам қувончи чексиз эди. Унда ногаҳон тийиб бўлмас бир истак уйғонди: Олапарни эргаштириб олис-олисларга сафар қилгиси келди. Айни чоғда хаёлида ўзи ва Олапар олис-олисларга, сирли бир дунёга кетиб борарди.

ЭРТАЛАБКИ НАСИБА

«Ишиларни тонгни қаршилашга
етақласам дейман...»

К. ПАУСТОВСКИЙ

Азонда уйғониб кетдим. Устимдаги адел сурилиб, елкам очилиб қолибди. Дераза ланг очик, салқин куз ҳавоси хонани тўлдириб, аллақандай сокин дақиқаларни тепамда ушлаб тургандай, жимжит. Хонамизга разм солдим: китоблар терилган токча, пойгакда юмалаб ётган гантель, титиғи чиққан шолча, стол-стул ва менинг қаршимдаги бўш каравот. Буларнинг ҳаммаси ухлаётгандай, осойишта.

Кўзимни қайта юмдим, гўё салқин ҳаво ва сокин дақиқалар миямга жойлашгандек, уйқуни йўлатмади. Кўзим юмуқлигича ўй суриб ётмоқчи бўлдим, йўқ, яна бўлмади. Миямда муҳрланган бундай осойишта, тиник дамни фақат кўзни катта очиб кўриш, ҳис этиш, туйиш, англамоқ керак эди, чамамда. Кўзимни очдим. Сирли бир тиниқлик, орзиқтирувчи кайфият вужудимни тўлдириб, тортқилай бошлади. Кўзим ўткирлашиб, нигоҳим тушган ҳар бир нарса билан ўйнагим, осмонга отгим, унинг устидан қаҳ-қаҳ уриб кулгим келарди. Бир-бирини қувлаётган тўлқинлар сингари ўйларим тутқич бермас, бир нарсадан иккинчи нарсага энгилгина сакраб, чопарди. Тўсатдан хонадаги буюм ва нарсалар номини хаёлан изоҳламоқчи бўлдим.

«Пойгак» — бошмоқлар бекати».

«Стул» — одамни икки қарич юқорига кўтариб турадиган алдамчи баландлик».

«Каравот»... Бунга ҳам изоҳ томоқчи эдим, беихтиёр унинг эгаси эсимга тушди. Эгасиз темир ҳақида бош қотиргунча унинг эгасини изоҳладим. У деганим — Ғайбулла — жонзот — курсдош ўртоғим — қочоқ. Кечаси ғижирлайвериб жигимга тегадиган қаршимдаги совуқ темир ҳамда токчадаги китоблардан ярмисининг хўжайини. Қочоқ демасдим-ку-я уни, аммо кўпинча дам олиш кунлари квартирамизда ёлғиз қолишимга шу бола сабабчи. Кеча дарс тугаши биланоқ: «Кел, уйлантирамиз» мазмунида хат олган кишидек, уйига шошилди. Баъзида ёлғизлик жуда ўтиб кетганда, Ғайбуллага ҳавасим келади. Шаҳарга яқин турсанг ҳам яхши экан, уйингдагилар сени «келади», деб кўзи учиб турмаса ҳам Ғайбуллага ўхшаб бўзчининг моқисидай қатнайверасан.

Қолган нарсалар ҳақида ўйлаб ҳам ўтирмадим. Ҳислар ҳаяжондан ғолиб чиқди: ер бағирлаб чўккан тумандай ҳаяжоним босилиб, жимгина қулоқ солиб, кузатиб ётгим келди.

«Қуёш чиқишини кузатаман!» — Шу фикр билан жимгина нафас олиб, кута бошладим. Аксига олиб бугун мен худди қуёшга пойлоқчиман-у, у мендан ҳадиксиррагандек ҳеч чика қолмайди. Мен ҳам ланг очик деразадан кўзимни узмай қараб ётибман, охири чиқар-да. Бир пайт ғира-шира қоронғилик томлар орқасига, хонамиз бурчакларига яширина бошлади. Назаримда мен ётган уйнинг деворларидан кўз зўрға илғай-

диган аллақандай оқлик деразага интилиб, ташқарига сочила бошлади. (Кейин сезсам, ёруғлик аслида ташқаридан кираётган экан.) Секин-аста бу оқликни супадаги олма дорахтининг ортида, унинг камҳосил, тарвақайлаб ўсган шохлари орасида, дераза тоқчлигига қўйилган тувак гул барглари атрофида сеза бошладим. Симириб, чуқурроқ нафас олдим. Бу оқлик менинг назаримда бир қуш эди. Уни чўчитишдан қўрқардим. Тонг отаётган эди. Нафас олганим сари унинг ичимга кўчаётганини аниқ сездим. Завқларимди. Қизик. Тонгнинг отиши, қуёшнинг чиқиши. Одамларнинг уйғониши, куннинг бошланиши. Тўрт тушунчанинг ҳаммасида шу пайтгача сезмаганим — оқлик, гўзаллик, киши қалбини ошириб-тошириб юборувчи яхшилик жо экан. Буларнинг ҳаммаси тонг отишидек жуда тез, жуда ўткир, жуда рангдор бошланаркан...

Бир оздан кейин ҳовлида шип-шип этган товуш, жўмрақдан сувнинг шилдираши эшитилди. «Оббо, қуёшни мендан олдин ойимиз кўрадиган бўлди-да», деб ўйладим. Урнимдан турмоқчи ҳам бўлдим. Яна, баъзилар уйғонган заҳоти дарров қуёшга қарамаса ҳам керак, деб аёлга яхшироқ ўраниб олдим. Оҳ, маза-е, шундай ётишга нима етсин!

Деразадан биров мўралагандек бўлди. Қарасам, ойимиз Зевар хола, елкасида сочиғи, чала артилган юзларида соч толалари ёпишган, сочиғини пешонасидан пастга қараб бир сидиргани билиниб турибди: сийрақроқ қош туклари, бир-бирига ёпишиб пастга қайрилган, пастки лаби осилиб, оғзи сал очилиб турибди. Кўзимга худди «Ҳамза» театри биросининг тепасидаги театр ниқобларининг бирига ўхшаб кетди. Кулгимни босиб, қимирлаб қўйдим. Бари бир каравот «ғиж-ғиж» этиб кулди.

— Ҳа, Ғанишер, уйғоқимсиз, туринг, ўғлим, эрталабки ризқдан қуруқ қолманг. Худо насиба улашади ҳар кимга, тура қолинг!— Ойнинг товуши хонага жаранглаб кирди.

Сўнг ойи кавушини шипиллатиб узоқлашди.

— Хў-уп, ана, турдим-да!— Шашт билан ўрнимдан кўзгалдим.— Насиба улашса улашсин, аммо насиба улашсаям, кўпи менга тегса керак, икки соатлар бўлди-ёв уйғонганимга.

Деразадан қарадим, кампир кўринмади. Бир оз ёлғон қўшдим шекилли, эрталабдан худони алдамай, деб ичимда бир соатини қайтиб олдим. Ювиниб келиб, хонани бир оз тартибга келтирмоқчи бўлиб турувдим, ойи тақсимчага солинган икки шингилча банди қорайган узумни деразадан узатди. Ҳар қалай, худо биздан бошлади насиба улашишни. Узумни ола туриб ичимда парвардигорга кўп шукроналар билдирмоқчи эдим, ойи қўймади:

— Жонивор кўпайиб кетибди,— у узумга ишора қилиб гапирарди.— Ҳеч ким емайди, кеча акайиз ҳам, Ҳафиза опайиз ҳам олиб келишувди.

Ойи икки қўли билан дераза раҳига суянди, уйнинг уёқ-буёғига қараган киши бўлиб, бошини чапга, ўнгга бурди, пешонасини тириштириб шипга қаради. Бу «машқлар» хотиржам, сипо бажарилди. Сўнг ойининг кўзи дераза пастидан кўчган бир парча алебастрга тушди.

— Уй ҳам ремонтталаб бўпти, шўхсизлар-да, болалар.

Зевар холага ҳайрон бўлиб тиклдим.

— Биз келганда ҳам шундай эди.

У менинг гапимга ҳам, ё юз ифодамга ҳам эътибор бермади. Чамамда, кампир бу жойни ким кўчирганини билмасди. Тўғрироғи, эслолмасди. Чунки, олдин ҳам хонада талабалар туришган. «Бечораларнинг ҳар бири мен биринчи марта эшитаётган бу гапни ўн марталаб эшитган бўлса керак», деган хаёлга бордим. Биз бу уйда ҳали кўп тураимиз, келганимизга атиги уч ой бўлди.

— Қиш эрта тушадиган бўлди-да, сизларни пахтагаям опкетар-а?— Ойи гапни дарров буриб юборди.

«Олиб кетса сизга нима», деб ичимда тўнғиллаб, столдаги графинни олиб гулга сув қуймоқчи бўлувдим, кўзим календарга тушди. Ойига ўхшаган безрайиб, қотиб «17» рақами турибди. «Э, ойига пул тўлаш керак», деб эсладим бирдан. Бир томонимда ойи, иккинчи томонимда «17» рақами, ўртада мен. Улар индамасдан мени сиқа бошлади. Чайналмасдан, бир оғиз эслатиб қўйса ҳам бўларди-ку шуни.

— Ҳайбулла қани?— Ойи унинг ҳар яқшанбадаги одатини билса ҳам билмасликка олиб сўради.

— Уйига кетган.

— Мана шунақасила-да, болам, пул тўлашга келганда...

Ойини гапиртирмадим:

— Вақтида тўлаяпмиз!

Ғайбулла икковимиз ўртада егулик учун қўйган пул, чақаларни ва яна чўнтагим-ни ҳадеб кавлайверсам ҳам ўн сўмга етмади. Пулни кампирга тутқаздим:

— Қолгани эртага... Стипендия оламиз.— Биринчи марта ўз овозим ўзимга бегона эшитилди.

Кампир пулни санаб кўриб, афтимга қаради, гапирмади, қараб тураверди. Йўқ! У даҳшатли эмасди. Жаллод эмасди. Лекин мен кўрқдим. Юрагимни кимдир суғуриб олгандай бўлди.

— Ана шунақасила-да, болалар. Гапирса буларнинг аччиғлариям чиқади-да!— кимдир бошимга туртгандек бўлди. Қарасам кампир ўз ўрнида, гапираётган эди. У гапира туриб дераза остидаги кўчган жойнинг четини бармоғи билан босиб-босиб кўрди. Деразанинг офтобда ёрилган кўк бўёғига синчиклаб қаради. Гапираверди. Кетмади.

— Менга-ям қийин-да, болам...— Кампир гапини нималарга пул тўлаши, даромади ва чихими тўғрисида давом эттирди.

Кета қолсайди энди. Йўқ, кетмайди. Худди деразага боғлаб қўйилгандек, атрофидан айлангани-айланган. Энди у деразанинг иккинчи тавақасини шошилмасдан кўздан кечирарди. Хонадаги азонда тўпланган ҳаво ҳам камаяётган эди, чамаси уни кимдир сўриб оларди. Хона ичидаги буюмлар кўзимга омонатдек, «тоқчада терилган китоблар сарғайгандек, қўл тегса тўкиладигандек туюлар эди. Чидаш, ўзимни бир нарса билан овутиш учун кўлимга супургини олган эдим, зилдай оғир. Графинни-ку қимирлатиб бўлмайди жойидан. Тезроқ ташқарига чиқмасам, танам уйдаги нарсаларга ёпишиб, ботмонлашиб, нафасим ичимга тўпланиб чиқмай, ёрилаётгандек бўлавердим.

Супага чикдим. Кўзим «ялт» этиб очилгандай чақнаб кетди. Нимасини айтай, мен қуёшни ўтказиб юборибман. У аллақачон тепага кўтарилган эди, жилмайиб турарди. «Чиқаётганда қандай эди у», деб маънос термиламан. Назаримда, у тепадан туриб кампир икковимизга куларди. Кулганда ҳам қуёшлигича, еру кўкни титратиб, тўлдириб, эшитмаганга эшиттириб куларди. Фақат, мендан ўн қадамча нарида, дераза олдида турган Зевар хола буни эшитмасди.

Бирдан қуёшга ип солиб, пастга босгим келди, мен унинг чиқишини кўрмоқчи эдим, ахир! Қуёш ҳамон ўз ўрнида, тепада эди. Майли, жойида тураверсин. Унга тепада туриш ярашади.

Кампир ҳамон дераза олдидан кетмай ивирсилар, лаблари қимирлаб турарди. Чамаси у гапираётган эди.

Қайтиб уйга кирганимда кўзим хиралашиб қолдим ёки у чиндан ҳам дераза олдидан кетганимди, ҳар қалай кўринмасди. Лекин кампирнинг товуши қўлоғим остида яна бир мuddат жаранглаб турди.

Утирибман: парвосиз, ўйсиз. Нимадир бўлди. Каллам хумдай, лекин бўш. Кўзим очик, лекин атрофимдаги нарсаларни кўрмаётгандекман.

Бир пайт ўрнимдан туриб кетдим. Чамамда, мен оч қолгандим. Қайтадан қўлларим бир неча бор чўнтақларимга кириб чиқди, китоблар орасини титкилади. Бари бир сувдан енгил чиққан қармоқдек, бармоқларим қуруқ эди: Шу пайт кўзим стол чеккасида турган икки шингилча банди қорайган узумга тушди. Ойи адашмаган эди. Стол устида менинг эрталабки насибам турарди.

Абдуллатиф ТУРДИАЛИЕВ

1954 йили Қўқон шаҳрида туғилган. 1977 йили Қўқон Давлат педагогика институтининг тарих-филология бўлимини битирган. Ҳозир Фрунзе районидаги Урта мактабда дарс бermoқда.

* * *

Уфқ гулнор рангда, булутлар — гулнор,
Шаббода куйидан мавжудот хумор.

Офтоб ўз уйига шошар, ниҳоят
Йўқолар девордан кундузги соя.

Қалдирғочлар қанотида ҳаёлим,
Безовта ҳисларга юрак лиммо-лим.

Сўзлардан ахтарар ўзини улар,
Яна бошим дафтар узра эгилар...

ТИНЧЛИККА БАҒИШЛАЙМАН

Эй, муаззам Сайёранинг оппоқ сочли умиди,
Бағрингдадир бошим менинг, бағрингда менинг
бошим.

Мен англадим: қучоғингда беҳавотир гул хиди
Ва қорахат тешиб ўтмас одамларнинг бардошин.

Мен англадим: боқий эмас ёшлигим долғалари,
Йилларнинг синовига ҳаволадир иродам.
Мен англадим: шу Сэйёра, шу дунё бўлгай ғариб
Таманной рухсорингни истамаса ҳар одам.

Не бахтдурки, Ватанимда гўдакларнинг оромин
Парчаламас дайди ўқлар, орзу ҳам бўлмас абас.
Мен англадим: шу юртимнинг фархунда, улғу номи
Бора-бора сенинг номинг бўлиб қолса ажабмас.

* * *

Умрим, насибангни олиб улғургин, —
Фурсат фаслларни қамчилаб турар.
Кеча яшнаб турган боғларда бугун

Фаррош ҳазонларига ўт қўйиб юрар.
Мовий тўлқинлардай қалқийди туман,
Офтоб рухсори ҳам арзанда энди.

Кўнглим қайтаётган турналарсимон
Жануб томонларга бир дам талпинди.
Ва лекин илож йўқ кетгали қочиб,

Самолардан аранг ўгираман юз.
Атрофимда олтин тангалар сочиб,
Боғлар вужудига сингиб борар куз.

* * *

Соғинчдай соф қорлар ёғди самодан,
Ишқи йўқ юракдай музлади замин.
Соғиниб кўчанга бордим дамодам,
Синдирмоқ қасдида ҳижроннинг ғамин.

Сочимга оқ хатлар келаётирлар —
Қайдандир? Кимдандир? Билмасам ҳали.
Аразли нигоҳинг қўмсаб, хотирлаб
Келдим-ку мен яна узр айтгали.

Чиқсанг-чи, азизим! «Оромим йўқдир,
Муздан-да совуқдир бу ҳижрон», дейман.

Чиқсанг-чи, азизим! «Кўзларим толди,
Йўлларда қолди кўп пушаймон», дейман.

* * *

Суманбар тераклар тебранар елда,
Офтобнинг олтинин талашар барглар.
Тагин бу жойларни соғиниб келдим
Кундай ёйилганда кузги эртақлар.
Қадрдон Ватаним, қадрдон замин,
Хизматинг қилмадим деярли ҳали.
Кўнглимга чўктириб фонийлик ғамин,
Қалам ҳам йўнмабман мадҳинг
битгали.

Бари бир сен билан ғурурим —
осмон,
Кўзимга нур сочар шу атлас диёр.
Мен ўлиб кетсам-да, афсус демасман,
Қоларман бир зарранг бўлиб бахтиёр.
Бунда-чи, табиат қилур тантана,
Анҳорлар қўймайди шўх оқишини.
Шу қургур тераклар шитирлар яна.
Асло ўлмаслинка чорлаб кишини.

* * *

Мен чўчийман келаётган йиллардан —
Улар унутмоққа имкон яратар.
Хотирамдан тагин мадад сўрайман,
Хотирам хаёлга мени ёр этар.

Кўнгили деганлари кўнгили экан-да,
Бу ҳам бир сен каби покиза ният—
Мен умримни йўлларингга тикканман
Авжи йўқ кўшиқдай ўтмасин, дея.

* * *

Бу боғларнинг яшиллиги, кўҳлиги,
Бу самода зарра ғубор йўқлиги
Руҳимда рашк ёқади.
Хотиралар айлар яна қасди жон,
Паноҳ истаб орзуларим сен томон
Интилади, оқади.
Чечаклар ҳам тебранишар беқарор —
Мен ичмаган шаробларнинг кайфи бор
Уларнинг вужудида.

Кечки қуёш қонатар уфқ томонни,
Ёдга тушар лабларимнинг армони,
Орзиқади дил жудди.
Туша бошлар оқшом ушбу гўшага,
Борлиқ яна ташвишлардан бўшаган,
Иироқда янграб куйлар.
Бу куйларнинг ҳазинлиги, шўҳлиги,
Бу юлдузлар равшанлиги, чўғлиги
Юрагимга қуйилар.

ТАЛАБАЛИКНИНГ ОХИРГИ КУНИ

Талабалик!

Бизлар эндигина топгандик сени,
Бизлар эндигина сени танидик.
Наҳотки ажрашсак учрашган

пайтда,
Бошқа ажралишлар етмаганидек.

Булбулли боғларнинг бағрида қолиб
Унутиб қўйибмиз вақтни, фурсатни,
У бизни олисга олиб кетаркан,
Сенинг жамолингни бир дам кўр-
сатди.

Покиза виждондай тиниқ экансан —

Тиниқ сувларингдан олиб кетармиз,
Бахтимиз қуёшдай кулса ҳам ҳатто,
Сени соғинармиз, сени кутармиз.

Қадрдон хоналар, ҳовли, гулзорга
Мўъжиза топгандай боқаркан тўйиб,
Бирдан йиғлаворди баъзи курсдош-
лар,
Дафтар, китобларга юзларин қўйиб.

Айрилиқ меваси — бунчалар нордон?!
Энди бу ёғига кўп тўзим берсин.
Бизни куйдирганлар бўлсин соғ-омон,
Биздан куйганлар ҳам бизни кечирсин.

1960 йили Самарқанд шаҳрида туғилган. 1977 йили ўрта мактабни тамомлаган. Ҳозир ТошДУ журналистика факультетининг II курсида таҳсил олмақда.

ДАРС

Онам хотираларидан

— Мана, «Дада»,
— Мана, «Дада».
Уқитувчи карахт, уқитувчи маъюс,
Тирналиб оғрийдн сўзлар бўғзида.
Сўнгни бор зўр беринг:
— Мана, «Дада»,
— Мана, «Дада».
Пуфламанг зўр беринг — фақат оғизда...

Соғинчга қўшилар қирқ битта товуш,
Ҳасратга қўшилар қирқ битта товуш:
— «Дада».
— «Дада».

Бўғинма-бўғин:— «Да-да».
Бўғинма-бўғин:— «Да-да».
Фақат алоҳида: «Уруш».

— Мана, «Қуёш».
— Мана, «Осмон».

Чириган тахтада инқиллайди бўр,
Бир дунё айланар ҳарфларида,
Алифбе мажолсиз:

— Мана, «Нон».
— Мана, «Нон».

Лекин нон йўқ Болалик синфларида...
Алифбе тугайди. Рақамлар дарси.
Уқитувчи маъюс, уқитувчи карахт.
Битта дада.

Иккита дада —

икки плюс бир.

Қирқ битта бўғизда йиртилади рақам,
Қирқ битта бўғизда йиртилади алам
қирқ бир,

Битта дада,
Иккита дада,
Учта дада.

Арифметика куну тун,
Арифметика туну кун

ўтади, ўтмайди.

Битта дада,
Иккита дада,
Учта дада.

Ахир, қирқ битта болага етмайди
Унта нон,
Ун бешта...
Йигирмата...

Чириган тахтада инқиллайди бўр,
Такрорланг барини ўринларида:
Унта нон,
Ун бешта...

Рақамлар оғрийдн. Болалик қоринларида
...Рақамлар тугайди,

сўнгни танафбус

Қирқ битта болага етмайди калиш —
Баҳор бўлса ҳам гўрга эди,
Минг тўққиз юз қирқ иккинчи йил...

Қиш..

ЁЛҒИЗ АЁЛ ХАҚИДА КЎШИҚ

Қарадим — қарамадим,
дийдоримга тўйдилар...
Нигоҳларни сўрамадим,
нигоҳларни суйдилар...

Қўшиқ айтар ёлғиз аёл, юраги аламзада,
ёшларини оқизади, даудларида бўғрилар.
Йиллар уни армонларга қилиб қўйди мотамзада,
ҳам қуёшли, ҳам беқуёш кунларига пичирлар...

Қарадим — қарамадим,
оқибатни кўрмадим.
Қучоғимнинг ҳидларини
ўзгаларга бермадим...

Деразага суянади, қалтирар елкалари,
ярқирайди ой нурида сеҳргар билаклари,
лабларидан учиб кетар қалдирғоч тилаклари,
ҳасрат билан чулғанади оғриган кўкраклари.

Ёр, дедим, ёрим, дедим,
ҳажримда зорим, дедим.
Соғиндим — соғинмадим,
тақдирда борим, дедим.

Укинади ёлғиз аёл, тебранади ғуссада,
кўз ёшини оқизади самарқанди косага,
ўн беш йилки, ҳасратини айтади остонага,
ҳар ярим тун сиғинади Бибиҳоним онага...

Оҳ, менинг қизил қоним,
қийналди шўрлик жоним.
Ёримнинг қарори йўқ,
ҳижроннинг барори йўқ.

Бу дунёда жафо чеккан, жафоларда хатланур,
умрбоқий вафоларда бетасалло қатланур,
миноралар садо бергай не аламда қатланиб:
— Бибиҳоним асли ғамда теран ғамда қатланур...

Оҳ Бибим, ҳолим забун,
дард беохир ўхшайди.
Қабоғимга тўлди хун,
Юраккинам қақшайди.

Қўшиқ айтар ёлғиз аёл, юраги аламзада,
ёшларини оқизади, дардларида бўғрилар.
Йиллар уни мотамларга қилиб қўйди мотамзада...
Ҳам қуёшли, ҳам беқуёш кунларида пичирлар...

Ёр, дедим, ёрим, дедим,
ҳажримда зорим, дедим.
Соғиндим — соғинмадим,
тақдирда борим, дедим...

Кинолента... Зал чайқалар

Хамманинг оғзи қулоғида:

— Нима бўлди?

— Нима гап?

— Қаранг Чаплиннинг оёғига.

Чаплин азобининг чеки йўқ,
қуриб бораяпти тинкаси.
Маузердан узилади ўқ,
лекин қутқаради ботинкаси...

Зал чайқалар,
Йигитлар кулар...

Чолларнинг қалтирар соқоли,

Экран...

Чарли Чаплин шўрлик,
Катта ботинка — армони...
Мана, жар...

Вой, чуқур...
Тойрилиб кетади Чарли,
Бутун зал қотади,
Айланмай қолади тили...

Ниҳоят тугайди кино,
Йўл бермай туртилар
елкалар,
Кўчаларда адашиб кетади
Дунёда энг кичик
ботинкалар.

ВИКТОР ХАРА

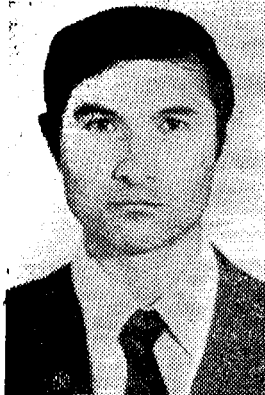
Монолог

Эшигингни оч, бу мен-ку, Ватан,
нечук танимаёпсан ўғлингни, нечук?
Гитарага айланди ўлса ҳамки тан,
тилларим торларга айланди чучук.
Эшигингни оч, бу мен-ку, Ватан...
Деразага қалин парда тутган ким,
нечук бақраяди итлар хонадан,
гуллар нечук сўлган, нечук онам
жим?

Балки мен айрилдим, Ватан —
онадан?
Мушуклар йўлбарсга айландими ё,
панжасин юзимга ўқталар, ёраб,
асра паноҳингда ўзинг, худое,
асра паноҳингда уларни авраб.

Қуртлар кемирарми яшил дарахтни,
чирт-чирт узадими барглари шайтон,
наҳотки қучоқлаб ўпган бахтимни
ювқсиз махлуқлар этишар қаром!
Наҳотки одамлар чумоли каби
топталав оёқлар остида маҳзун.
Наҳотки роҳиблар ўқиб тасалло
тобутлар ортидан боришар бугун.
Дўстим, эшитдингми, машъалдай
ёниб

Қўйиб қўлларини гитарасига,
қўшигин бомбадай яна портлатиб,
яна биродарлари орасига
қабридан тик туриб, тирилиб
қайтибди Виктор Хара.

ЧАВАНДОЗ УМРИ

Яккамихга боғланган от кишнашини қўймайди —
Кўзларида шиддат рақси, туёғида тош зарби.
Қамчи тутган чавандозим кўпкарини ўйлайди:
«Ҳали доврўғ солмоғимга етар илгимда қурбим...»

Сўнгра ўтган мавсумдаги улоқ келар ўйига —
Йидоқ даштдан тошиб кетган отлиқларнинг тўдаси.
«Фалон номдор полвон келган фалончининг тўйига...»
Қайноқ гаплар чархлар экан чавандоз иродасин.

...Тенгсиз кураш майдонига айланар она-замин,
Билакларга куч бахш этар ғолиб деган улуғ ном.
Бургут ҳамда юракларда чавандозлик қасами —
Йигитликка тимсол излаш, тирикликка эҳтиром!

Қўлдан-қўлга ўтаверар намиққан катта улоқ,
Бақувват бир қўл тақимга олгунича батамом.
Бу майдонда куч синашар номарддан мардлар кўпроқ,
То бетимсол олқишларга тўлиб кетгунча осмон!

Кўзларидан ўт чақнаган полвон бир ҳамла билан
Даст кўтариб ердан олар зилу замбил улоқни.
Сўнгра бир жуфт қамчи тортар отига омад тилаб,
Ўтли нигоҳига жойлаб олисдаги чортоқни.

Эгасини уққан тулпор ўқдай учар маррага,
Лекин йўлда тошга бехос қокилади шўрлик от.
Чавандознинг ўмидлари учрар оғир зарбага —
Дил тўрида ардоқланган орзуси бўлар барбод!

Ўйлаб-ўйлаб тополмади калаванинг учини —
Жиловни ё йўқотганди, панд берганди ё оти?
Ёки ғолиб бўлиш учун сарф этиб бор кучини
Жондан азиз тулпорини ҳаддан зиёд қистади?!)

Олти ойки, бечора от қийналди минг азобда,
Ерга сира босолмади у лат еган оёғин.

Чавандоз ҳам эндигина қутулди изтиробдан —
Советмоқда тулпорини, омон бўлса бу ёғи...

Мудраган туйғуларга мавжлар солиб қайтадан
Янги улоқ мавсуми ҳам келаётир айланиб.
Отаётган оппоқ тонгга дилда ҳавас ортади,—
Полвон зоти курашларга турмоғи шарт шайланиб.

Яккамихга боғланган от кишнашини қўймайди. —
Юрагидан тошган шиддат тулпорлигига арзир.
Менинг дилгир чавандозим ўйларига тўймайди. —
Уни асло тинчитмайди ўтган умрдан қарзи!

* * *

У катта шаҳарда бахтиёр яшар —
Бирон-бир нарсадан йўқ каму кўсти.
Ҳар куни эрталаб юмушга шошар,
Бордир дардлашишга арзирли дўсти.

Бемалол етади моюнаси ҳам,
Хуллас, ҳаётидан унинг кўнгли тўқ.
Вужудин кемирмас ташвиш ё алам,
Шаҳардан безор ҳам бўлганича йўқ.

Фақат юрагида бир туйғу бордир,
Унга қила олмас ҳеч қачон тоқат.
У қишлоқ меҳрига ҳамиша зордир —
Туғилган жойини соғинар фақат!

Гоҳо тушларига бўлади меҳмон —
Қирда яланг оёқ чопиб юргани.

Баҳор кунларида, мусаффо осмон,
Тоғлардан қип-қизил лола тергани...

Не-не оқшомларни ўтказар бедор —
Маъсум оналарини хотирлаб бир-бир.
Кимнидир жилмайиб қўмсайди такрор,
Хўрсиниб эслайди ногоҳ кимнидир...

Баҳор ташриф этмай ҳали шаҳарга,
Ҳали изғирин ҳам ботганда тиғдай
Поездга чиқар у эрта саҳардан
Соғинчдан кўнглига ҳеч нарса сиғмай.

Тепловоз уфқнинг кўксин ёради —
Манзилдан манзилга ортгандай кучи.
У шошиб қишлоққа кириб боради
Баҳор келганини кўрмоқлик учун!..

МУҲАББАТ

Ойдин кеча. Сокин бедазор,
Ширин уйқу элтган қишлоқни.
Бу дунёда иккимиз дилдор —
Тақдир насиб этди бу чоғни.
Ойдин кеча. Сокин бедазор.

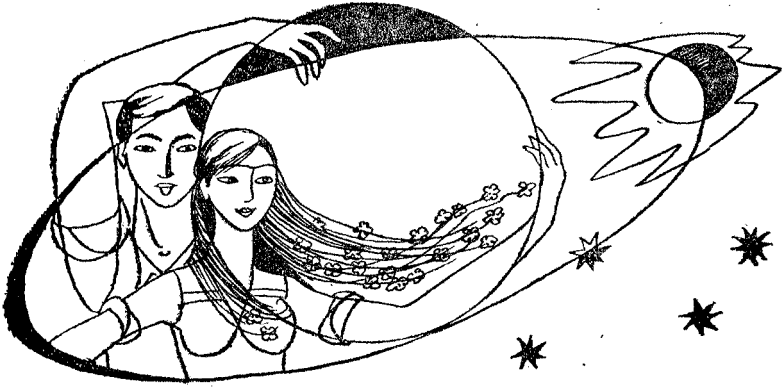
Узоқлардан келдим мен атай
Юрагингга исинмоқ учун.
Шан қуёшдай бағринга ботай,
Токи кетсин ҳижроннинг кучи.
Узоқлардан келдим мен атай.

Юрагингни очгил не бўлса,
Сўзла, жоним, бор экан имкон.
Лабларимда зориққан бўса

Лабларингга интилар бу он.
Юрагингни очгил не бўлса.

Сўйла, сўйла... кўзларинг кулсин,
Севинчингга тор келсин олам.
Туйғуларга юрагинг тўлсин,
Нашъаларга кўмилай мен ҳам.
Сўйла, сўйла... кўзларинг кулсин.

Ойдин кеча. Сокин бедазор.
Ширин уйқу элни аллалар.
Хотирамдан ўчмагай зинҳор
Умримга кўрк бўяган паллалар —
Ойдин кеча. Сокин бедазор.

ЮЛДУЗЛАР УЧРАШУВИ

ЮЛДУЗЛАР... Самода туриб улар кишилар қалбида нозик туйғуларни уйғотадилар. Мангулик, чароғбонликка ҳайкалдек пориллаган юлдузлар ҳар қандай ҳаёлни ҳам бир лаҳза бўлса-да, ўғирлайди, ҳар қандай нигоҳни ўзига ром этади. Киши аввало уларнинг гўзаллигига, кўзга ярқ этиб ташланишига маҳлиё бўлса, юлдузлар орасида бошқаларига нисбатан янада равшанроқ нур сочиб турганларини сезиб, ҳайрат-ҳаяжондан энтикиб кетади... Ана униси «Яккашоҳ», ундан нарироқда «Катта айиқ» туркуми, ҳув пастда эса «Чўлпон» юлдузи.

Шу дамда ўзингизни ўша юлдузлардан бирида тасаввур этиб ҳаёл соҳилларида кезсангиз, заминда ҳам миллион-миллион юлдузлар борлигини кўрасиз. Уларнинг ҳам орасида бир-биридан чақноқ, пориллаб турганлари алоҳида кўзга ташланади.

Қизиқ! Улар учрашиб туришади. Чақмоқ чақмайди, қуюн кўтарилмайди, борлиқ даҳшатда тўлганмайди, балки улардан қайси бири баландроқ чарақлаши аён бўлади. Сиз беихтиёр ўша нурли юлдузнинг номини қидирасиз, эслаб қолмоқчи бўласиз ва самовий ҳислардан, ҳаёл соҳилларидан она-заминга қайтасиз. Ана шунда юлдузлар учрашган жойга ошиқасиз.

Дарвоқе, ана шундай учрашувлардан бири пойтахт Тошкентнинг шимоли-шарқ томонида, сизга маълум бўлган «Красний Водопад» экспериментал базасида бўлиб ўтмоқда. Бу ерга машинада сут соғиш усталарининг III Бутуниттифоқ конкурсини ўтказиш учун ўз соҳасининг чақноқ юлдузлари йиғилишган.

Мана, шулардан бири: танишинг — Раҳима Султонова!

РАҲИМА... Чиғатой афсоналарининг бирида Самарқанд маликаси Бибихонимнинг ҳуснини таърифлаб: «Агар унинг ҳусну жамоли ҳақида гапирадиган бўлсак, у ҳуснини йўқотади, чунки бу қиз ҳар қандай мақтов, ҳар қандай сўзлардан баркамолдир», дейилгани ҳаёлимдан кечди. Бу сатрлар гўё Раҳима учун ҳам айтилгандай. Мен бунга у билан дастлабки учрашувимиздаёқ иқроор бўлиб ва ана шу ҳусни жамол меҳнатда ҳам ярқ этса, маънавий эзгулик рамзи — ҳақиқий гўзалликка эришилар экан, деб ўйлаган эдим. Ушанда Раҳима Зулайҳо ая тўғрисида узоқ ҳикоя қилганди. Дарҳақиқат, у ҳар куни Янгиариққа, фермага отланганида тонг-саҳар бўлишига қарамай, қўшниларикига, тўғрироғи унга иккинчи она бўлиб қолган устози Зулайҳо аяниқига албатта кириб чиқади. Чунки ҳали мактабга қатнаб юрган кичкинагина қизчани фермага етаклаган, кейинроқ эса яшаш — бу кураш, изланиш ҳамда ҳаяжонлар ўтида ёниш эканлигини ўргатган, ҳар қадамда ҳаммаслақ, ҳамғоя бўлган шу мўътабар онахон эди.

Дарҳақиқат, мен колхозга биринчи марта келганимда хўжалик раҳбари, Социалистик Меҳнат Каҳрамони Раббим Қурбонов: «Оринг, сизни осмон тушиб кетгудек

бўлса тутиб қоладиган Саидамизнинг олдига олиб бораман, бир суҳбатлашиб кўринг-а», деди. Йўлга тушдик.

— Раис бобо, лекин Саида деганингизча бор,— суҳбатга аралашди раиснинг шофери Тилла ака.— Эсингиздами, сиз бригадир эдингиз, мен эса ферманинг автобусини ҳайдар эдим. Ушанда Зулайхо опага эргашиб бир қизалоқ чиқарди. У менга яқин ўриндиққа ўтириб олиб кета-кетгунча саволга тутарди: «Амаки, нима учун ана у чиरोқ ёнди? Амаки, мана буни бураса нима қилади?» Хуллас унинг техникага бунчалик ўчилиги мени ҳайратга соларди. Унинг саволлари самимийлигини ўйлаб жавобсиз қолдиришни хоҳламасдим, ҳаммасини тушунтириб берардим.

— Ҳа, мана энди эса у бошқарадиган техникани ўрганиш учун фақат бласти-миздан эмас, бутун республикадан келишмоқда,— деди Раббим ака.— Тиллажон, чапга ҳайданг, уйдан сўрайлик-чи...

Орадан кўп ўтмасдан темир дарвозаси кўкка бўялган уй ёнида Тилла ака машинани тўхтатди. Бир-икки сигналдан кейин ёшгина йигит чиқди.

— Жўрамурад, Райма нерда?

— Водопровод қазанлари ёния гетан.

Машина жилгач, менинг ажабланганлигимни сезган Раббим ака:

— Бу ерда ўзи ҳамма ўзбеклар туради, лекин қишлоқнинг номи «Туркман қишлоқ», шунинг учун гоҳида ҳазиллашиб шунақа гапирамиз,— деди.

Қишлоқни обиҳаёт билан таъминлайдиган водопровод қузури ёрилиб кетган экан. Раҳима депутат эмасми, дарров ўша ёққа югурибди. Трассани очиб тузатишаётганда аксига олиб ёмғир шивалиб қолибди. Биз етиб келганда иш охирлаётган эди. Раҳима машинага чиққач беихтиёр унинг қўлларига қарадим: бармоқлари узун-узун, хушрўй. Тирноқлари гарчи бўялмаган бўлса-да, ялтираб турибди. Ҳақиқатан ҳам бир кўришда бу нозик қизнинг нималарга қодир эканлигини тасаввур қилиш қийин эди.

Янгиариққа кириб бордик. Колхоз фермаси катта бир чорвачилик комплексига ўхшаб кетади. Замонавий бинолар. Бир томонда алоҳида бузоқхоналар, яна бир томонда сигирларни «Волга» усулда соғишга мослаштирилган бинолар. Қираверишдаги чап томонда янги қурилиб, буғлатиш аппаратлари ўрнатилган бино. Нариги томондаги хонада ферма юлдузларининг фотосуратлари, қабул қилган социалистик мажбуриятлари, шу кунгача бўлган кўрсаткичлари битилган стендлар. Юқоридagi қаторнинг ўртасида Раҳиманинг фотосурати. Унинг кўрсаткичлари алоҳида кўзга ташланади:

«РАҲИМА СУЛТОНОВА:

Ўзбекистон ЛКСМ XXI съезди делегати,

Область Советининг депутаты,

Область ижроия комитетининг аъзоси.

Қарамоғида 100 бош «қизил эстон» зотли сигир, плани 400 тонна, мажбурияти 500 тонна, ҳозиргача 400 тоннадан зиёд сут соғиб олиб, мажбуриятини удаллаш арафасида турибди. Ҳар бир сигирдан ўртача соғиб олинган сут 4 минг килограммдан ошиб кетди».

Бунчалик ҳурмат-эътиборга, юқори кўрсаткичга 21 ёшли қиз қандай эришди экан? Чақонлиги, камгап, ишчанлиги тўфайлими? Ёки яна бошқа сабаблар бормикан? Шу ўринда Раҳиманинг мусобақадоши, Жомбой районидаги «Октябрь» колхозининг сут соғувчиси Карима Сафарованинг унга йўллаган мактубларидан бирини келтириш ўринлидир:

«Азизим Раҳима! Мактубимга йўллаган жавобингиз қалбимни тўлқинлантириб, чексиз қувончимга сабаб бўлди. Зулайхо опадан олган сабоқларингиз тўғрисида жуда яхши ёзибсиз. Айниқса, сизнинг кўрсаткичларингиздан завқланиб кетдим. Сизга ҳавасим келади. Субўзингиздан нима ишлар қилишни режалашингиз, тунлари бугун нима иш қилдим, дея ўзингизни сўроққа тутишингиз мен учун ҳам мактаб бўлиб қолса керак. Сут соғувчилик учун фақат ўз касбининг устаси бўлиш кифоа қилмаслиги, чорва тақдири билан ўз тақдирини чамбарчас боғлаган ҳақиқий жонкуяр бўлиш лозимлигини ўринли таъкидлабсиз. Сут соғувчиликнинг ўзига яраша сир-асрорларини ўртоқлашганингиз учун ҳам миннатдорман. Масалан, сигирларнинг соғувчига ўрганиши, агар соғувчи ўзгарса, улар сут беришни камайтириши, сут олишни кўпайтириш учун эса ўз вақтида тўйимли озуқа билан озиқлантириши, сигирлар елинини массаж қилишда қандай материалларни қўллаш ва доимий равишда силаб-сийпашингиз ҳам жуда маъқул. Раҳима, соғувчилик — бу оила даврасига қош қорайганда қайтиб, уч-тўрт соат

орин оллар-олмас яна ишга отланиш, кундузлари ҳам кўп вақтини шу ерда ўтказиш, қолаверса, фидойилик, дея тўғри фикрга келибсиз. Раҳима, сизга ҳавасим келади. Қаранг-а, ўзингиз учун ўзингиз шартлар ишлаб чиқибсиз. Мақтубингиздаги мана бу шартлар, айниқса мени тўлқинлантириб юборди: «Ҳар қайси ойга алоҳида норма белгилаб олганман. Масалан, декабрь ойи учун 400 килограмм бўлса, июнь-июль ойларида эса бу 500 килограммга кўтарилиши керак. Мана шунда ҳар бир сигирдан унлача соғиб олинган сут 5 минг 390 килограммга тўғри келади. Шу билан бирга сут 100 фоиз биринчи сортга топширилиши лозим...»

Ҳа, рақамлар раҳбарлар томонидан эмас, ўзингиз томонингиздан белгиланиши бу ўз касбига ишонч, қолаверса, ўша рақамнинг амалда бажарилишига ҳеч шак-шубҳа қолмайди. Раҳима, сиз эндигина йигирма ёшга кирган бўлсангиз-да, тажрибангиз йигирма йил сут соғувчи бўлиб ишлаган кишиникидай. Мен бунга ишончим комил бўлгани учун айтяпман. Фикрларингиз, тажрибаларингизни йиғилишларимизда, ўзингиз иштирок этаётган комсомолнинг катта йиғинларида ҳам ўртоқлашсангиз, нур устига нур бўларди. Тақдир одамга ниҳоятда шафқат қилса, унга оламда улўф бахт ато этмоқчи бўлса, садоқатли дўстлар топиб беради, деганда Эрнест Тельман ҳақ гапни айтган экан, Сиздай садоқатли дўстим, ҳавас қилса арзигулик мусобақадошим борлигини фахрланаман.

К а р и м а».

Раҳима бундай мақтубларни тез-тез олиб туради. Колхоз фермаси областда донғи кетгани, келиб-кетувчиларнинг сон-саноғи йўқлигини ҳисобга олиб, яқиндан буён бу ерда колхоз комсомол комитетининг котиби томонидан «Фикр ва мулоҳазалар» дафтари тўтिला бошланди. У дафтарга келиб-кетган меҳмонлар ҳам, ферма ходимлари ҳам ўз истаklarини ёзиб боришлари мумкин. Дафтар фермада ҳар ойда ўтказиладиган «Қизлар давраси»да саҳифаланиб, чора-тадбирлар белгиланади. Қарангки, бу дафтарда битилган аксарият фикрлар Раҳима ҳақида:

«Раҳима... У ҳар қандай шеърдан ҳам нафис, тенги йўқ бир шеър... Ўқиб тўймайман...»

Бибисора Турובה,
ёш шоира».

«Биз уни бугунги кунда янгиариқлик Анастасия Чудная деймиз. Раҳима янгиликка ўч, соф виждонли, меҳнатчан қиздир. Уни шакллантирган ва камол топтирган жамиятга, оилага таъзим қилса арзигулик.

Р. Абдуллаев,
Самарқанд район партия комитетининг биринчи секретари. Ўзбекистон ССР Олий Советининг депутаты».

«Мен бугун Раҳиманинг сигирларга қарата гапираётганини эшитиб қолдим: «Сенга яна нима етишмаяпти, а? Вақтида сувингни ичсанг, озиғингни кечиктирмасдан олсанг ёхуд ширин сўзга илҳақмисан, ахир, яна нима истайсан, нега тўсатдан сутни камайтирдинг?» Сигир эса қилгиликни қилиб қўйиб изза бўлиб қолгандай бошини қуйи солиб турарди.

Кимё Сафарова,
сут соғувчи».

«Раҳима... Фарзандларим сенга ўхшашини орзу қиламан.

Р. Қурбанов,
Социалистик Меҳнат Қаҳрамони».

«Бугун Раҳимадан, ютуқларинг сирини нимада, деб сўрасам, гапдонликни камроқ қилиш, бекорчиликни рақиб санаш, меҳмонлар билан ортиқча вақт ўтказмасликда, деди. Қизик, ростданам шундаймикан, қизлар, сизлар нима дейсизлар?»

Тўхта Ашурова,
сут соғувчи».

Ана шу журналнинг давомида ҳаммага тарқатиладиган «сирли» қоғозчалардан бири Раҳимага тушганида унда талай саволлар ва жавобларни протоколга айнан киритибди.

«...САВОЛ — Касбингиз ўзингизга ёқадими?»

ЖАВОБ — Ёқмаганда бошқа касб танлаган бўлардим.

САВОЛ — Мартаба, шухратга муносабатингиз?

ЖАВОБ — Бу дунёда инсон бўлиш — ажойиб мартаба.

САВОЛ — Бадавлат бўлишни орзу қиласизми?

ЖАВОБ — Инсон бадавлат бўлиш учун эмас, бахтли бўлиш учун яшайди.

САВОЛ — Бахтиёрликни нимада деб тушунасиз?

ЖАВОБ — Яшашда».

РАҲИМА... Бу нозиккина қизчанинг қанчалик қудратга эга бўлишни катта-катта ҳарфлар билан «Тандем» деб ёзилган бинога кирганимизда яна бир бор гувоҳи бўлдик. Бинонинг ичи озода, шинам. Тандем аппаратлари ярақлайди. Раҳима халатини кийганча сигирлари томон елиб кетди. Бир зумда сигирлар аппаратлар ўрнатилган хонага олиб кирилди. Раҳима шунчалик тез ҳаракат қилардики, бу чаққонликни таърифлаш қийин. Зеро, Абдулла Қаҳҳор айтганидек, чаққонлик ҳам гўзалликдир. Уни таърифлаш эмас, кўриш керак. Орадан кўп ўтмай қўшни хонада ўрнатилган цистерна оппоқ сутга тўлди. Ҳар бир қизил эстон зотли сигир 12 литрдан серқаймоқ сут берибди. Раҳиманинг чеҳрасига қувонч ёйилди.

РАҲИМА... У депутат ҳам. Депутат — эл фарзанди. Элнинг оғирини енгил қиладди. Бу номга сазовор бўлган киши беихтиёр зиммасида улкан масъулият ҳис этиши аниқ. Раҳима ҳам қишлоққа водопровод келтиришда, асфальт ётқизишда кўпгина ишларни қилибди. Бунинг устига, комсомол йигинлари... Чарчаб қолмасмикан? Бу саволга жавобан у шундай дейди:

— Менга катта ишонч билдириб, область советига депутат қилиб сайлашди. Шунингдек, мен область ижроия комитетига аъзоман. Ҳатто съездда ҳам иштирок этдим. Бу мен бажараётган ишга халал бераётгани йўқ. Аксинча мен ана шу йигинлардан кўтаринки кайфиятда қайтаман. Яна кўпроқ, самаралироқ ишлашни ўйлайман.

Раҳимани яна саволга тутаман.

— Раҳима, сут етиштиришни кўпайтиришда, сигирлар маҳсулдорлигини ошириш борасида яна қандай тажрибалар қўл келмоқда?

— Шунини айтиш керакки, соғувчи машина — «Тандем»да соғиш қоидаларида белгиланган ишларнинг ҳаммасини аниқ ва чаққон бажариб турмаса, ҳар қандай юқори унум билан ишлайдиган аппарат ҳам иқтисодий жиҳатдан яхши самара бермайди. Соғишни ҳар куни бир вақтда бошлаб, бир вақтда тугатиш керак. Соғиш режимини ўзига қонун деб билган сут соғувчи албатта ютади. Масалан: соғиш вақти 10—15 минут фарқ қилиб қолса, сут камаяди, ҳатто бир неча кун давомида бу изига тушмайди. Озуқа хилма-хиллигида ҳам гап кўп. Фақат бир хил ем-хашак бериш, сигирлар маҳсулдорлигига зиён етказиши. Арпа, сули, беда, маккажўхори, пичан, лавлаги ва бошқа озуқабоп экинлар сигир мижозига мос тушади, хашаки озуқа ҳам жуда фойдали.

— Раҳима, колхоз чорвадорлари олдида турган вазифалар, фермада амалга ошириладиган хайрли ишлар ҳақида нима дея оласиз?

— Фермамизга автоматик дозаторлар ўрнатилгач, сигир соғиш учун кетадиган вақт бирмунча камайди. Сигирларни икки марта соғиб олишга ўтилиши эса меҳнат унумдорлигини оширди. Бир центнер сутнинг таннарихи 16 сўмини ташкил қилди. Колхозимизда сигирлар сонини кўпайтириш, зотини яхшилаш, маҳсулдорлигини ошириш борасида кўп иш қилинмоқда. Кейинги йилларда сигирлар сони 400 тага етди. Сермаҳсул сигирлар сонини кўпайтиришда ферма раҳбарларининг хизматлари катта. Уларнинг раҳбарлигида қора-ола зотли сигирлар бу ернинг иқлимига кўниктирилди. Олдимизда турган вазифалар кўп. Масалан: нисбатан кам сут соғаётган соғувчилар кўрсаткичини илғорлар қаторига кўтаришимиз керак. Бунда қўшимча 100 тонна сут тайёрлашимиз мумкин. Бу катта резервдир.

— Бўш пайтларингизни қандай ўтказасиз?

— Аввало, менда бўш вақт кам. Аксинча, вақт етишмайди. Сигирларни соғиш билан иш битмайди. Уларга яхши қараш ҳам керак. Озуқасини ўз вақтида бериш зарур. Мен бу ишларни қилиб бўлгач, ташкилий масалалар билан шуғулланаман. Фермада комсоргман. Ҳар ойда «Қизлар давраси» ўтказиб, илғорлар тажрибасини оммалаштираемиз. Ҳозирги чорвадор юқори савияда, онгли киши бўлиши керак. Шунингдек, техникадан тўла фойдаланиш учун, уни ўрганиш лозим. Мен бадий адабиётни севаман. Лекин нимагадир ёзувчиларимиз бизни четлаб ўтишади. Соғув-

чиқаришни машиққотлари, уларнинг ишларидаги муаммолар оз дейсизми. Эҳ-ҳе, қанчадан қанча повест, романилар битса арзигулик ишлар қилинмоқда. Мана бир мисол: фермаларда дили ҳам, қўли ҳам пок, ўз касбини севадиган кишилар ишлаши керак. Неҳин ҳаммавақт шундайми? Йўқ, айримлар ўз ўрнига қизи ёки синглисини юборадилар. Бу эса сигирлар сутини камайтиришга олиб келади ёки бўлмаса айримлар ферманини лойи пуш тасаввур қилиб узоқдан юрадилар. Ферма ходимларига назар-писанд қилингандек қарайдилар. Ваҳоланки, ферманинг ҳам ўзига хос романтикаси бор. Бу, албатта, менинг фикрим. Ана шунга ўхшаш воқеалар асосида бадиий асарлар кўпроқ яратилса деган умидим бор эди.

— Қандай кишиларни бахтли деб ўйлайсиз?

— Зулайхо аянинг бир гаплари бор: «Кимки хизмати бошқаларга керак эканлигини ҳис этса, ўшани бахтли дейдилар».

Ҳар қалай бу гапни Зулайхо ая Раҳимага қарата айтган бўлса керак.

Дарвоқе, биз Ўзбекистон чорвачилик илмий тадқиқот институтининг «Красний водопад» экспериментал базасига йўл олгандик. Мана, йўл-йўлакай ўзимизга керакли юлдузларнинг қисқача тарихини ҳам ўрганиб олдик.

Бу ерда эса ҳали Раҳимадан бўлак, бир неча йилдан буён мутлоқ чемпион бўлиб келаётган рязанлик Нина Васильевна Козина, эстониялик Нина Алексеевна Питунининг чакноқ юлдузлар ҳам келишган.

Биз айна пайтда келибмиз. Жюри раиси 61 рақамини кўйлагига танғиб олган Раҳима Султоновани чақиради. Камералар унга қаратилди, микрофонлар яқинроқ қўйилди, минглаб нигоҳлар Раҳимага қадалди.

Раҳима... у икки садони эшитмоқда: жюри аъзолари олдидаги стол устидаги соатнинг чиқиллаши ҳамда юрагининг дукури. Айниқса, соат. Жуда баланд, тез чиқиллаётгандек эди.

Ниҳоят секундомер-соат тўхтади. Раҳиманинг юраги эса янада кучлироқ уриб кетди. Бир лаҳза тин олгач, юрак ҳаприқишига қўшилиб Раҳиманинг ўзи ҳам қичқирди, одамлар ҳам — ўзбек қизи белгиланган вақтнинг ярмидаёқ «Тандем-УДТ-6» аппаратида бор маҳоратини намойиш қилиб улгурган эди. Раҳиманинг юрак уришлари соатни ўз мuddатидан илгари тўхтатишга мажбур этди. У ғолиб!

Шу кунни кечқурун унинг номи пойтахтимиз Москвадан иттифоқимизга ёйилди: «Ўзбек юлдузи Раҳима Султонова сигирларни машинада соғиш усталарининг еттинчи Бутуниттифоқ конкурсида ғолиблик шохсупасига кўтарилди».

Ҳа, Раҳима бошқа юлдузларга нисбатан баландроқ чарақлади...

Жаҳонгир МАМАТОВ

БОЛАЛАР АДАБИЁТИ

Қудратилло БОТИРОВ

Самарқанд области, Ургут районининг Бешбулоқ қишлоғида туғилган. Ҳозир Самарқанд шаҳрида ўқитувчилик қилади. Унинг шеърлари республика матбуотида тез-тез эълон этилиб туради.

ОВУНЧОҒИМ — УЙИНЧОҚ

* * *

Зранг таёқ қўлимда,
Мен ҳушёр, чаққон чўпон,
Сиз эмасман, менга
Ёрдамчи синглим. Чўлпон.

Кўю сигир, улоқчам,
Жажжи тойим, отим бор,
Яқин келолмас бўри —
Олға ола итим бор.

Мен ҳар куни молларни
Сув бўйига уяман.
Чўккалаб, ярқиллатиб
Кир-чирларин юваман.

Кочмас шаталоқ отиб,
Турар ҳайкалдек қотиб
Овқат бергин, демайди,
Барра ўт ҳам емайди.

Сигирим ҳеч семирмас,
Бузоғини эмизмас,
Минсам отим юрмайди,
Ола итим ҳурмайди.

Эчким қар, йўқ қулоғи,
Ҳеч маърамас улоғим.
Молларим аҳил, иноқ,
Чунки бари ўйинчоқ —
Чўлпонойга овунчоқ.

* * *

Жуда ювош тойчоғим,
Эрта-кеч овунчоғим.

Тарам-тарам ёлчаси,
Тол барги — қулоқчаси.

Арпа берсам емайди,
Ўзи ҳеч семирмайди.
Йўрғалар-у, кишнамас,
Отхонада қишламас.

Сағриси ялтирайди.
Ғар минсам қалтирайди,
Қартондандир танаси,
«Йўрға от»нинг боласи.

* * *

Боғчага қатнаб Асом,
Бўпти чинакам рассом.
Қаранг чизган расмини:
Қўй қочар, қувар бўри,
Кўриб Шокир — укаси,
Дер:— Вой, қурийди шўри!
Асом дер:— Кўп чўчима,
Қўйга йиртқич етолмас,
Уч оёқ-ку бўривой —
Қувса ҳамки тўтолмас.

* * *

— Ойижон, тезроқ юринг,
Совуқ шамол эсмоқда.
Ҳадемай ёғар ёмғир —
Осмон қовоқ осмоқда.

— Майли-да ёғса, қизим.
Омбор донга тўлади.
— Қизиқсиз, қўғирчоғим
Қўйлаги ҳўл бўлади.

* * *

Кўп машқ қилиб Тариқвой
Рассом бўлиб олибди.
Кўринг, жуда ғалати,
Қизиқ расм солибди:

Тулкини миниб қуён
Мағрур келмоқда овдан,
Йўлбарсвойни етаклаб,
Кўзи келар яйловдан;

Лайлак, товук, ғоз, ўрдак
Копток ўйнашар қувноқ.
Сичқон, мушук хушчақчақ,
Сухбат қилишар инок.

Гердайиб тўрда эшак
Кўк бедани кирт-кирт ер.
Удағайлаб бўрига:
— Сули, арпа келтир!— дер.

Тариқвойдан сўрадим:
— Не сабаб чиздинг бундоқ?

Дер: — Ҳайвонлар дўстлигин
Синаб кўраман шундоқ.

Қоғозда чизиб расмиң,
Жимгина кузатаман.
Урганиб феъл-атворин,
Сунг циркка узатаман.

* * *

Дада, сиз олиб берган
Кўзичоқ ҳеч юрмайди.
Кўтариб қўймагунча,
Қизиқ, ўзи турмайди?

Оғзи бор-у, маърамас,
Кўм-кўк ўтга қарамас.
Кўзи бор-у, кўрмайди
Ва эргашиб юрмайди.

Олиб беринг бошқасин,
Пешонаси қашқасин.
Уйнасин дикир-дикир,
Ўт есин китир-китир.

Маъмур ҚАХҚОРОВ

1957 йили Қўқон шаҳрида туғилган. Ҳозир ТошДУнинг фалсафа-иқтисод факультетини битаириш арафасида. Унинг шеърлари республика матбуотида тез-тез эълон этилиб туради.

КАКТУС

Гаройиб типратикан!
Флакитгина сув ичар.
Ёмишсиз яшар экан,
Қизиқ, ҳоли не кечар?!

Кун бўйи ўйга толиб,
Тек турармиш тувақда.
Чиқишга чиқиб олиб,
Тушолмаса керак-да?..

МЕН — БУРГУТ

Учаяпман, мен — бургут,
Остимда қолди булут.
Самолёт мисли кўнгиз
Ёнимдан ўтар физ-физ.
Пастда бинолар худди
Чой қути, гугурт қути.
Одамлар-чи, мисоли
Чумоли.
Хув болалар шу топда
Ўқишмоқда мактабда.

Қийналиб, балки яна
Ечишмоқда тенглама:
Ташвишим йўқ, бу минут
Учаяпман, мен — бургут,
— Ҳой, Қўқоров, мудрама,
Ҳал бўлдим тенглама?
...Эҳ, муаллим, муаллим,
Билар-ку буни ҳар ким:
Бургут зоти ҳеч маҳал
Мисол-писол ечмаган!

КАПАЛАКЛАР

Бесаноқ капалаклар,
Пушти, оқ капалаклар
Елда учиб юришар,
Шоҳда кўниб туришар.
Билолмасдан мен ҳалак:

Қайдан шунча капалак?
Бобом деди кўнгли чоғ:
— Баҳор келди, кўзичоқ,
Олма, ўрик гуллади,
Бу — уларнинг гуллари.

ЙИҒЛОҚ

Еш тўкиб йиғлоқ юм-юм,
Безор қилди барчани.
Сўнг негадир қолди жим —
Балки, у ҳам чарчади.

Суюнгандик «қўшиғи»
Туғади деб, эҳ афсус,
Яна бошланди йиғи...
Қилган экан танафбус.

ЧУМОЛИ ВА НОР

Одоблидир чумолилар,
Куча-кўйда келганда дуч,
Саломлашмай ўтмас улар,
Одатни тарк этишмас ҳеч.

Нор-чи, юрса кўй-кўчада
Салом бермас, кўзлари лўқ.
Ёши тўққизда бўлса-да,
Чумолича одоби йўқ.

ТУЯҚУШ

Туя десанг, туямас —
Пати бор, қаноти бор.
Қуш десанг ҳам келмас мос —
Туя деган оти бор.

Ўйлаб-ўйлаб бошимга
Бир гап келди, ҳулласи:
Туяларнинг қуши у,
Қушларнинг-чи, туяси.

ЦИРК ШЕРЛАРИ

Эҳ, циркдаги шерларми...
Улар шермас, аслида.
Бош эгади мулойим
Бир чақмоқ қанд қасдида.

Эҳ, циркдаги шерларми...
Улар шермас, аслида.
Чунки қўрқоқ бўлмаган
Ва бўлмас шер наслида.

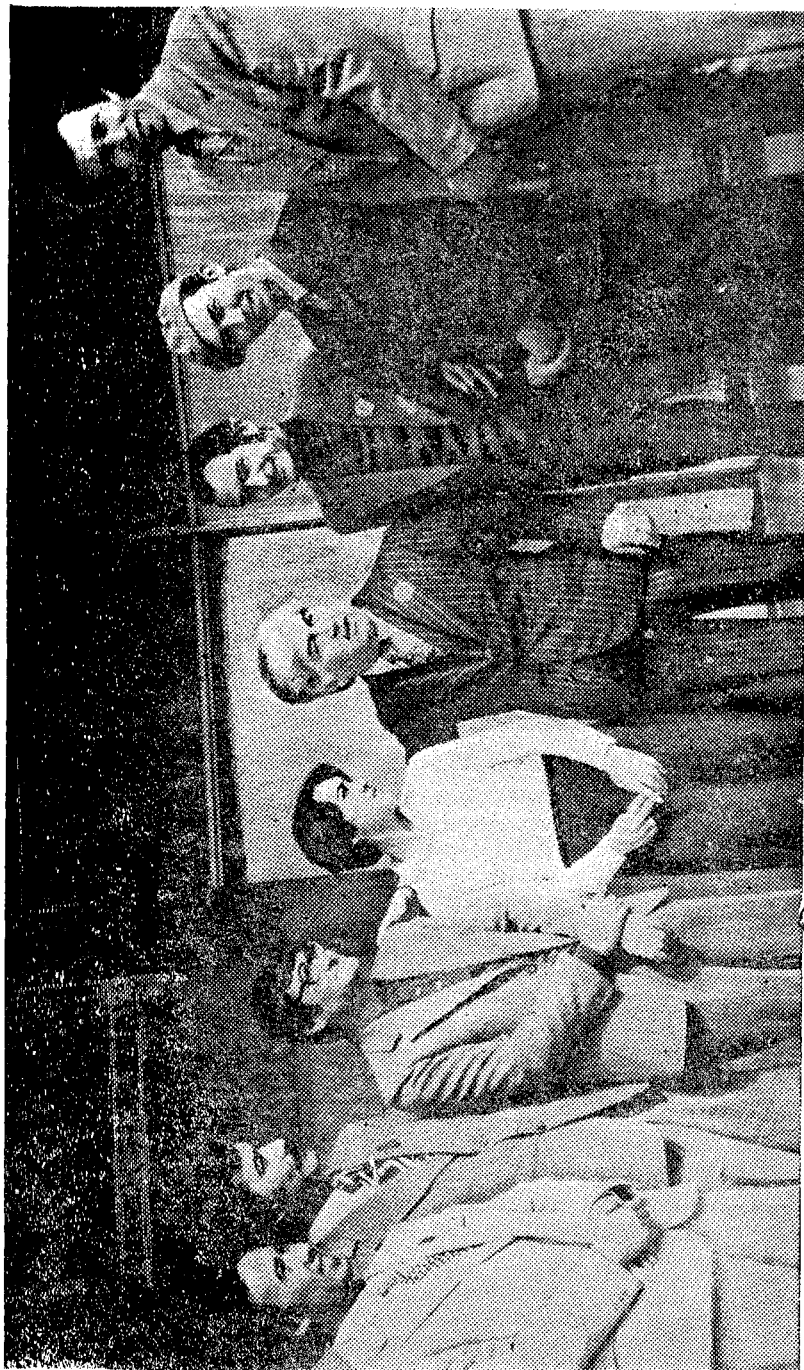
Эҳ, циркдаги шерларми...
Улар шермас аслида.
Ўтга урар ўзини
Чўчиб қамчи сасидан.

Цирк шерлари... улардан
Афзал мағрур Тўрткўзим.
Ҳеч нимага сотилмас,
Митти, ёвқур Тўрткўзим.

ТИЛЛАҚУНҒИЗ

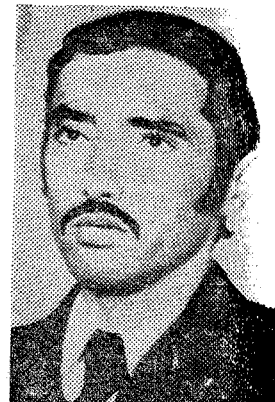
Дўстларимга, тиллақунғиз,
Сира шубҳа қилма, қунғиз,
Кел, кафтимга аста қўйиб,
Термилайн сенга тўйиб.

Ўлдирмайман сени, билсанг,
Керак эмас менга тилланг.
Фақат кафтим узра қўйиб,
Термилсам бас тўйиб-тўйиб.

Машхур турк адаби Азиз Несин ўзбек ёш шоирлари давраида.
М. Тўйчиев фотоси.

Муқимжон ҚОДИРОВ

1954 йили Андижон областининг Бўз районидagi Холдеонбек қишлоғида туғилган. Андижон Давлат педагогика институтининг рус тили ва адабиёти факультетида тахсил олган. Ҳозир ўз қишлоғида ўқитувчилик қилмоқда.

ҲАЛИМНИНГ ЖАВОБИ

Ботаника дарсида
Сўраб қолди муаллим:
— Дарахтлар аҳамиятин
Сўзлаб бер бизга, Ҳалим.
Ҳалим ўтилган дарсни
Ўқимай келган эди.
«Икки» олишдан чўчиб,
Шошиб у шундай деди:

— Дарахтлар мевасидан
Майиз, туршак соламиз.
Ёз пайти соясида
Мириқиб дам оламиз.
Тераклар етилганда,
Кесаамиз иморатга.
Уларнинг айри шохи
Бўлади зўр рогатка.

ТОШБАҚАНИНГ БАҲОНАСИ

Катта зиёфат берди
Айиқ бутун ўрмонга.
Ўзи суйган таомни
Қўйди ҳар бир меҳмонга.
Олмаҳон чақар ёнғоқ,
Оқ куён ғажир сабзи.
Тулки ер тухум, пишлоқ,
Бўри эса гўшт, қазни.
Зиёфат охирида
Қизиқ хангома бўлди:
Нафсини тия олмай
Оч бўри бўкиб қолди.

Доктор топиб келиш-чун
Тошбақа чопди дарҳол.
Ўтса-да талай фурсат,
Унинг қайтиши маҳол.
Оғриқ ўтиб жонидан,
Бўри сўкинди шу чоқ:
— Косасин пачоқлайман,
Қайтиб келсин у аҳмоқ!
Кўкатлар орасидан
Овоз чиқди шу маҳал;
— Билгин, бормаи қўяман
Сўкинавверсанг агар.

ТОРТ ПОЛВОН

Ҳасан соғлом ва чаққон,
У севади спортни.
Ҳасан эса хомсемиз,
Севар ширинлик — тортни.
Эрталаб туриб Ҳасан,
Қилар бадан тарбия.
Ҳасан юзин ювмасдан,
Жанжал қилар «торт», дея.

Тунов куни мактабда
Бўлди қизиқ хангома.
Физкультура дарсида
Курашга тушди ҳамма.
Чаққон Ҳасан шу куни
Чемпион бўлиб қолди.
Ҳасан фақат енгилиб,
«Торт полвон» номин олди.

ЖАВОБ

— «Нонушта қилдик» феълин
Зимонин айт, Олмахон!

— Нонушанинг замони —
Эрталаб-да, домлажон!

ЕРДАМЧИ

Ойиси ишдан қайтса,
Мақтанар шошиб Санам:
— Ойи, уйни супурдим,
Пишар ҳозир овқат ҳам!

— Баракалла, дастёр қиз,
Нима овқат қилдинг сен?
— Шўрва қилинг ўзингиз,
Газни ёқиб қўйдим мен!

НОНУШТАДА

Новвот ширинми, асал?
Сен ейсан қайси бирин?

— Иккаласи қўшилса,
Бўларди жуда ширин!

САБАБ

— Мухтор, нега сўзларнинг
Барин хато ёздинг сен?

— Алишернинг ручкасин
Ишлатувдим кеча мен.

ЙИҒЛАШДАН МАҚСАД

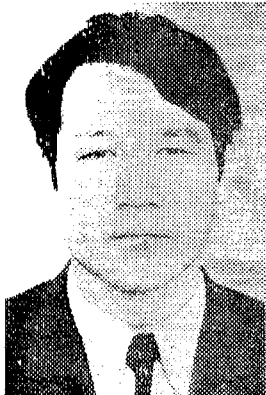
— Уят бўлади ахир,
Қўй, йиғлама, Гулойим!

Боғчамизда йиғласам,
Конфет беришар доим.

**САРГУЗАШТ
ВА ФАНТАСТИКА**

Норқул ТИЛАВОВ

1950 йили Чироқчи районининг Мойлиқар қишлоғида туғилган. 1979 йили ТошДУнинг журналистика факультетини сиртдан битирган. Ҳозир Нишон райони радио редакциясида ишламоқда.

СЎНГГИ НУСХА

Сайёрамизга танилган машҳур кишилар сафида у ҳам бор эди. Аммо Сўнги нусха деб аталмиш бу кимса на олим, на бир йирик мутахассис, на бир фузало эди. У кўп асрлардан буён савдогарчилик билан яшаб ўтган ота-боболарнинг касбини давом эттираётган ер шаридаги ёлғизгина шахс эди. Қадимги одамлар касб-коридан ёддорлик дебми ёки раҳмлари келармиди, ҳар қалай ҳеч ким бу шахсга озор етказмас, у эса қитъадан-қитъага қатнар, бир физик танишига илтимос қилиб ясашиб олган робот-чамадонни етаклаб кишилар мушкулани «осон» қиларди.

Бу орада илм-фанда яна бир ҳаяжонли воқеа содир бўлди. Тунлари осмонда гужгон ўйнайдиган юлдузлардан бирининг атрофидан худди ердагига ўхшаш ҳаёт мавжуд бўлган сайёра топилди. Кўп ўтмай бу планета билан ерликларнинг бордир-кесидиси бошланиб кетди. «Маза бўлди,— деб хаёл сурди шунда Сўнги нусха,— кейинги пайтларда молларни ҳеч ким олмай қўйганди. Энди ўша планетага олиб бориб пуллайман».

Бир кун одамлар ўртасида қизиқ хабар тарқалди: «Нима дейсан, янги планетада олтин жуда кўп эмиш. Ҳатто у бутун-бутун тоғларни ташкил қилармиш». Бу гапни эшитган Сўнги нусха оромини йўқотди. Қандай қилиб у сайёрагача учиб йўлини қидирди. У ишни космодром қоровулидан бошлади.

— Отахон,— деди уни чеккага тортиб,— бир иш бор, ёрдам берсангиз, сизнинг қуруқ қўямасдим.

— Ҳамма нарса мўл-кўлчилик, ўғлим,— деди қоровул чўнтагидаги нур тўппончасини ушлаб қўйиб,— дардингни айтавер, қўлимдан келса ёрдам бераман.

— Янги сайёрага бормоқчи эдим. Аммо бу ердагилар рухсат беришмаяпти. Бирорта кема командири билан гаплашиб берсангиз. Ҳеч бўлмаса юкхонасида олиб кетарди.

— Йўқ, бўлмайди,— деди чол,— катталар билиб қолса гап қилади.

Аммо Сўнги нусха чолнинг ёқасидан кириб енгидан чиқди, авради. Қариялар кўмишқ кўнгил бўлишади, ниҳоят чол кўнди.

— Келаси яқшанбада ўғлим ўша ёққа учмоқчи,— деди шивирлаб,— айтаман, бирга олиб кетади.

Худди чол айтгандек бўлди. Уғли ҳам отасининг гапини икки қилолмади.

— Аммо бир қийин томони бор,— деди у Сўнги нусхага,— осмонда вазнсизлик шароитига кўникиш деган гаплар бор. Қандай бўларкан, қийналиб қолмасмикансиз?

— Йўлини топганман,— деди Сўнги нусха,— мени ухлатадиган дори бериб робот-чамадонга қамаб қўйсанг бўлди, маза қилиб дам олиб кетаман.

Астронавт йигит унинг устомонлигига қойиб қолиб кулиб қўйди.

Ниҳоят белгиланган кун космик кема ердан парвоз қилиб сайёра сари учди. Ҳа, айтмоқчи, Сўнгги нусха у ёқда керак бўлар деган ниятда чамадонга майда-чуй-да ҳам солиб олганди.

Эсон-омон манзилга етдилар. Ҳамма тушиб кетгач, астронавт йигит Сўнгги нусхани дори бериб уйғотди ва космодромнинг яширин йўлагидан олиб чиқиб, янги сайёранинг таксисига ўтказиб жўнатиб юборди. Сўнгги нусха бу ерда тамоман ҳайратда қолди. Ҳаммаёқда олтин зарралари ярқирайди. Сўнгги нусха теваракка боқиб тикилар, олтинни чангаллаб, салмоқлаб кўрар, чўнтакка урмоқчи бўларди. Янги сайёранинг энг гўзал манзаралари — кўм-кўк ва ғалати ўсимликлар дунёси, ғарбдан чиқиб шарққа ботадиган зангори-қизил куёши, баҳайбат одамлари заррача бўлса-да, унинг эътиборини тортмас, қандай қилиб бу ердан робот-чамадонни тўлдириб олтин олиб кетишни ўйларди.

У бир тоғ ёнбағрига келиб атрофда ҳеч ким йўқлигини кўргач, робот-чамадонни олтин билан тўлдирга бошлади. Шу пайт ердан чиқдимми, осмондан тушдимми, узун бўйли бир йигит келиб унинг билэгидан шартта ушлади.

— Мумкин эмас,— деди дўриллаган овоз билан,— ҳаммаси одамларники. Сайёра бойликларини ҳимоя қилувчи жамаият билиб қолса, акс-садо тўпига солиб отади. Сўнгги нусханинг кўрқувдан кўзлари ола-кула бўлиб кетди.

— У қанақа тўп бўлди?— деб сўради қалтираб.

— Биз уни энг оғир жинойат қилган кишига ишлатамиз,— деди йигит.— Унга жойлаб отилган нарса коинотда гоҳ у сайёранинг, гоҳ бу сайёранинг тортиш кучи натижасида кимсасиз бўшлиқда дайдиб юрган астероидлардан бирига бориб тушади ва умрбод ўша ерда қолиб кетади.

Сўнгги нусха кўрқиб кетди. Аммо тезда ўзини қўлга олиб йигитни аврашга ўтди.

— Оғайни, Ердан сенга ажойиб совға олиб келганман. Кийиб кўр-чи, ярашармикан?

Йигит қизиқсиниб робот-чамадон узатган энг сўнгги модадаги кўйлакни кийиб кўрди. Кўйлак унга жуда ярашса-да, салгина торлик қилди.

— Майли, уйда кенгайтириб оламан,— деди у, сўнг биров эшитиб қолишидан чўчиб секин сўради.— Бундан яна борми, ўртоқларимга ҳам берадим. Улар ҳозир дарсда. Мен қочиб чиққандим.

— Талабамисан,— деб Сўнгги нусха кулиб юборди.— Ерда ҳам, бу сайёрада ҳам ҳамманг бирсан. Майли, топиб бераман. Фақат хизмат ҳақига чамадонни олтинга тўлдириб, бу ердан жўнаб кетишимга ёрдам берсанг бўлди.

— Майли,— деди йигит чўчиб.— Лекин қўлга тушиб қолсангиз, мени айтмайсиз. Уртоғим космодромда практикада, унга шипшитиб қўйсам йўлини қилади.

Шундай қилиб Сўнгги нусха яна Ерга қатнайдиган кема юкхонасига жойлашиб олди. Кейин эса унинг нафси очилиб кетди. Агар қўйиб беришса, сайёранинг ўзини ҳам катта бир чамадонга солиб Ерга олиб келиш сиёқи бор эди. Аммо навбатдаги сафарларининг бирида унинг сирини фош бўлиб қолди. Космодромда олтин билан қўлга тушди. Шундан кейин янги сайёра вакиллари ва ерликлар космодромдаги қорувулни ишдан бўшатишди, ўғлини эса беш йилга кема бошқаришдан маҳрум қилдилар. Хайрият, сайёралик йигитларни ўқишдан ҳайдаш билангина чекланишди.

Сўнгги нусханинг ўзини эса баланд тоғ чўққисидagi кичик майдончага олиб чиқишди. Маросимга кўп одам тўпланди. Чунки, яқин орада ҳеч ким тўпга тушмаганди. Сўнгги нусха кўп ялинди, йиғлади, кейин дўқ урди. Бари бир кўнишмади. Қонунни бузиб бўлмайди-да. Уни телескопга ўхшаш улкан тўпнинг махсус камерасига киритиб, шундоқ бир тугмачани босишган эди, бирдан кучли акс-садо янгради-да... Сўнгги нусха қоп-қоронғи само қўйнига учиб кетди.

...У шу учишда учиб кетазерибди, ниҳоят катталиги нақ ўзининг участкасидек келадиган астероидга гул этиб қулабди-да, ҳушидан кетибди.

Не вақтдан сўнг ўзига келиб кўзини очса, олтин астероидда ётган эмиш. У ютоқ-қанича олтидан кўчириб оламан деб, тирмалай бошлабди, тирноқлари синиб, қўллари қонабди, лекин тангадек ҳам олтин ололмабди — астероид қўйма экан.

Шунда Сўнгги нусха ажратиб олганда ҳам бу олтинни ҳеч нарса қилолмаслигини, ҳеч кимга сотолмаслигини англаб, йиғлаб юборибди.

Айтишларича, кимсасиз, ҳувиллаган қоронғилик қўйнида ҳали ҳам шу астероид кезиб юрармиш, ҳар замон-ҳар замонда ундан йиғи товуши келармиш.

Мухтор ХОНХЎЖАЕВ

1949 йили Тошкент шаҳрида туғилган. ТошДУнинг физика факультетида таҳсил олган. Ҳозир Ўзбекистон Фанлар Академиясининг Электроника институтида илмий ходим бўлиб ишламоқда.

ОЛМА ПИШ...

«Бир урганини қўш қўллаб уради, деганлари рост экан-да! Наҳотки шунча ҳаракат зое кетса? Вақтни айтмайсизми, нақ тўрт йилнинг бошини еди-я! Эсиз меҳнат...»

Ботир шундай ўйлар билан жиғибийрон бўлиб тротуардан тез-тез юриб бораркан, кўзига на ён-веригадаги одамлар, на катта кўчада ғиз-ғиз ўтиб кетаётган машиналар кўринарди.

«Домланинг илми ҳам дурустроқ эмасми дейман-да ўзи. Бўлмаса шу вақтгача тўғри йўл топиб, ишни ўша ёққа буриб юбормасмиди! Яна фан кандидати эмиш-а! Ҳе ўргилдим!»

Унинг домладан жаҳли чиқарди-ю, аммо ўзини сира айбдор деб ҳисоблагиси келмасди. Саид Восиловичнинг кўрсатмаларини тўлиқ бажармаганлари, суперфазони ўрганиш қурилмасини пухта йиғмагани, тажрибаларни етарли даражада чуқур ўтказмаганлари негадир унинг кўзига кўринмасди. Неча марта «бор-е» деб, бошқа енгилроқ ишга ўтиб кетмоқчи ҳам бўлди-ю, «ишни ташлаб қочди» деган маломатдан уялди. Қолаверса, ўрнига келган одам ишни муваффақиятли бажарса, кетидан «қўлидан келмаган экан-да» дейишларидан истиҳола қилди.

«Бу ёқда Санобарни кўрмайсизми,— деб ҳамон ўйларди у,— жонни ҳиқилдоққа келтирди. Қачонлардан бери ордидан судралиб юрибман. Мундоқ қиё боқай деймайди.»

Шу ерда у бир оз ошириб юборди. Санобар у билан учрашувларга чиқиб турарди. Лекин бу учрашувлар Ботирнинг кўнглидагидек кечмасди. Назарида қиз унга совуқ муомала қилаётгандек туюларди.

«Нима деса ҳам профессорнинг қизи-да! Кеккайган! Биз эса оддий одаммиз. Назарлари илмайди! Ҳали қараб турсин, ишим битгандан кейин ўзи ялиниб келлади!»

Бу масалада ҳам у ноҳақлигини, Санобардан кўра унинг отасидан илинжи кўпроқлигини тан олгиси келмасди. Илмий иши битса, кимсан профессорга куёв бўлган одамнинг диссертацияси осон ёқланмайдими? Ундан кейин эса... лавозимлар... юқори пиллапоялар... Оҳ, қачон келаркин ўша дамлар! Илмий ишдан ҳам кўра шундоқ қийликка тезроқ етишиш керак. Қолган ишлар ҳеч гап эмас.

«Шошма, ахир бу режаларни ҳақиқатда амалга ошиш-ошмаслигини олдиндан билиш мумкин-ку!— Ботир пешанасига бир урди.— Кўп тайсалламай ҳозироқ текшириб кўриш керак.»

Ботир вақтни ўтказмай, шу заҳотиёқ биринчи учраган таксига қўл кўтарди. «Хроностудияга!» дея буюрди робот ҳайдовчига эшикни ёпар-ёпмас. Шиддат билан ўрнидан кўзгалган такси, паришон пассажир ўйини ўйлаб бўлгунча, пештоқига «Хроностудия» деган ёзув осилган қўшқаватли дарвоза олдига етиб келди. Ботир ҳайдовчи билан шоша-пиша ҳисоб-китоб қилиб, ўзини ичкарига урди.

Бахтагга қарши, касса олдидаги саккиз-ўн кишилик навбатдан ташқари, яна бир неча одам хроновизор турган хонага кириш учун ҳам қатор бўлиб ўтиришарди. Бу ҳам етмагандек тепакал, семиз бир йигит қизариб-бўзариб сеансни бир соатга чўзиб беришларини талаб қиларди. Турган гап, ҳамма кассирлар каби буниси ҳам қоидага қанадек ёпишиб, ўн минутдан ортиғига рухсат йўқ, деб туриб олди.

Ботир билет олиб ичкарига кирадиган бўлгунча, деворлардаги кўрсатма ва қондалардан хроновизорнинг ишлаш принципи, одам анатомияси ва биологик равожланишини ўрганувчи боғламларни қаерга ўрнатиш, мия ишлаши ва фикрни ўрганувчи шлемни қандай кийиш, шунингдек, креслога ўтиргандан кейин овоз чиқариш ва қўйилиш қатъий ман қилинишини қайта-қайта ўқиб чиқди.

Ниҳоят навбат етдию у ҳам хроновизор хонасига кирди. Креслога ўтирар экан, хаёлида ҳамон «Ҳали шомшай турсин, диссертациям ёқлангач, менга тегмай, кимил тегарди!» деган гап чарх уради. Барча тайёргарлик ишлари тугагач, Ботир хроновизорга ўзини ўн беш йил олдинга кўчиришни буюрди.

Машина бир минутча гувиллаб ишлаб тургандан кейин, бирдан чироқлар ўчиб, шовқин тонди. Бир неча сониядан сўнг атроф қайта ёришганда у ўзини мутлақо бошқа хонада кўрди. Кенг деразаси кўчага қараган сержиҳоз кабинет. Турда мову дастурхон устидан қалин ойна қўйилган тўқ жигарранг стол. Деразага орқа ўгириб, қора костюм-шим кийган ўртадан кўра тўлароқ бир йигит алланималар ёзиб ўтирибди. Шу пайт хонага ўн тўққиз-йигирмалардаги, келишган секретарь қиз қўлида чарм папка билан кириб келди. У назоқат билан бир-бир босиб яқинлашар экан:

— Ботир Қодирович, мана бу жўнатиладиган ҳужжатларга қўл қўйиб берсангиз,— деди.

Ҳа, бу савлат тўкиб ўтирган йигит Ботир эди. У индамай ҳужжатларни кўздан кечириб бўлиб, қўл қўйди ва сочларини ажиб лиқиллатиб кетаётган қизнинг орқасидан эшик ёпилгунча қараб қолди. Унинг хаёлини телефоннинг жиринги бўлиб юборди. Истар-истамас трубкани олди.

— Дадаси, бу менман, қайтишингизда кичик ўғлингизни боғчадан ола келсангиз, мен шундан қайтаётганда адамларникига кириб ўтишни керак.

— Менга қара, Санобар, неча марта айтишим керак сенга: машина меники эмас, давлатники. Уни ўз шахсий манфаатим йўлида ишлатолмайман. Ундан кейин шофёр ҳам хизматкорим эмас. Узинг амалла! Ҳа, айтганча,— у секретарь қиз қиқиб кетган эшикка тикилиб туриб деди,— бугун кечроқ қайтаман, симпозиумга тайёрланишим керак.

У трубкани ҳафсаласизлик билан жойига ташлади. Бирпас қўлларини шимининг чўнтағига тикқанча кўчага қараб турди, кейин соатига кўз ташлаб, ҳомуза тортди ва қоғозларни стол тортмасига жойлай бошлади.

Шу пайт тўсатдан хона қоронғилашиб, унинг боши айланиб кетди.

Ботир ўзига келганда яна хроновизор креслосида ўтирарди. Шошиб-пишиб кийимларига қаради, бояги костюму ялтироқ туфлидан асар ҳам йўқ. Эғнида ўзининг кунда киядиган катак пиджаги ва кўк шими эди. «Аттанг...— деди у чўзиб,— бояги тепакалнинг бир соатлик сеанс талаб қилганча бор экан».

Ботир ташқарига чиққанда икки соат бурунги шошқалоқлигидан ному нишон йўқ, унинг ўрнини виқор эгаллаганди. У энди ўзининг бўлғуси директор эканлигини билар ва ҳозирданоқ директорларга хос қилиқларни ўрганиб боришга қарор қилган эди. «Ҳим,— Ботир мийиғида кулганча яна уйлай бошлади,— бузоқнинг югургани сомонхонагача дейдилар, яхши қиз, ҳали мени билмас экансиз!»

У бурчақда мунғайиб турган телефон будкасига кирди.

— Алло, кимсиз? Ҳим... Шундай денг. Менга Санобар керак эдилар, уйдадилар? Чақириб берсангиз...— Ботир бўш қўли билан эшик бандини уйнай бошлади.— Ҳа-а, Санобар, сизмисиз? Хўш, ишлар яхшими, соғлиқлар қалай? Бир учрашсақ дегандим, ҳозир чиқсангиз... Лаббай? Меними? Мутлақо! Бир грамм ҳам ичмаганман. Эс-хушим жойида.— У ёқасидаги гардини чертиб тушириб, қибр билан давом этди.— Шундай қилиб қаерда кутай? А? Чиқмайсизми? Ҳим... Шундоқ денг. Майли-майли, нима ҳам дердик...

У «қарс» этиб трубкани илиб қўйди. «Ҳе бефаҳм қиз,— хаёлидан ўтказди у.— Бориб хроновизорни бир кўрсанг, мен билан қандай гаплашиш кераклигини билиб олардинг. Майли, кўрайлик-чи, қачонгача кеккаяр экансан!»

Эртасига ҳам эрталабдан унинг кайфияти директорчасига эди, озода, яхши дазмолланган кийимда хонага кириб, атрофдагилар билан тил учида саломлашди.

Қимматбаҳо фильтрли сигаретанинг янги пачкасини олифталик билан очиб, стулга ўтирди ва оёқларини чалиштирганча суюнчиққа оғирлигини ташлади. Саид Восилович келганда ҳам, ўзини оддий ходимдек тутишга ори келди. Ҳозирча директор эмаслигини ҳисобга олиб, «ўша кунлар»гача домла билан тенг гаплашиб туришга қарор қилди. Домла кетгач, кулиб қўйди: «Менга кўрсатма берармиш, нима, ўзим билмас эканманми? Вой, билимдон-эй!» Шу куни у қурилмага қўлини ҳам урмади. Бўлғуси директор шундай ишлар билан шугулланиб ўтирса қандай бўларкин?..

Орадан ойлар ўтди. Гарчи на ишда, на Санобар билан муносабатларида бирон ижобий ўзгариш рўй бермаган бўлса ҳам, Ботир ҳамон ўзини «директорчасига» тугтар, «майда-чуйда» ишлардан четроқ юришга уринарди. Ана шундай тинч ва ширин орзулар оғушида ўтаётган кунларнинг бирида Санобар телефон қилиб, томдан тараша тушгандек, тўйга таклиф қилиб қолди.

— Қанақа тўй?— Ботир яшин урган дарахтдек кулашига оз қолди.

— Вой, қанақа бўларди, ўзимнинг тўйимга. Албатта келинг.

Ботирдан тер чикиб кетди. Буниси қандоқ бўлди? Наҳотки хроновизор алдаган бўлса? Йўғ-э, у қандай қилиб алдаши мумкин, темир машина бўлса... Балки Санобарнинг биринчи турмуши муваффақиятсиз бўлиб, кейин унга тегса керак. Э, йўқ, бунақаси кетмайди! Ҳозироқ бориб текшириб кўриш керак.

У шу дақиқадаёқ вақт машинаси томон йўл олди. Аммо хроновизор унинг охириги умидларини ҳам пучга чиқарди. Бу сафарги сеансда машина Санобар ҳеч қачон унга рафиқа бўлмаслигидан ташқари, Ботирнинг ўзи ҳам директорлик лавозимига тайинланмаслигини башорат қилди. Санобар ҳам майли-ю, аммо директорликнинг қўлдан кетиши уни бутунлай эс-ҳушидан айириб қўйди. «Ахир бу қандай субутсизлик бўлди?!— Жигибийрон бўлиб ўйлади у вақт машинасига қараб туриб,— нима мени ёш боладек калака қилаяптими?»

У тўппа-тўғри хроновидение директорининг кабинетига кириб борди. Жаҳлдан энтика-энтика воқеани гапириб берди ва ҳақиқат талаб қилди. Директор Ботирнинг аввалги ва бугунги хроноленталарини олдириб келиб текширди.

— Ука, бекорга биздан ўпкалабсиз. Мана ленталарни ўзингиз кўринг. Уларга ҳар иккала сеанс вақтида ўз олдингизга қўйган мақсадингиз ва шу мақсад йўлидаги интилишингиз ёзилган. Биринчисида сиз қандай қилиб бўлса ҳам илмий ишингизни тугатиш ва севган қизингизга уйланишга қарор қилган экансиз. Вақт машинаси сизнинг интеллектуал жамоатчилик ва шахсий имкониятларингизни, умуман дунёқарашингизни обдон ўрганиб, уларни тўла ҳисобга олган ҳолда, маълум вақтдан кейинги эришингиз мумкин бўлган ютуқларингизни айтиб берган. Аммо иккинчи бор келганингиздаги лентада аввалги маслак ва мақсадингиздан асар ҳам йўқ. Сиз уларни орзу қилибсиз-у, интилишни тўхтатиб қўйибсиз. Шу ҳолатингизни машина ўрганиб чиқиб, бу кетишда ҳеч нарсага эришмаслигингизни башорат қилган. Севганингиз сиздан кечиб, бировга турмушга чиқаётган бўлса, бунга фақат ўзингиз айбдорсиз. Агар вақтида ишга киришмасангиз, диссертациядан ҳам қуруқ қолишингиз ҳеч гапмас. Ахир ўзингиз ўйлаб кўринг, ҳолва деган билан оғиз чучийдими?

Ботир ҳеч нарса деёлмай, бўйинини қисганича кабинетдан чиқар экан, ундаги ясама виқордан ном-нишон ҳам қолмаганди. У ўзини яна аввалгидек энг оддий ва ношуд бир илмий ходим сифатида ҳис қила бошлади.

Омон АБДУЛЛАЕВ

* * *

Тупроқли йўлларда хивич от миниб,
Тойчоқдек чопардик, оҳ, ўша дамлар.
Шомгача ўйнардик кўча чангитиб,
Бола, деб тергамас эди одамлар.

Йиллар сўронида қолди болалик,
Ақлимиз жойида, қизиқ бу дамлар,
Бугунги кунларда қаерда шўхлик, —
Босган изимизни ўлчар одамлар.

* * *

Урик гулларида мудраётир тун,
Сокин қишлоқ узра кезиб юрар Ой.
Висол оғушида турардик беун,
Ой нурин елкалаб чопар эди сой.

Оппоқ орзуларга кетгандик ботиб,
Нурлар кучоғида тўлғанардик шод.
Хув, олисдан эса дилбар тонг отиб,
Бизни қаршиларди янги бир ҳаёт

Ш о ф и р к о н

Шукрулла АБДУЛЛАЕВ

ОҚҚУШЛАР

Оққушлар, оққушлар, қайга учасиз?
Турган ерингизга сиғмайсиз наҳот?
Узоқ йўлда толиб ерни қучасиз,
Шу умрни раво кўрдими ҳаёт?

Келаётган қишнинг совуқ кунлари
Мажбур этдимикин қилмоққа парвоз?
Туманли кечанинг совуқ тунлари
Сақлай олмадимми келгунича ёз?

Қишилар қувдими? Иссиқ уйингиз
Бошпана бўлолмай қолдимми, айтинг?
Қайларга учади оғир ўйингиз
Ё йиртқишлар таҳдид солдимми, айтинг?

Туманлар бағрини ёрармикансиз,
Ким англай оларди сиздаги жаҳдни?
Бегона юртлардан топармикансиз
Она ерингиздан топмаган бахтни?!

* * *

Сени тирин пичирлар лаблар,
Сенимоқликнинг ўзи катта бахт.
Аммо тамлик — ҳамоҳанг қалблар
Бирга бўла олмаса ҳеч вақт.

Енгил титроқ солади дилга
Яшаб туриб ўйга толмаслик.
Ундан ғамли — яшамоқ бирга
Ва юракни сеза олмаслик.

* * *

Биллур шуъласига чўмиб фалакнинг
Бир гўдак қийкириб, шодон кулажак.

У чиндан бахтиёр, чунки гўдакнинг
Яшамаган умри — буюк келажак.

* * *

Зирак, гилам, майда-чуйда мол,
Қора қалам — сурмоқ-чун қошга.

Пул, «Жигули», кўйлак ва рўмол...
Ақл қандай сиғсин бу бошга!

Тошкент

Ғулом АБДУЛЛАЕВ

КУЗЛАРИНГ

Кўзларинг...
Кўзларинг бунчалар дилбар,
Ундадир ишвалар, ундадир ибод,
Нолли ишвасига қилгум жон нисор,
Латиф ибосига борлиғим фидо.

Кўзларинг...
Кўзларинг оҳангдир тенгсиз,
Рўҳим эритгудек қўшиқ бошлайди.
Кўзларинг маёқли, долғали денгиз,
Нигоҳни сол янглиғ отиб ташлайди.

ТҶҮРҒЛИК

Фараҳли бир кеча — чароғон ер-кўк,
Ерда сен — париваш, кўкда — тўлин ой.
Ой бу чоқ ҳусни-ла мақтанмасин, йўқ,
Сенинг аксинг эрур ундаги чирой.

Бағдод

Иброҳим АЗИЗОВ

«ЧУЛИ ИРОҚ»НИ ТИНГЛАБ...

Най янграйди аламли, дардли,
Куй зарбидан бошлар бўлди хам.
Най қилади мунгли бир хониш,
Эза бошлар юрагимни ғам.

Най инграйди, у қонли ўтмиш
Хотирамда жонланар хира.

Най янграйди, қора кунларни
Унутмайди авлодлар сира.

Ҳиссиз, оддий ёғочдан одам
Найни ижод қилганда бир пайт.
Ўзин мунгли, дардли қалбини,
Дўстим, унга беркитганми, айт?!

ШОҲИ РҶМОЛЧА...

Хайрлашдик кўзга олиб ёш,
Дилбар қолди мени узатиб.
Ҳадя қилиб шоҳи рўмолча,
Бекатгача келди кузатиб.

Йироқдаман, ўртанар кўнгил,
Соғинтирар ёрнинг висоли.
Юзларимни силар рўмолча,
Гўзалимнинг қўли мисоли.

* * *

Бугун бахтдан чақнар кўзларим,
Истиқболим куйлайман шодон.
Фалакларга етар қўлларим,
Нигоҳимда паст бўлди осмон.

Сочларимни силадинг аста,
Самолардан ёғилди гуллар.
Сен бош қўйдинг кўксимга, малак,
Фориғ бўлди дилдан қайғулар...

Китоб

Ҳамро АСҚАР

ОНА

1

Она — ғамгин чой қуяр,
Она — ғамгин ўйлайди,
Узоқларга кетар хаёли—
Қайлардадир кун совуқ,
Юпун юрибди кимдир...
Кимдир кимни шу дамда
Нақ мўлжалга олмоқда...
Кимдир уни шу топда
Сўрамоқда сўнгги бор —
Ранги учган, кийимлари қон...
Кимдир,

кимдир...

Шу топда невараси
Кириб келар чуғурлаб:
— Дадамдан хат келтирдим
Ўйнаб беринг, бувижон!..

Она — ғамгин чой қуяр,
Она — ғамгин ўйлайди,
Она — ғамгин жилмаяр...

2

Адирлар қўйнида кишнайди қулун,
Новдалар бандида юз очар ғунча,
Соғина-соғина юзларим сўлғин,
Қон бўлган қалбимда интиқ тушунча —
Сенми, онажон?!

Баҳор елларига муштоқ далалар,
Булутлар ортида сарғайган қуёш.
Боласин бағрига босса оналар,
Тўрт бўлган кўзимда тирқираган ёш —
Сенми, онажон?!

Бўшлиқлар ҳувиллаб комига тортар,
Ҳаёт неъматлари ачиқ ва тахир,
Энг ширин сўзлар ҳам ханжардек ботар,
На у ёқ, на бу ёқ қилмаган тақдир —
Сенми, онажон?!

Замин ҳам қўзғалиб айлар зилзила,
Осмон ҳам йиғлайди, бера олмай дош,
Кўксимни тилкалар ўтмас тиг ила
Субҳидам сафардан қайтмаган қуёш —
Сенми, онажон?!

З о м и н

Аширқул БОЙМУРОДОВ

ИШЧИ ЕЛКАСИ

Бу буюк елкадир, бу буюк елка,
Асримнинг юкини даст кўтаролган,
Келажаги ёрқин, шу буюк элнинг
Абадий қудрати, шони бўлолган.
Ишчи юрагини сўзлаб тургувчи
Тарих изларини кўраман унда.
Эрта камолини кўзлаб тургувчи

Улкан истиқболлар мужассам шунда.
Улуғ режалардан улғаяр инсон,
Ишчи елкасида ортар сарҳисоб,
Янги беш йилликка қўшар янги ном
Ва унда ялтирар музаффар офтоб.
Оламда бирлашса шундай елкалар
Тинчлик деган юкни кўтарар баланд

Ва эркилик байроғи мангу ҳилпирар,
Унгла моҳримизни айласак пайванд.
Бахтлиман — шу буюк елкадан букун

Ишчи меросини олсам ўзимга
Ва элтсам елкамда авайлаб бутун
Ул ёрқин келажак—Коммунизмга.

БАҲОР ШУНДАЙ АЗИЗ...

Сочларига тақибди баргак,
Тол баргидан тизиб қизалоқ.
Ажиб унинг сумбул сочида
Акс этгандай баҳор ёрқинроқ.

Қора тунда гўёки баҳор
Сочиб турар яшил зиёсин,
Мангу сочга бўлгандек пайванд,
Топиб бўлмас унинг қиёсин.

Баҳор рангин, борлигин қизча
Нақш этибди беҳад сочларга,
Баҳор шундай азизки, ҳатто
Олиб юрмоқ шараф бошларга.

Таъзим сенга минг бор, қизалоқ,
Сочларингда ўзгача виқор,
Эркин-эркин чопқиллаб юрсин,
Бошгинангда яйрасин баҳор!

Бекобод

Абдунаби БОЙҚУЗИЕВ

УМИДЛИ ҚУШИҚ

Гупириб турган юрагимнинг
Сонсиз томирларига
Битта қушча келиб
қўнажак албат.

Шу қушча сенинг бахтинг,
менинг фаҳрим
бўлиб қолажак.

Сўнгра у сайрайди тўлиб-тўлиб,
Дунёни мавжларга тўлдириб,
Қуёш сингиб кетди

Маъсума тоғларнинг оппоқ тўшига.
Борлиқни ним ҳарир оқшом элитди,
Япроқлар мажолсиз, гўё уйқуда.

Бутун бахтиёр олам.
Қайлардасан, эркингина қуш?..

* * *

Сен эса тинглайсан
Кўзларингни юмиб.
Аллаланасан унинг қўшиқларида,
Аллаланади жами мавжудот,
Аллаланади томирларимнинг
давоми бўлган

Табиат кун бўйи битиб чўнг дoston,
Инжиқ тун қўлига тутқазди секин,
Қалбим хавотирда, мисралар равон,
Бирон-бир байтини ўчирмасмикин.

Андижон

ОЛЧА ГУЛЛАДИ...

Олча гули кўз олганда мисли оқ кўйлак,
Оққуш каби қанот ёзиб учиб келардинг.
Олис кетсанг юпанчимдир сени ўйламоқ,
Маҳлиқо қиз, буни жуда яхши билардинг.

Оқ тонглари кутар эдик иккимиз бедор,
Кўкдан ҳилол кетганидек кетардинг, санам.
О, қуёшни қарғаганман ўшанда илк бор,
Қуёшим деб кутишингни кутсам-да яна.

Қанча тунлар кўкда ой-у, ерда мен танҳо,
Олчаларнинг гуллашига бўлганмиз гувоҳ.
Сен келсанг ҳам, келмасанг ҳам бир хил бу анҳор,
Назаримда, куйламасди, тортар эди оҳ.

Олча гули кўз олганда мисли оқ кўйлак,
Оққуш бўлиб, қанот ёзиб учиб келардинг.
Олис кетсанг юпанчимдир сени ўйламоқ,
Маҳлиқо қиз, буни жуда яхши билардинг.

Бошимизга сочиларди олча гуллари,
Севгимизни олқишларди она табиат,
Равон, оппоқ кўринарди ҳаёт йўллари,
Армонлардан бегонадай эди муҳаббат...

Олча гули, юрагимга яқинсиз мунча,
Сиз-ла эгиз ишқ ҳақида ўйга толаман.
Ўша бахтли кечаларнинг ҳурмати пича,
Ҳамон тонгнинг отмаслигини истаб қоламан.
Бошим узра сочилади олча гуллари...

СЕНГА АТАБ...

Дилдор, қара, деразамга рўбарў бўлиб,
Тонггачайин ёруғ юлдуз милтирар толмай.
Мен ҳақимда шеър ёз, дея ишвакор кулиб,
Жоду бошлар дилда борин менга айтолмай.

Мен ҳам унга кечалари боқиб, муҳаббат,
Илҳом билан ёниб қўлга қалам оламан.
Юлдуз ҳақда ўйлаб-ўйлаб тонг отгач, фақат
Сен ҳақингда шеър ёзганим билмай қоламан.

Ленинобод

ПОЕЗДА

Ой қолди манзилга,
 юрагим тинч эмас,
 Ойпадан тикилиб боқсамки,
 ажаб,—
 Мен-ку юрмаяпман,
 ўлтирибман жим,
 Ишдан чопиб ўтар ёнимдан
 еллар,
 йўллар,
 адирлар...

Кўз қирим ташлашга улгураман мен,
 Сарвқомат тераклар чопиб ўтади,
 Сойлар сездириб, гоҳ сездирмай ўтар,
 Ажаб,
 Мен-ку ўлтирибман,
 шошилар улар,
 Мен-ку ўлтирибман,
 гўё соғиниб,
 Мен томон чопмоқда қишлоғим,
 онам!

* * *

Йўқ, бу... эркалик эмас,
 сен эрка эмассан,
 Одатий ўжарлик эмас ҳатто бу.
 Одоб бобида ҳам ҳақсан,
 рост гапим.
 Ҳақиқий инсонсан,
 чиройда якто.

Севгининг нелигин яхши биласан,
 Менинг бахтсиз бўлишимни истамайсан
 ҳам,
 Бахт тилайсан
 такрор ва сўнгсиз.
 Сен мени тушуна оласан яхши.
 Даҳшатки,
 шу боис сева олмайсан мени...
 Ғуз ор

КУЗ ЛАВҲАСИ

Изгирин эсиб такрор,
Дов-дарахт кўксин тилар,
Япроқлар чекиб озор,
Йўлакларга тўкилар.

Кўк юзини бирпаства
Қоплаб олади булут.

Нима қилсин шу дамда:
Деҳқонни босар сукут.

Укам эса билмас мунг,
Дам завқланиб кетади,
Уйламаски — пахтанинг
Ҳоли нима кечади...

* * *

Хаёлда яратган эдим мен уни,
Учратмасман, дея ўйлардим аммо.
Тақдир эса бир кун дуч келтирди-ю,
Кўзимда акс этди юлдузли само.

Бунчалар жилвагар бўлмаса олам,
Камалак рангида товланар гуллар.
Тотли висол дамин ўйлаганим дам,
Кундуздай нурланиб кетади тунлар.
Менга кулиб боққан тақдирга қуллуқ,
Тошкент

ВОСИ НОСИРОВ

ҚУЁШ

Субҳидам чўғдай ёнур кўк тоқида ял-ял қуёш,
Сочавер ҳар гал нурунг, бор мавжудот маҳтал, қуёш.

Барқи шуълангдин қонай деб гул-ғиёҳ интиқ кутар,
То абад хизматда бўл, ёғдуга бой машъал қуёш.

Бекиёс оташ бўлиб ҳар севгучининг дилига
Йўл топиб кирганкисан, ишқ муаммоси ҳал, қуёш.

Гул диёрим қўйнида халқларки бунёд айлаган
Кашфиёт, меҳнат, ижодга сен ўзинг сайқал, қуёш.

Во ажаб, наққош табиат сеҳридан лолман бугун —
Хол тушар олма-узумга — товланиб зарҳал қуёш.

Борлиғимиз яшнатар нурунг, зиёинг доимо,
Шу сабабдан дер Восий, олам аро юксал, қуёш.

КУЙЛАШ УЧУН

Шавқ ила тутдим қалам куйлаш учун, куйлаш учун,
Дил ёнар ҳар субҳидам куйлаш учун, куйлаш учун.

Тўлганиб қалбим тошарким Сайхуну Жайхун мисол,
Ташладим собит қадам куйлаш учун, куйлаш учун.

Ҳур ҳаёт, шодон замона шоирингга келди қўл,
Шон-шарафлар меҳнатни ҳам куйлаш учун, куйлаш учун,

Мен Ватан шаънини куйлай, барқарор бу элда бахт,
Толе ёр, бегона ғам куйлаш учун, куйлаш учун.

Эй Восий, назмингни тузгин, мангу бор бўлсин башар,
Бўлмасин ҳеч кўзда нам куйлаш учун, куйлаш учун.

Ш о ф и р к о н

* * *

Шамол, тўхта!
Гулларни тўкма!
Грим учун гул териб олай.
Шамол, тўхта!
Гулларни тўкма!
Гулларни тўкма!
Гулларни тўкма!
Гулларни тўкма!
Гулларни тўкма!

Гулларни тўкма!
Ошиқлар олсинлар улардан баҳра.
Шамол, тўхта!
Гулларни тўкма!
Еримни кутяпман.
Келсайди зора...

СЕНИНГ ИСМИНГ...

Мен тонгларни оттираман
Исминг айтиб.
Шом қўнаркан, энтикаман
Исминг айтиб.
Қуёшнинг ҳар заррасида,
Сенин исминг.
Юлдузларнинг нафасида
Сенин исминг.

Исминг ўтли қўшиқдайин
Дилда яшнар.
Ҳар қанчалар ёд этмайин,
Кўнгил ташна.
Эъзоз этгум сени қалбу
Жисмим билан.
Масрурдирман сенин эзгу
Исминг билан.

Тошкент

Ғуломжон ФАТҲИДДИНОВ

ТУН ҚУШИҒИ

Нурли деразадан мўралар беор,
Чинорнинг устига чиқиб олган ой.
Ҳасад-ла шохлардан сирғалиб тушиб,
Анҳорнинг тубида кўрсатар чирой.

Кўҳна қўшиғини хиргойи қилар
Хушбўй бедазорда сармаст бедана.
Зилол сув жилдираб унга жўр бўлар,
Чигирткалар хазин куйлашар яна.

Пичаннинг хидидан янграгай вужуд,
Мастона нигоҳлар тортилуру хира.
Булутлар туташар худди шу маҳал,
Оҳанглар келади — маъсум, бокира.

Тераклар солланиб тебратади бош,
Япроқлар шивирлаб ўқишар дуо.
Ёз тунидек уйғоқ, кўзларинг ичра —
Серюлдуз осмонда чўмилар дунё.

АРМОН

Тунд булут пардасин суриб бир четга,
Қуёш бўлиб аста кўрсатдинг жамол.
Фақат бир мен эмас, маҳлиё бўлиб
Ҳатто тун бағрига беркинди ҳилол...

Баҳор бўлиб кириб келдинг хонамга,
Ялпиз исларига фарқ бўлди у кез.

Ҳасадкор булутлар кўз ёш тўкишиб,
Чақмоқлар чақдилар оҳ уриб, хунрез.

Елдек елиб кетдинг бағримдан алҳол,
Кўзларим қолдилар ҳасратга тўлиб,
Кетдинг сен — орзуим.
Қолдинг қалбимда
Бир умр ушалмас армоним бўлиб.

Риштон

ИЗҲОР

Биламан, юрагим, сенда зўр ёлқин,
Тугён кўтаргувчи тафтли олов бор.
Сенинг ёниқлигинг қуёшдай ёрқин,
Сенга тобелигим айлайин изҳор.

Ҳаёт сўқмоғидан кетяпман жадал,
Оғир, қийин йўлда ўзинг қўллагин.
Дайди шаббодалар бермасин халал,
Ҳақиқатни кўрсат, ёлғиз қўймагин.

Қалби қораларга бешафқат бўлгин,
Покиза дилларни дўст тут бегумон.

Беадад хурматлаб, хайрихоҳ билгил,
Шунда сени маскан тутмагай армон.

Бокира бир қизнинг ишқин ўзга жо
Айлагин ва доим эъозла, юрак.
Унутма, софлигинг — олий муддао,
Турмуш ширинлиги зўр орзу — юксак.

О юрак, бўлолгин муносиб йўлдош,
Ойдин чўққиларга бошлагин мени.
Сенга йўғрилгандир матонат, бардош,
Мен тангрим деганман, юрагим, сени!
Биламан, юрагим, сенда зўр ёлқин...

* * *

Элас-элас кўринади оқ ўтов,
Юмшоқ қумга ботиб қолди оёғим.
Саратон бу сукунат ичра яйлов,
Саксовуллар ҳайкаллардай турар жим.

Чанқадим мен томоқларим қуруқшаб,
Айронингдан олиб чиққин, севгилим.
Ҳовуч-ҳовуч меҳр билан ишқингни
Айронингга солиб чиққин, севгилим.

Кўкка ҳовур сепаётган саҳрода
Мудраб ётар ёлғизгина қумкўрғон.

Хув, ана, туясин ниқтаб боради
Елкага таёғин ташлаган чўпон.

Кичик Тошқудуқ ҳам, ана, кўриниб қолди,
Ниғоҳларим учар оқ ўтов сари.
Қумтепада бир зум хаёлга толдим,
Йўлини йўқотган йўлчи сингари.

Жозибали бўлар бугунги висол, —
Қаршимдан энтикиб қолиб келарсан.
Гўё маст этгандек муаттар шамол,
Менинг қучоғимга шошиб келарсан.
Айронингдан олиб чиққин, севгилим...

* * *

Булутли осмонга тикилиб бу оң,
Сени ўйлаяпман, севгилим, сени.
Хатларга жавоб йўқ, этдинг-ку ҳайрон,
Ёки сен шунчаки унутдинг мени?!

Бунда ўтирибман мен нолон, ёлғиз.
Ёмғир хавфи. Совуқ. Бўм-бўш хиёбон.
Қандай кечар экан ҳаётим сенсиз,
Бўлиб қолмасмикан бефараҳ, вайрон!?

Хат кутдим, азизим, сендан бир хатки,
Ҳар ҳарфи қалбингнинг тўрида унган.

Хат кутдим, азизим, сендан бир хатки,
Маъсум кўзларингдан илиқлик сингган.

Ана, мудрамоқда уйқуда шаҳрим,
Айрилиқ азоби оғир нақадар.
Туман оғушида қийналар қалбим,
Булутлар ястанган юрагим қадар.

Нахот ваъдаларинг учиб шамолга,
Нахотки йўқолди бедарак, беиз?
Қандай жилов солай ўксик хаёлга,
Қалбимда ҳужирон ҳижрон деган сўз!

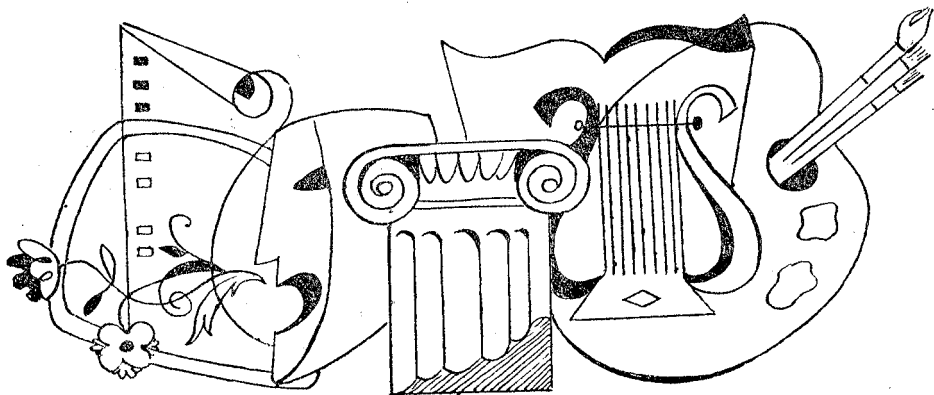
Беруний

* * *

Бир зумгина қулоқ тут менга,
Бир зумгина айла эътибор:
Сирли сўзлар сўйларман сенга,
Сўйларман ишқ эртагин, дилдор.
Кўкда ҳилол кезар паришон,
Ойдин хаёл суриб ётар тун.
Шундай сўлим оқшомда, жонон,
Ёлғиз қолиш гуноҳдир бутун.

Юр, теракзор кутмоқда маҳтал,
Шовиллашин тинглайлик тўйиб.
Ўзгаларга келганида гал,
Афсус ичра юрмайлик қўйиб.
Бир кун барғни эркалаб насим,
Бизнинг сирдан берганда дарак —
Юлдузлардан оққанича жим,
Туғилади гўзал бир эртақ.

Ғиждувон

ОҚ КҮЙЛАКЛАР

I. Кўзи тийран дард

Дарахтлар тепангда залворли чайқалади. Баҳайбат эман тишларини дев каби фикрлатади. Бойқушнинг қорачиқлари совуқ ялтирайди. Қандайдир юлдуз япроқлар орасида мўралаб, қулоқни қар қилгудай чинқиради...

Урмонда адашиб қолдингми, дарахтга суяниб ўтирган одам? Йулга чиқаётиб, озиқ-овқат билан бирга жасоратни ҳам етарли олиб чиққанмидинг ўзи? Кўксингни ковлаб кўр, бир бурда қолгандир балки.

Адашган одам ўрнидан туради. Уша суяниб ўтирган дарахтига йўлни белгиловчи чизиқ тортмоқчи бўлиб энгашади. Лекин ҳайрон бўлади. Кимдир ундан аввал дарахтга белги қўйиб кетибди-ку! Белги эски эмас, ундан ҳали ҳам шира томиб турибди. У бор-йўғи ўн аср муқаддам ўйилган...

У изтиробнинг йиғлаётган ягона кўзи, у тажрибанинг қолиб кетган яраси. У энди сенинг ҳам яранг, ҳозиргина дарахтга суяниб ўтирган одам!

Афоризмлар — тажрибанинг суратларидир. Шунинг учун ҳам уларни ёдлаб ақлли бўлиш қийин. Бу бир жумлани ўйиб қолдириш учун инсон бутун умр яшаши мумкин. Сен эса, адашиб қолаёзган одам, шу билан бахтлисанки, бу жумлани фақат ўқимадинг, бу жумлани яшадинг.

Афоризмлар — шафқатсиз билимнинг суратларидир: шоир эртақ қаҳрамонига ўхшаб кулади — кулгиси гулдастага айланиб, қўйнимизни тўлдиради. Шоир эртақ қаҳрамонига ўхшаб йиғлайди — кўз ёши гавҳарга айланиб, кафтимизга томади.

Афоризмлар — изтиробнинг ҳар хил ҳолатдаги суратларидир. Ҳатто қувонч ҳам изтироб. Қувонч оддий эмас, у энг қуюқ, қиёмига етган изтироб.

Бирорта ёзувчи, бирорта шоир шу кунгача изтиробни тўқиб чиқаролмади. Уйлаб чиқаришга уринганлари ҳам яшин тезлигида фош бўлди, шармисор бўлди: уларнинг изтироб деб чекаётгани оддий тамаки тутуни эканлигини дунё кўрди.

Бирорта ёзувчи, бирорта шоир изтиробни ўйлаб чиқармади. Аксинча, изтироб уларни ўйлаб чиқарди. Ҳақиқий шоирларнинг барчаси — миллионлаб одамлар ичидан Изтироб танлаб олган буюқ қуллардир. Кўзи тийран бу дард — шафқатсиз ижод — энг соғлом юракларни танлайди, ўзига бўйсундиради.

Ҳар қандай адабиёт ўша соғлом юракларни кутиб яшайди. Бу юрак эгаси тоғлар пинжига яширинган узоқ овулдан келиши мумкин. У водийдан — салқин шамоллар, тилла ўриклар маконидан келиб қолса ажабмас. У тупроғи кўпчиган, теп-текис воҳадан келиши мумкин.

У... сиз кутмаган жойдан келади.

Шунда сиз уни туғилган қишлоғидан шаҳарга «қочиб» келгани учун худбинликда айбласангиз, бу шаккоклик бўлади — у шаҳарга қишлоғини соғиниш учун келади;

меҳнатдан қочиб эмас, меҳнат имкониятини ахтариб келади, ёзиш учун — қишлоқ ва шаҳар одамлари, шаҳар ва шаҳар одатлари ҳақида тўғри самимий ёзиш учун келди.

Жамоа тугул ўз дўстларига ҳам яхши таниш бўлмаган, яширин шеър ёзиб юрган бу йигит ўттизинчи, қирқинчи, эллигинчи йилларда очилмай қолган барча чечакларнинг бугун очилишига тақводорларча ишонади.

Бир пайтлар эркак одам ўзининг қадоқ кафтларидан, дағал бармоқларидан уялмас, ҳатто зимдан фахрланар эди. Бугун далада суяги қотган ёш ёзувчи «зиёлилар» дилрасида ўз қўлларини яшириб ўтиради — ўз шеърларининг дағаллигидан андиша қилади.

Бу шеърларни қандайдир нозиктаъб танқидчига узатар экан, шеърлар унинг қўлини тирнаб қўймасмикан деб хавотир олади.

Йўқ, бу қўрқоқлик эмас.

Бу «кусур» ўша йигитнинг юраги соғлом эканлигидан яна бир мужда. Шеър дардида бир-икки кўйлак йиртган дўстим! Бир куни сиз ўқиган шеърга аталган қарсақлар тиниб улгурмасдан, ўша йигит минбарга чиқиб «Пахта ҳақида бунақа ёзиш керак эмас!», дея хитоб қилади ҳали, сизни қишлоқ ҳаётини билмасликда, «академик»ликда айблади ва ўзининг шеърини ўқиб беради.

Сиз шунда олижаноб қалбингиз кўмагида унга тан берасиз, қарсақ чаласиз.

Шеър йўлида бир-икки кўйлак йиртган дўстим! Агар бу шаҳарнинг қадимги қалъаларниқига ўхшаган дарвозаси бўлса эди, сиз ўша йигит билан дарвоза олдида шубҳасиз учрашар эдингиз; учрашув сиз шаҳардан чиқиб кетаётганда, у эса киратганда юз беради. Чунки сизни «шаҳардан бош олиб кетиш керак» деган даҳрий хаёл анчадан бери безовта қилади. Сиз кенгроқ бўлмоқчисиз... Ёзганларингиз ўзингизга ёқмайди. «Бошни олиб кетиш керак!»

Лекин у шунчалик чўян, шунчалар зил-замбил, таъсири яхшидан кўра ёмон фикрлар — ёлғизлик ва сукунат изидан қувиш каби туманли, яхши англамаган фикрлар билан тўла бош.

Бунақа бошни олиб кетиш қийин.

Шаҳардан бутунлай кетиш мумкин. Бундан осони йўқ. Лекин бошни олиб кетиб бўлмайди. Санъатга, адабиётга яқин бўлган ҳар бир одамнинг боши шаҳарда муқаррар қолиб кетаверади.

Нима деялман ўзи? Гап бунда эмас-ку! Гап ўша йигитни шаҳарга бошлаб келган, сизга эса шаҳарни тор қилиб қўйган дард — ижод изтиробидадир. Барча зиддиятларга сабаб — ўша дард.

II. Икки қутб

...Мен ўнг ёнимга ўгирилиб, ҳайрон қарайман: ким айтди, шеърятнинг темир қонуни йўқ, деб? Йигирманчи аср барча булбулларни қовуриб еди, гулларни эса чопиб ташлади, деб ким айтди? Ким у, осмонни нейлонга ўхшатган даҳрий? Юлдузларни куйлаш эскирди, деб бакираётган ким ўзи?

Чироқлар ўзгадир. Парвоналар йўқ,
Дарахтларнинг шохи — оддий бир илмоқ.
Баъзан қорин очдир, лекин кўнгил тўқ —
Ҳали ҳам бахт эрур, ахир, севилмоқ...

деб ўзига далда бераётган тушкун оптимист сенми?

Чироқ ўзга. Лекин парвона яшар,
Дарахтнинг шохлари эмасдир илмоқ,
Севилмоқ бахт бўлган доим, ҳамиша,
Бугун ондин кўпроқ бахтдир севилмоқ!

Агар шунга ишонмасанг, қаламни беҳуда қийнама. Сўзларга буйруқ беришга ҳақинг йўқ, агар шунга ишонмасанг. Сен оқшомлар ўтириб, учбурчак нокларни яратган буюк рассомдан ҳайратланасан, завқланасан. Урнингдан туриб кетасан. Бўёқлар мусиқасини тинглашга қодирлигиндан кувонасан. Лекин ўша рассомнинг санъатга олиб кирган янгилиги фақат учбурчак эмас, нок ҳам эканлигини ўйламайсан.

Бу машҳур нок учбурчак шаклига кирмасдан олдин ҳам мавжуд эди, бор эди...

Фақат шакл...

Ажойиб шакл...

Агар шунга ишонмасанг, йигирманчи аср кўчасига чиқма, уни тан олмай қўя қол. Агар шундай бўлса, телевизор дарчасидан қараб «Бизнинг авлод шеъриятга янгилик олиб келди», деганларингирт ёлғон!..

Кўчага чиқаман. Дунё ғала-ғовурига хайрихоҳлик билан қулоқ солиб турган ҳайкал ёнига бораман. Унинг бошидаги шарққа хос назокат билан ўралган салла мени довдиратиб қўяди. Унинг кўзидаги асрлар теранлиги мени ўз гирдобига тортади. Бу улғувор соқолнинг ҳали бир туки ҳам тушмаган.

Йўқ, сиз ҳайкал эмассиз, Ҳайкал. Сиз бу элда оғизма-оғиз, қалбма-қалб юрибсиз. Ҳайкални куйлаб бўлмайди, сиз эса кўшиқсиз. Битта ҳофизнинг бўғзига симайдиган улкан Кўшиқсиз. Шунинг учун ҳам сизни бутун халқ айтади. Мен сизнинг олдингизга уялиш учун келдим, ҳаяжонга тушмоқ учун келдим, ниҳоят сиз билан фахрланиш учун шу ердан: мен сизга таъзим қиламан, Улуғ Мўйсафид.

Мен фақат таъзим қилишга иложим борлиги, тириклигим билан бахтиёрман, холос.

Сиз эса буюксиз. Ҳеч кимга таъзим этмаслик — сизнинг бахтингиз. Менинг омадим шундаки, мен Сиздан кейин туғилдим. Сизнинг саодатингиз мазмуни — менидан кейин ҳам яшайверасиз.

...Улуғ Мўйсафиднинг пойини манглаймга теккизаман, ортимга қайтаман. Юзимда ўз тарсақимнинг зарби, манглаймда илоҳий либоснинг гарди — изимга қайтаман. Лекин ҳозирги ўйлаган нарсаларимга деярли ёт бўлган хаёллар мени безовта қила бошлайди.

Энди мен ўгирилиб чап томонимга қарайман: ким у, шеъриятнинг қонуни темир, деб айтган? Коинот ўлчови фақат мана шунча, деб туриб олган қайсар — ким? Шеър қофиялар билан қулфланган тўрт бурчак қаср, деб ким айтди?

Бугунги шеърият нима ўзи?

«...Бугунги шеърият ҳижжалаб ўқиладиган, тишга ёнғоқдай қаттиқ тегадиган. мураккаб бўлиши керак», деган фикрга мутлақо қўшилмайман. Лекин шеър уни ҳижжалаб ўқийдиган ўқувчи олдига кечирим ҳам сўрамасин. Шеърият диди: ўртача китобхонга ҳам, диди юксак китобхонга ҳам мўлжаллаб ёзилмайди. Ҳақиқий шеър тушунарли бўлиш учун ўз чўққисидан тушиб юрмайди — ўқувчининг ўзи чиқсин.

Бугунги шеърият мушоҳадада экспрессивликни талаб қилади. Экспрессия тушунчаси оддий «ҳатлаб ўтиш» деган гап эмас, балки ўша ҳатлаб ўтилган масофани йўл-йўлакай тасвирлаб кетишга улгуришдир.

Бугунги шеърнинг сўзлари бир-бирининг эркига раҳна солмасин, ҳар бири мустақил жарангласин. Шундагина улар шоир қурган уйда ҳамжиҳат яшайди, бир-бирини севади, демак уларни ҳеч ким ажрата олмайди. Шундагина шоир «кулди» сўзини ёзмай кулгини, «ийғлади» сўзини ёзмай кўзёшни тасвирлаши мумкин...».

Мен нутқимни давом эттирмоқчи эдим-у, бир андиша тилимини боғлаб қўйди: «Ахир сен санаган хислатлар Навоий даврида ҳам, ундан олдин ҳам шеъриятнинг мезонлари эди-ку? Фақат ҳозир бу фазилатлар ҳар бир халқ тилида ҳар хил ифодаланади, ҳатто оқимларга бўлиниб, Биров реализм деса, иккинчиси экспрессионизм ёни сюрреализм дейди. Аслида ўша «изм»лардан тирик чиққан ҳақиқий шеърлар яшаб қолаверади. Сен бўлса, кашфиёт қилиб ўтирибсан».

Ҳар ҳолда юқоридаги узук-юлуқ гаплардан «шеърият тарихида янгилик бўлмаган экан-да», деган хулоса чиқаришдан қўриқиб, ўзимни оқлайман. «Ҳақиқий шеърлар ҳамisha янги», деган ҳикмат бор. Қолаверса юқорида айтилган шеъриятдаги тарихий консерватизм — энг олижаноб консерватизмдир. Олижанобликнинг эса янги эскиси бўлмайди.

Кенг маънодаги янги шеърлар «эскилар» даврасига биринчи бор тушиб, нота-ниш меҳмон сингари анчагача жим ўтиради, одоб сақлайди, лекин мулоқот муқаррардир.

Дейлик, бундан ўн беш йил олдин ёзилган янги шеър яқинда тилга кирди, ўқувчи билангина эмас, «эски» шеърлар билан суҳбатлаша бошлади. Бу шеърни зукко танқидчиси газета саҳифасида моҳирона таҳлил қилиб берди.

Мен ўқувчи сифатида унинг истъдодига таҳсин айтсам, бошқа томондан унинг шеърият учун самимий куйинишига шубҳа қиламан: «Нега бу тақриз ўн беш йил аввал ёзилмади, шеър босилган эди-ку?»

Шеър танқидчиси тушунилмайди, демоқчи эмасман, аммо танқидчи янги

шеър билан эскисининг ўртасида ўн беш йил лом-мим демай ўтириб, тўсатдан «ташанишлар», деб қолса, унинг самимийлигига шубҳа пайдо бўлади.

Ўғри, шеър адабиётда ҳодиса бўлолмайди, лекин ҳодисани шундай шеърларнинг маълум ва номаълум лашкари содир қилади.

III. Қизармоқ бахти

Сухбатдошинг сенга қарама-қарши ўтирибди. У гапирар экан, ўртангизда бирор нарса булса яхши, май шишасими, тамаки қутисими — сен шишанинг пўкагини ўйнаб ёки қутини чертиб, суҳбатдошингнинг кўзига қарашдай бир азобдан халос бўлишинг мумкин.

Борди-ю, ҳеч нарса бўлмаса-чи? У ҳолда сен қаршингда ўтирган кишининг юзига тикилиб ўтиришга маҳкумсан, шунда сенга психологинг: «Тик қараш учун суҳбатдошинг қошлари ўртасига тикил» қабилдаги маслаҳатлари ҳам бир пул бўлади. Кўпинча бу эҳтиёткорлик фақат сенинг носамимий тингловчи эканлигингдан эмас, балки сўзлаётган кишининг самимийлигига шубҳа қилишдан ҳам келиб чиқади. Сен бошингни номаълум мавжудот уясига тикиб, тортиб ололмай ўтирган шўрлик синглари, юзингни қаршингда ўтирган киши юзига ботириб, ноиллож ўтираверасан.

Мен дўстлар даврасида бу эҳтиёткорликка унча зарурат сезмайман. Чунки уларнинг аксарияти самимий гапиришади, жуда бўлмаса, ўртамизда май шишаси ёки тамаки қутисига ўхшаган майда-чуйдалар доимо хизматда туради.

Бу эҳтиёткорлик кўпроқ шеър ўқиётганда мени безовта қилиб туради. Одамнинг юзи иссиқ, лекин шеър юзи ҳам совуқ эмас. Шеър билан ўқувчи ўртасида суҳбатдошларникига нисбатан юз қарра кўп самимийлик бўлмаса — ёмон.

Менинча, шеър шундай самимий бўлиши керакки, ўқувчи ўзининг носамимийлигини сөзсин. Лекин бу бахт менга кўп ҳолларда чап бериб кетади. Айниқса ўзим ёсам, айниқса, дўстларимнинг шеърларини ўқисам. Ўзимникини йиртиб ташлашим мумкин, уларникини йиртишга ҳаққим йўқ.

Яқинда улардан бирининг китобини ўқиётиб, мутолаа давомида бирорта шеърининг юзига тик қарай олмадим: «Бу гапларни сарбаст усулида эмас, бармоқда айтса ҳам бўлади-ку», деган фикр мени тинч қўймади. «Кўз келди, турналар жимгина учиб кетишди», деган бир жумлани минбардан туриб бақиршни ақлимга сиғдирилмадим.

Бу воқеа иккинчи бир ҳолатни эсга солди.

Дўстим мени самолётга кузатиб қўйиши керак эди. Эрталаб учрашдик, саломлашдик. Унинг саломида шундай сокинлик ва самимийлик бор эдики, мен йиғлаб юборай дебман. Бу овоз фақат тонг учун яратилган овоз эди.

Кейин у такси тўхтатиш учун хайҳайлаб чопди, бақирди, нимадир деб ўзича гўлдиради. Мен уни танимай қолдим: унинг ҳақиқий овози қаяққадир ғойиб бўлган эди...

Шоир дўстимнинг бунисидан фарқи шуки, у саломни таксичига бақиргандай беради.

Баъзан одамда ғалати ҳиссиётлар пайдо бўлади. Тасаввур қил: сен хонангда ёлғизсан. Ухлашга чоғланиб ечиндинг, шу пайт ҳеч қутилмаганда яқин бир кишини эслайсан, у кўзинг олдига келар экан, беихтиёр танангни ёпасан. Бу туйғу — инсондаги энг олижаноб туйғу. Бу туйғу — ўзгаларнинг мақтовига муҳтож бўлмаган, табиий ички ибод.

Шоир ёзаётганида ўша туйғунини бошдан кечирса яхши, ўзидан уялиб кетса, ёзаётган ёлғонини йиртиб ташлагани яхши. Баландпарвоз шеърларни ўқиб, қозоқ шоири Улжас Сулаймоннинг «миллий маданият, миллий адабиёт» сўзларини айтиб бўлгандан сўнг, қон тупурган одамни кам учратасан», деган аччиқ иқрори эсимга тушади. «Қимда қизариш қобилияти бўлса, унга ишонинг мумкин», деган экан француз шоири.

IV. Улуғбекнинг бармоғи

Балки чиндан ҳам файласуфлар айтгандек, инсон дунёни билиб борар. Балки, эрталаб тонгда: «Фалон юлдузда ҳаёт бор», деган эълон бизни қувонч ларзасига солар.

Биз мўъжизалар кутиб яшаймиз.
Фақат бизни «ёқа ушлатган» бугунги воқеалар эртага оддий нарсага, кундалик воқеага айланиб қолиши, шубҳасиз.

Биз бўлак ҳайратга тушмаймиз.

Нега?

Инсон дунёни бора-бора билиб боради, уни олдида мўъжизалар кутади, ортида оддий нарсалар қолади... ва у бўлак ҳайратга тушмайди.

Бу фикрни айтган оддий нигилистми ёки ашаддий агностики, буни билмаймиз.

Ҳар ҳолда, у тез ўлиб кетди. У ўз таълимотини тутиб турган устунлар қулаётганини кўрмаслик учун кетиб қолди. У ўзини рад қилган олимнинг тантанали зиёфатида ўтирмаслик учун кетиб қолди.

Айтгандай кетиб яхши қилибди. Негаки, раддия ёзганнинг ўзи ҳам бир куни зиёфатдан кетиб қолган меҳмон сўзларини айнан такрорлайди: «Инсон дунёни била бориб, мўъжиза оддий нарсага айланади ва... у бўлак ҳайратланмайди».

Аммо Лев Толстой ҳайратланаверди.

У бир куни йўлда қариқиз бутасидаги синган шохчани кўриб, таажжубланди, синиқ шохчанинг ҳаёт учун мардона курашини кўриб, шоҳ асарларидан бири — «Ҳожимуродни ёзди».

Сиз «Ҳожимурод» қаршисида ҳайрон қолинг, Толстой қандайдир ўсимликнинг синган шохини кўриб, иккинчи Ҳожимуродни тасвирласин.

Чунки у нотаниш қизалоқнинг қинғир-қийшиқ ёзилган мактубини ўқир экан, кўзига ёш оладиган одам, чунки у куз япроғини кўриб, ҳикоя ёзадиган киши. Чунки у одамнинг мавжудотлар ичида энг мукаммалли эканини билса ҳам, ундан ҳайратланаверади. Ўз дўстига хат ёза туриб, «одамлар осилладиган ўша иншоот — дор қайси ёғочдан қурилади», деб ҳайратланади, инсон ўз оғайниси — инсон бўйнига бемалол сиртмоқ ташлаши мумкинлигидан таажжубланади у.

Лекин, шоирларимиз бизга «Қаранг, турна келяпти — ҳайратланинг!» деб буюришади, ўзлари эса ҳайратланмайди. «Кулинг!», деб унда-ди оптимистлар, лабларидан эса заҳарханда сузади.

Чунки турнадан таажжубланиб бўлмайди.

Чунки, куладиган нарсанинг ўзи йўқ, қулдирадиган ҳеч нарса қолмади. Икки қарра икки — тўртга бошқалар ҳайрон қолсин. Оддий нарсаларда табассумга арзигулик гап топган одам жилмаяверсин. Биз жиддиймиз. Мўъжизалардан бўлак ҳеч нарса бизни лол қолдиrolмайди.

Биз, зарурат юзасидан, космик кемалар парвозига қараб, тонг қотамиз, аммо асалари ҳаётидаги ажабтовур тартибни кўриб, терига сиғмай қолмаймиз. Теримиздан чиқмай, умр ўтади.

Аслида, теридан чиқиш керак эди. Асалари ҳаётини ўзгартириш учун, унинг биология дарслигида кўрсатилмаган оёғини кўриб, таажжубланиш учун...

Бир куни расмем дўстим менга ўз расмини тақдим қилаётиб, расмга нуқиди:

— Ван-Гогнинг «Автопортрет»ига ўхшаб қоптими?

Мен эсанкираб қолдим. Фақат саволдан эмас, суратнинг машҳур «Автопортрет»га ўхшашлигидан ҳам.

Оғайни, сенга фақат расмем Ван-Гог эмас, шоир Машраб ҳам, Верлен ва Нерваль ҳам ўхшайди, буни билмайсан. Сураткаш ўз асбобини сал бурса, сен Наполеонга ҳам ўхшаб қолишинг мумкин.

Албатта, сен Ван-Гогга ўхшаш учун қулоғингни кесиб беришга тайёрсан, мен эса, пана жажонгирга ўхшаш орзусида оёғимни кесиб бераман, аммо биз Ван-Гогнинг натюрмортидаги картошка гулини ўз томорқамизда кўрсак, ажабланмаймиз ёки мен оқ чодирда ётиб, «Вертер изтироблари»ни етти марта ўқишдан эринман.

Ошпазга менгайдиган Сукрот табиатнинг олдида тиз чўкади, ундан ҳайратланади, сукроттахлит ошпаз эса, табиатга қараб эснайди.

Айтдим-ку, одамлар ўхшаш, деб.

Навоийга ўхшаган йигитлар, Нодирага ўхшаган қизлар кўп. Фақат навоийлар ва нодиралар етишмайди.

Бари бир, бешигимизда умид ётибди. У бизнинг ягона фарзандимиз. Уни мудҳиш лоқайдликдан асрай олсак, бас. Унга айтган алламизда ёлғон бўлмаса, бўлди.

Улуғ шоир Нозим Ҳикмат: «Ерни бир кунга бўлса ҳам болаларга берайлик!», деб ҳайқирган эди. Бу мажоз. Шоир болаларнинг фақат соддадиллигини эмас, биз кўролмайдиган нарсаларни кўриш қобилиятини ҳам айтмоқчи... Лекин...

— «Фалончининг ҳўкизи туғибди», деган миш-мишга ишонган одамни ким дейдилар?— деб савол беради ўқитувчи.

— Лақма!— дея гуриллаб жавоб қилади ўқувчилар.

Ваҳоланки, лақманинг кимлигини яшин тезлигида аниқлаган ўша бола яқиндагини эмизак сўриб, юз юваётган мушукка ҳайрат билан қараб ўтирган эди. Мушук бола учун мўъжизалар шоҳи, мислсиз бир маҳлуқ эди. Унинг ёлғиз билими тўғрисида онасига нисбатан ягона билими— инстинкти бор. Қолган нарсалар— мўъжиза.

У чалқанча ётади-да, ўз бармоқларини томоша қилади, бармоқ бўғинларининг экиб ҳаракатига ҳайрат билан қарайди. Мирзо Улуғбек ўз расадхонасидан юлдузларни қандай ҳаяжонда кузатган бўлса, бола ҳам бешиқда ётиб, ўз бармоқларини шундай ҳайратда кузатади.

Болага— ўз бармоқлари, Улуғбек учун юлдузлар мўъжизадир.

Бармоқлар-чи, Улуғбек учун мўъжиза эмасми улар?

Мўъжиза. Юлдузлардан ками йўқ ажойибот.

Улуғбек ва бешиқда ётган бола биз учун илоҳий зотлар. Чунки улар бизга оддий ва тушунарли кўринган нарсалар олдида таажжубланади, ҳайрон бўладилар. Бизда сўниб бораётган бир имконият— ҳайрат бор уларда.

Лекин биз бешга қира-қирмас, уч ёшлигимизда кўрган мўъжизамизни деразадан ирғитиб юборамиз, ўн ёшимизда барча ҳайвонларнинг номи ва нега тўрт оёқли эканини имтиҳон қилганга тушунтириб берамиз, ўн ёшда эса, «Фалончининг ҳўкизи туғибди», деган алдоққа ишонган лақма устидан ўқитувчи раҳбарлигида куламиз.

Айнан ўқитувчи раҳбарлигида.

Чунки биз билган юлдузларнинг номини Улуғбек топиб қўйган. Бу юлдузларни ўқитувчи ҳам, биз— ўқувчилар ҳам қайта излаб ўтирмаймиз.

Чунки Беруний ер диаметрини ўн аср аввал аниқлаб берди бизга, энди ернинг юмалоқлигию унинг қуёш теварагида айланишига таажжубланадиган меров йўқ.

«Борди-ю, ер ҳўкиз шоҳида, ҳўкиз баҳайбат балиқ устида турган бўлса-чи?»

— Лақма!— дейди бешининг синфнинг маърифатли ўқувчиси.

— Болаларни алдаб бўпсан!— деб кулади унинг отаси.

Хуллас, оддий нарсалардан биз юз ўгирдик. Тўғри, кеча улар мўъжиза эди, лекин бугун нимадир уларнинг моҳиятини бизга очиб берди ва биз юз ўгирдик. Қайси томонга ўгирдингиз? Мураккабликками?

Йўқ. «Қайси томонга?», деб саволни нотўғри қўйманг. «Қайси томондан?», деб сўранг, яхшиси. Биз шунда жавоб беришимиз мумкин: оддий, моҳияти «очилган» нарсалардан юз ўгирдик, холос.

Бизнинг вазифамиз— мўъжизанинг оддий воқеага айланиш жараёнини кузатиш, гувоҳ бўлишдир. Нарсаларнинг ниҳоятда содда ва тушунарли тузилганини сизга ўхшаган соддаларга тушунтиришдир вазифамиз.

Ҳеч қачон таажжубланмаслик— бизнинг бурчимиз. Этар, бешиқда ётиб, ҳайратга тушганларимиз.

Қарабсизки, буюк Улуғбек билан тенг қўйилган ўша гўдак сўтдан чиққан кунни ўз бармоқларидан таажжубланмай қўяди. Отаси ва онаси, мактаби ва ўқитувчиси, бутун жамоат тайёрлаган билим, хабарлардан ясалма нақшинкор, қулай чанга минади-да, воқеалар узра музда учгандек энгил учади. У биладикки, муз дафъатан ёрилиб кетиши мумкин эмас, чунки бугун эрталаб радиодан об-ҳаво совуқлиги фалон даражага етади, деган ахборот берилди.

Бари бир бешигимизда умид ётибди.

Кунлардан бир кун у туриб, ота-онаси тайёрлаб қўйган нақшинкор чанани рад қилса, не тонг.

Воқеалар «муз»и узра чанада эмас, яланг оёқ йўлга чиқар. Товонини ялаётган музнинг, китобда ёзилгандай, совуқ эмаслигини, музнинг мутлақо муз эмаслигини кашф этар, балким.

Балки Амударёни қулай кемада эмас, Байрон Ла-Манш бўғозини кечиб ўтгандай, ўзи кечиб ўтар ва ўз таассуротини бизга айтиб берад.

Ҳар ҳолда, бешигимиздаги ягона фарзандимиз— умид.

Мирзо Улуғбек-чи?

У ҳозир юлдузлардан чарчаб, ўз бармоқларини кузатапти. Бизнинг тепамизда, юкса-юксақларда чордана қуриб, бармоқларидан ва шунга ўхшаш бизни қизиқтирмай қўйган мўъжизалардан ҳайратга тушиб ўтирибди.

Улуғбек тирик. Фақат ўз кашфиётларидагина эмас, балки қоғозга туширолмай ўтирган ғалати-ғалати ҳаёлларида тирикдир мангу.

Муҳаммад СОЛИҲ

УНИНГ РУҲИЯТИДАГИ БАЙРАМЛАР

Баъзан ижодкор тирик бўлган пайтида эмас, балки ҳаётдан кўз юмгандан сўнг оғизга тушади, унинг шаънига қанчадан-қанча мақтовлар, хотиралар, эсдаликлар ёзила бошлайди. Нега шундай? Бунинг сабаби, биринчидан, санъаткор умрининг ва ижодининг якунини салмоқ билан кўз ташлаш имконидан бўлса, иккинчиси, у ҳақда ноҳуш гаплар айтиб юрган кимсаларнинг энди жимиб қолишини сезишимиздан ва ниҳоят, учинчиси эса, ўзимизнинг фақатгина оғир мусибат рўй бергандан сўнггина ҳақиқий истеъдодга лоқайд қараб туролмаслигимиз натижаси эмасмикан?

Ижоди гуллаб турган пайтда бахтсиз тасодиф туфайли орамиздан кетган Шухрат Абдурашидов ҳақида ёзиладиган эсдаликлар ҳам мана шу сабаблардан истисно деб бўлмайди. Аммо қандай сабаб бўлмасин, у ҳақда ёзилишининг ўзи ҳақиқий санъат мухлиси учун ҳар сафар ҳам байрам бўлиб қолади. Чунки бу ёш истеъдодли рассом ҳақида, гарчи унинг асарлар кўлами катта бўлишига қарамай, бир-икки Москва нашрларини ҳисобга олмаганда, матбуотда кам ёритилган. Ҳолбуки, унинг ижоди санъатшуносларимизнинг, рассомларимизнинг баҳоси ва таҳлилига муҳтож.

Шухратнинг бир картинаси бор. У «Менинг руҳимга ҳамроҳ байрам», деб аталади. Шухрат Москвадаги И. Суриков номидаги тасвирий санъат институтида ўқиб юрган кезларида чизган бу суратида ифодаланган нарса ўзининг руҳияти учун доимий байрам — бу олис Тепакўрғон қишлоғидаги ҳовлиси, останада унинг рўпарасига пешвоз чиқадиган ота-оналари, ёру биродарлари, сингиллари эди. Ҳаёlining ранги бўлмайди. Аммо, ўйчанликни, жиндек маъносизликни ўзига уйғунлаштирган мовий ранг бу асарда ҳаёlining юзи бўлиб кўринади. Илиқ меҳр, тафаккур шуури шуъласида матога индирилган бўёқлар кўзингизга ором бериб, бағри бутун, қалби қувончга тўла одамларга айланади, кўклам чақмоқларидан маст бўлган осмондек тўлғанади, тиниқ тонлар мафтунни бўлган покиза қизнинг майин ёноқларидек қизара бошлайди. Булар унинг ҳали талаба бўлган ёш ижодкор руҳияти учун байрам эди. Шухрат руҳиятидаги бу байрам тобора кенгайиб Ўзбекистон байрамига айлана борди.

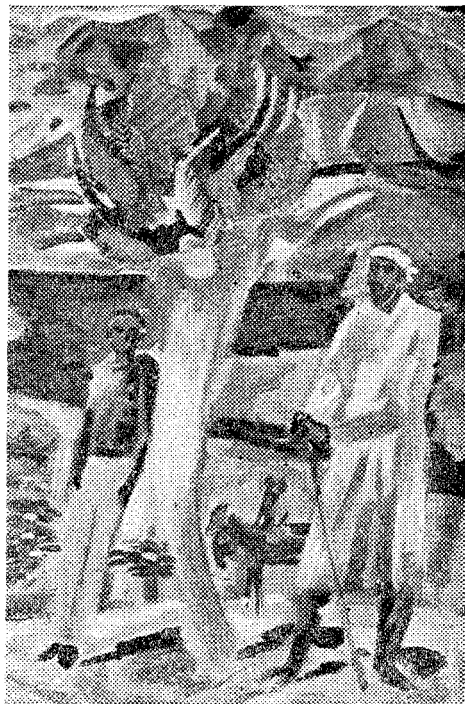
У мана шу улкан байрамни асарларида теран ифода этиш учун тинмай изланди, деб айтиш камлик қилади. Шухрат ифода усулларини излашда яна халқнинг ўзига у яратган амалий санъатга мурожаат қилди. Ҳар қандай санъатнинг яратувчиси ва илҳомчиси бўлган халқнинг бебаҳо хазинасидан баҳра олarkan, Шухрат ўзбек тасвирий санъатига, хусусан дастгоҳли рангтасвир санъатида халқ амалий санъатининг декоратив ҳамда мусиқий услубини олиб киришга интилди. Бу йўлда баъзан чалкашди, фазовийлик кўламини изчил ифода этолмасликда қийналди. Аммо у ҳаётдаги ўткир ва устун, заиф ва хира ранглари равшан кўра олди, бу Шухратдек ёш рассомнинг жиддий ютуғи эди! Бу хусусият эса Шухратнинг аллегорик образларни моҳирона яратишга қўл келди.

«Шоир олами» картинасида рассом тутни ваҳимали, ютоққан, жоҳили кишига ўхшатиб чизганлиги бир пайтлар мени ажаблантирган эди. Фарғона водийсида, тунги қишлоқчалар оралаб ўтарканмиз, йўл устидаги каллакланган букри тутлар дарҳақиқат афсонавий дўзахга тушиб, фарёд солаётган гуноҳкор одамларга ўхшаб кетишини, рассом нега улардан салбий образлар сифатида фойдаланганлигини тушуни етдим.

Шухрат руҳиятидаги байрамлардан яна бири — шеърият эди. Унинг ўзи ҳам бир пайтлар шеър машқ қилган, ҳикоя ёзган эди. Ушбу сатрлар муаллифида унинг «Тут пишганда» сарлавҳали ҳикояси сақланиб турибди. Вақт-соати билан у ўқувчилар ҳукмига ҳавола қилинар, аммо гап Шухратнинг шеър ёзишида эмас, балки шеъриятни чуқур тушунишию бошқаларга ҳам ҳар бир қалб шеъриятга эҳтиёж се-

Абдулла Орипов портрети.

Йўловчилар.

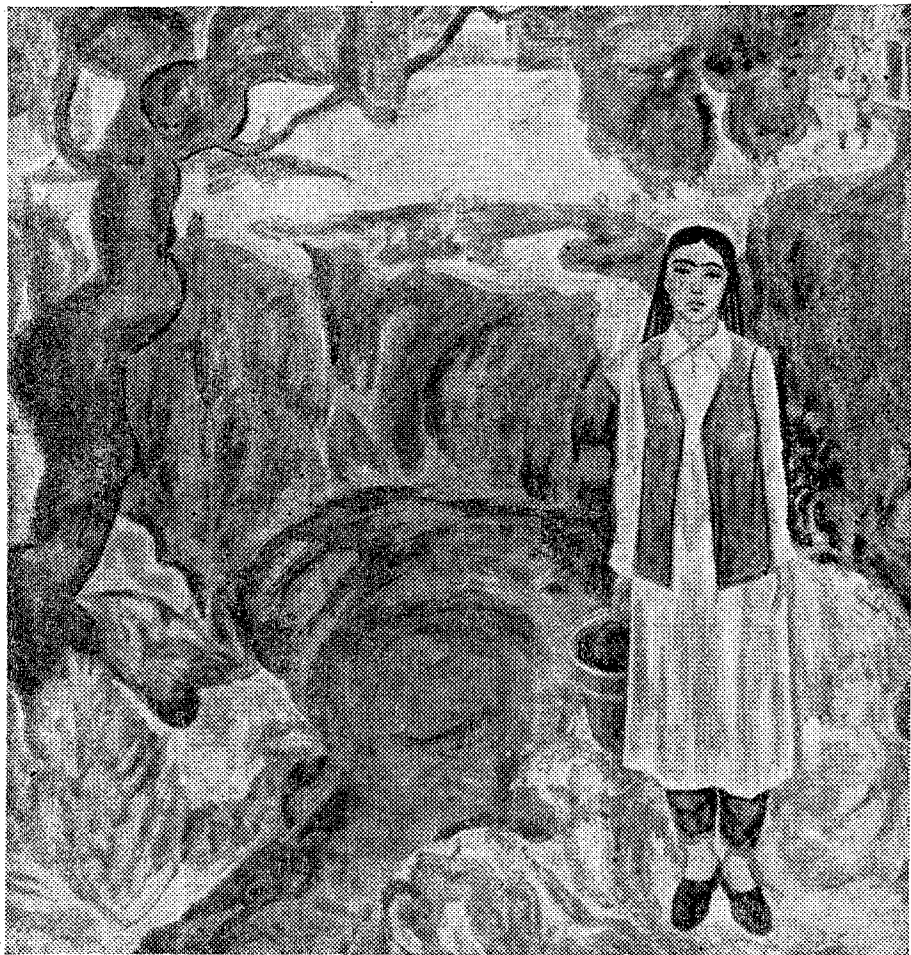
зишни ишбот қилишидадир. «Шеърят ва рангтасвир бир-бирига жуда яқин,— дерди у дўстларига.— Иккаласида ҳам образли, қанотли туйғулар акс этади».

Рассом ижодининг бир қисмини шеърят кишиларига бағишлаган. Шиддат ва эҳтиросга бой шоир Абдулла Орипов ва рассом Бахтиёр Бобоев образлари декоратив услубда ишланган бўлса, теран ва ўйчан шоир Рауф Парфини ранглар талошида курамыз. Шўхрат ҳар иккала шоирнинг кўплаб портретларини яратган ва улардан бир-иккитасинигина кўргазмаларга қўйган эди.

Рассомнинг сўнгги ишларидан бири — «Ўзбекистоннинг ёш ижодкорлари» асари ҳам номиданоқ санъат аҳлларига бағишланганлигини англатиб турибди. Бу асар, гирчи айрим деталларни тўла ишламаганлигини ҳисобга олмаганда, ўзбек тасвирий санъатида группа портретининг энг яхши намуналаридан бири бўлиб қолишига ишончимиз комил. Санъатшунос ва рассомлар орасида бу асар баҳс ва тортишувларга сабаб бўлган эди. Шу ўринда айтиб ўтиш лозимки, Шўхратда расм (рисунк) баъзи санъатшуносларда заифдек тасаввур уйғотар, аслида эса у рангни яширинган расмга бўйсундиришни эмас, балки рангнинг ўзида чизгилар яратишни ёқтирарди. Бу чизгилар эса томошабинни шеърятнинг образи оламига етаклар эди...

Шўхрат Абдурашидовнинг доимий байрамларидан бири бу унинг дўстлари билан дийдор кўришуви эди. Унинг Оқтепа, Ғафур Ғулом кўчасидаги бир хонали квартирасида актёр, шоир, ҳайкалтарош, олим, шифокор, борингки, турли хил касб эгалари, энг муҳими дилкаш одамлар ҳеч аримасди... Унинг табиати мулойим бўлса-да, санъатда ўз фикрида қатъий турадиган, принципаал, лафзи ҳалол эди.

Шўхрат Абдурашидов одамларга таҳқир билан қаровчи, уларнинг устидан кулишга бирор гап изловчи, ёлғиз ўзинигина ақли деб сановчи кишиларни ёқтирмасди. «Одамлардан яхши фазилат излаш, қалбларга йўл топиш — биз ижодкорларнинг бурчимиз-ку», дерди у баъзан. Дарҳақиқат унинг асарларида яхши фазилатли за-

Булоқ бўйида.

мондошларимизнинг қалби уриб турарди. «Болаликнинг сўнгги куни», «Булоқ бўйида», «Ишдан қайтиш», «Тўй» сингари картиналари қалбимизда қачонлардир азиз бир нарсасини йўқотиб қўйиб, анча йиллардан сўнг топиб олган киши қувончига ўхшаш қувонч уйғотади. «Кўпчилик rassomлар қатори мен ҳам бир пайтлари полотнодаги текисликни қандай ҳал қилиш кераклигини, унинг мазмунга ва кенгликка миллий амалий санъатимиздаги сўзана, чорси, гилам, палакка муносабати, картинада бир неча ёруғлик манбаи бўлиши мумкинлиги ва бўлмаслиги ҳақида ўйлардим, изланардим, қизиқардим. Ҳозир эса ўзбек rassоми, унинг ижодидаги мавзу ва қисман дастгоҳли рангтасвирдаги адабийлик, тарихийлик ҳақида кўпроқ ўйлагим келади», деб ёзган эди Москвада ўқиб юрган чоғида ёзган хатларининг бирида.

Дарҳақиқат, Шўхрат ижодининг сўнгги йилларида сеҳрли ва давомли ҳикоялар муҳри бўлган асарлар яратишга интилди. Унинг асарларида қотиб қолган лаҳзалар эмас, балки кўпроқ давомли ҳикоя бор. Тасвирий санъат асаридаги адабийлик масаласида унинг ўзига хос фикри борлигини айтиш лозим. Баъзилар, тасвирий санъ-

лиши (асосан, дастгоҳли рангтавирнинг) тили бошқа, картинада ҳикоя бўлиши керак эмас, бунинг учун адабиёт яратилган дейишади. Шўҳрат бундай фикрни айтувчиларга қушилмасди. М. Аветисяннинг «Онамга бағишлов», В. Попковнинг «Шимол қушниси», «Анисья хола яхши одам эди», Б. Бобоевнинг «Тандирчилар»ини ана шундан жозибали ҳикоядан иборат сирли картина эмасми, деганлари ёдимда.

Шўҳрат, рассом эҳтиросли ҳикоянавис ҳам бўлиши ва ҳар бир ҳолат, детални чуқур ҳис-туйғу билан тасвирлаши керак, деб ҳисобларди. Ёш рассом ўз асарларида ҳикоя бўлишини, бу ҳикоя поэзия, мусиқа билан йўғрилишини истар ва шунга интиларди.

Шўҳрат Абдурашидовнинг музика, адабиёт, тасвирий санъат, умуман ҳаёт ҳақида ўз қарашлари бор эди, у буни шунчаки айтибгина қолмасдан, ўз кундалиги ва хатларида ҳам қолдириб кетди. Бу фикрлар айниқса, Самарқанднинг бир қишлоғида яшовчи дўсти, мактаб ўқитувчиси Самад Аҳмедовга Москвадан туриб ёзган уч юзга яқин хатларида лўнда ва аниқ ифода этилган. Биз бу хатларни ўқир эканмиз, рассомнинг Пикассо, Врубель, Виктор Попков кўргазмаларидан олган таассуротлари билан ўртоқлашамиз, ўз тенгқурлари Жавлон Умарбеков, Баҳодир Жалолов, Алишер Мирзаев, Отахон Ҳамдамовларнинг ижодига бўлган муносабатини, берган баҳосини ўқиймиз, дўстларига бир инсончалик бўлган соғинчли меҳру муҳаббатининг қанчалик самимий эканлигини англаймиз ва ҳали унинг руҳидаги байрамлар нақадар чексизлигини ҳис этиб ҳайратга тушамиз. Бу ҳайрат бир нафас кўзларимиздан ёш томчилари бўлиб думалайди-да, қўл етиб бўлмас тонг юлдузларига айланиб кетади...

Нодир НОРМАТОВ

ЯНГИ ТАРЖИМАЛАР

Япон шеърияти жаҳондаги энг гўзал, энг баркамол шеъриятларнинг биридир. У улкан қарағай дарахти сингари илдизлари билан ўтмишга шу қадар чуқур ботганки, тинимсиз кечаётган ҳаёт бўронларидан ларзага тушмай бугунги кунимизгача етиб келди.

Бу шеърият — кунчиқар мамлакати фуқаросининг энг нозик, энг сирли туйғулари битилган кундалик дафтар. Унинг сатрлари ортида яшириниб турган қайғу, ҳайрат водийсини кўрмоқ учун, киши умрида ҳеч бўлмаганда битта дарахт ўтказган, ҳеч бўлмаганда бир марта ярим тунда соатлаб ойга термилиб ўй сурган бўлиши керак.

Айниқса, классик япон шеърияти намуналарини мутолаа қилиш учун бу шеърият хусусиятларини билмай киришиш нотўғри тушунчаларга олиб келиши мумкин. Япон шеъри (танка, хайку) шоир кайфияти заминда қурилади. Уқувчи мана шу кайфиятга чулганмай туриб шеърнинг қудратини, сеҳрини сезмаслиги мумкин. Классик япон шеъри, айниқса хайку мутолааси ички овоз маданияти савиясига боғлиқ. Уч сатрда япон шоири жуда кўп таассуротларни яширади.

Хайку жанрида улғ Басё, Бусон теран сатрлар битишган. Танка жанрида сакура куйчиси — Сайгё шеъриятининг тенги йўқ. Асримиз бошида яшаган буюк япон Такубоку танка жанрида инқилоб ясаб, уни ижтимоий дардлар билан бойитди.

Ҳозирги япон шеъриятида танка ва хайку билан биргаликда гэндайси — сарбаст ҳам кенг оммалашган. Дзюн Таками, Румико Кора, Хироси Сэкинэ каби шоирлар гэндайсининг энг яхши намуналарини яратишди.

Т а р ж и м о н.

Сайгё

(XII а с р)

* * *

Олча гулларининг
Булбуллар сайроғига
Ранг бергани рост —
Қандай тиниқ эшитилапти
Кўклам тонгида.

* * *

Ким у, нотаниш,
Ташландиқ дала бўйлаб
Бинафша териб юрган?
Жуда оғир бўлса керак
Юрагини қийнаётган дард.

* * *

Олча гулларини тушимда
Тўкар эди кўклам шамоли.

Мен уйғондим,
Лекин кўксимда
Босилмаган эди хавотир.

* * *

Мен авайлаб узиб оламан
Шабнамларин тўкиб юбормай.
Гуллаб турган хаги! бутоғин —
Ойнинг оппоқ ойдинлиги,
Чирилдоқлар қўшиғи билан.

* * *

Ёз ўтлоғида
Баланд-баланд ўтлар оралаб
Ёлғиз оху адашиб юрар.
Тонгги шабнамнинг томчилари
Жим, оҳиста тўкилаётир.

1. Японияда ўсадиган дарахт.

Мацуо Басё
(1644—1694)

* * *

Қанотини юлиб олиб
Лолақизғалдоққа
Ҳады этар рангин капалак.

* * *

Баҳор кетар. Қушлар йиғлар.
Балиқлар кўзи
Ёш билан тўлган.

* * *

Қоронғи куз шоми.
Ёлғизликда ўйлайман ҳоргин:
«Қандай яшар экан ён қўшним?»

* * *

Эски ҳовуз.
Сувга сакрар қурбақа —
Сукунат чайқалди.

Ёса Бусон
(1716—1783)

* * *

Олислардан, тоғ чўққисидан
Оқариб қўринар кўҳна бир қалъа —
Сабза барглар қуршаган уни.

* * *

Узоқ-узоқ баҳор кунлари
Оқиб ўтар... Юрагимда
Ўйғонади ўтмиш садоси.

* * *

Эри ташлаб кетди аёлни,
Қайтмади даладан ярим тунгача —
Ҳозир шоли экиш мавсуми.

Исикава Такубоку
(1885—1912)

* * *

Ҳазиллашиб
Мен онамни опичлаб олдим.
У шундай енгил эдики,
Уч одим юрар-юрмас
Йиғлаб юбордим.

* * *

Кўча уфққа бориб тақалар
Бирдан англадим:
Бекор эмас экан
Бугун менинг
Бу кўчадан юришим.

* * *

Отилгандай қоронғи жарга
Юрагим учар,
Учар
Тубсизлик сари,
Чарчаб, толиб ухлаб қоламан.

* * *

Куз осмони
Шишадай тиниқ.
Бирон шарпа кўрмайсан унда.
Қанчалар сен ёлғизсан, осмон.
Ҳеч бўлмаса учсайди бир зоғ.

* * *

Азиз меҳмон каби
Кириб келар
Юрагимга сукунат.
Соат зангини ҳам
Тинглаш мароқли.

* * *

Қалин майса босиб кетди
Кадзуката қалъаси харобаларин.
Майсага чўзилиб
Осмонга боқдим...
Осмон мени оқизиб кетди.

* * *

Аскарлар саф тортиб ўтишди.
Мен узоқ тикилдим
Улар изидан
Ҳайҳот!
Қайғу кўринмайди улар юзида!

* * *

Улкан тоғдан
Ўзилган тошдек
Қулаб
Тушдим
Бугунги кунга.

* * *

Айвонга чиқариб беришди
Уйдаги ёстиғимни.
Узоқ айрилиқдан сўнг
Ниҳоят учрашдик,
О тунги осмон!

Дзюн Таками
(1907—1965)

ДАРАХТЛАР ТУНДА...

Ярим тунда
Отланади йўлга дарахтлар.
Ҳеч кимга сездирмай
Узоқ-узоқ отланади дарахтлар йўлга,
Ҳар кун, ҳар кун илдизларин ерга ботириб,
Ярим тунда отланади дарахтлар йўлга.

Қаёққа боришмоқчи улар?
Билишмас, билишни ҳам истамас улар.
Кетмоқ — улар ҳаётининг мазмуни ҳам шу.
Ва яна тунда
Отланишар йўлга дарахтлар,
Яширин, қўллари титраб отланади. дарахтлар
йўлга.

МЕН ОЖИЗМАН

Мен ожизман,
Кураша олмайман.
Бироқ, тирик қолмоқ учун
Ўзгаларга чоҳ қазимайман.

Мен ожизман,
Мен қодир эмасман, тирик қолай деб,
Бошқалар бўғзига пичоқ тирашга.

Мен ожизман
Ва мен жуда-жуда номус қиламан
Бошқалар сўзини ўзимники деб кўрсатишга.

Мен ожизман
Ва мен авайлайман, ожизлигимни.

ҲАММА ТОҒНИ ИСТАР

Тоққа!
Ҳамма юксак чўққига
Чиқмоқни истар
Ва лекин ҳеч ким водийга тушиб,
Боққиси келмайди ўз юрагига.

ҲАРАКАТСИЗ ДАРАХТ

Мангуликни кўриб турибсан
Вақт оқимин ёриқларидан,
Кўрган каби осмон рангини
Булутларнинг сўкилган кўйлаги аро.

Булуллар оқади,
Осмон оқолмас.
Сен ҳам
Тошдек қотгансан, дарахт!

Ёсими Кондо
(1930 й.)

* * *

Симпоездда ҳамма ухлаган.
Фақатгина суҳбат қуришар
Икки киши — эркак ва аёл.
Нигоҳлари ва бармоқлари
Сўз ўрнини босар.

* * *

Қайин кўйлагига
Қуёш

Олтин сочар,
Қушлар эса —
Кумушни.

* * *

О, қайғули шаҳрим!
Тунги бўрон ичра
Садо берар
Ёлғиз минорадан
Қўнғироқ саси.

Румико Кора
(1932 й.)

БИЗНИНГ МАМЛАКАТДА

Бизнинг мамлакатда қўл силкитиб сўнги учувчиларга,
Кейин чўктиришар кемаларни

самолётлар қўнолмасин деб.

Бизнинг мамлакатда болаларга байроқчалар тутқазишиб,
кузатишар бошқа шаҳарга,

Кейин эса ёндиришар оталар-оналар қолган шаҳарни.

Бизнинг мамлакатда йигитларнинг кифтини қоқиб,

Кейин эса торпедога уларни ўтқазишар.

Бизнинг мамлакат заводларида йигитларни хуш кутиб
олиб,

Кейин айлантириб қўярлар итоаткор машиналарга.

Бизнинг мамлакатда қарши олиб табассум билан,
Кейинчалик қўлларингга тутарлар қурол.

ОЙ

Ойга ўқ уздим!

Ой эса кулар

Юрагимнинг ҳорғин новдаларида

Қўниб турган қушлар тўдасин

Тўзитиб юборар

Ойнинг кумуш кулгуси.

* * *

Дарахтда —

Ҳали туғилмаган дарахт бор.

Унинг шохларини

Силкитар шамол.

Осмон парчасида —

Осмон бор ҳали туғилмаган.

Унинг уфқларин

Кесиб ўтар қушлар қаноти.

Инсон вужудида ҳам

Ҳали туғилмаган одам бор.

У тирик

Онанинг юраги билан.

Шаҳарда —

Ҳали туғилмаган шаҳар бор.

Унинг майдонлари сени олқишлар

Йўловчилар қўллари билан.

РАСМ ДАРСИ

Балиқчанинг хўжайини ким?
— Мен ўзим,— деб айтар балиқча.
Тўғри, бироқ унинг ўзини
Тутиб олган эди балиқчи.

Демак, чизинг бу балиқчани
Тутиб олган балиқчи расмин.

Балиқчининг хўжайини ким?
— Мен ўзимман,— дейди балиқчи.
Тўғри, бироқ балиқ овлашга
Рухсат берган эди амалдор.

Демак, чизиб қўямиз овга
Рухсат берган амалдорни ҳам.

Амалдорнинг хўжайини ким?
— Мен ўзимман,— дейди амалдор,
Тўғри, бироқ унинг ўзини
Кеча ишдан қувди директор.

Демак, чизинг бу амалдорни
Ишдан қувган директорни ҳам.

Директорнинг хўжайини ким?
— Мен ўзимман,— дейди директор.
Тўғри, бироқ унинг ўзини
Сонсиз аскар қўриқлаб юрар.

Энди чизинг тез, директорни
Қўриқлаган аскарларни ҳам.

Аскарларнинг хўжайини ким?
— Биз ўзимиз,— дейди аскарлар.
Тўғри, бироқ уларнинг бари
Хизмат учун олишади ҳақ.

Демак, чизинг хизмат ҳақини
Олаётган аскарларни ҳам.

Иш ҳақининг хўжайини ким?
— Мен ўзимман,— дейди иш ҳақи.
Тўғри, бироқ иш ҳақидан ҳам
Ушланади доимо солиқ.

Чизиб қўйинг мана шу ерда
Солиқдан сўнг қолган иш ҳақин.

Хўш, солиқнинг хўжайини ким?
— Мен ўзимман,— деб айтар солиқ.
Тўғри, бироқ ўша солиқни
Тўлайдиган бизлар ўзимиз.

Энди чизиб қўйинг солиқни
Тўлайдиган ўзимизни ҳам.

Хўш, ким бизнинг хўжайинимиз?
— Биз ўзимиз,— деймиз ўзимиз.
Ўзимизга бўлсак хўжайин
Япония бизники бўлар.

Демак, чизиб қўйинг албатта
Эртага ким бўлишимизни.

ДАРАХТ

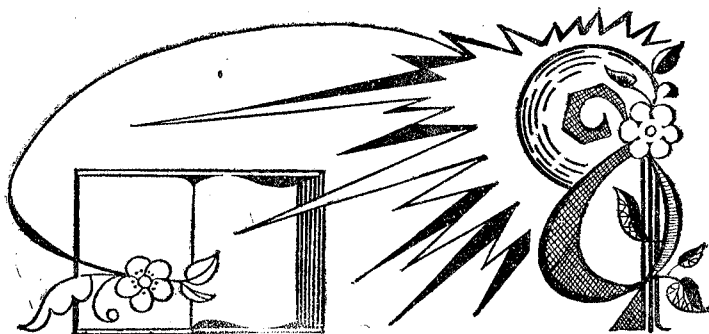
Улимдай оқарган одамлар юзини
Қон рангига бўяр аланга.
Аланга
Дарахтни куйдирди.
Қуритди куздаги ёшимни,
Алангадан
Япроқлар ловуллаб ёнди.

Фақат бир дақиқа кўриниб турди
Алангада қолган дарахт танаси.

Уша кун
Олов денгизи билан
Қирғоқ қумларини тишлаб ғажиган
Дарё тўлқинлари ўртасида мен
Турардим баҳайбат дарахт сингари,
Куйган кўзларимни очиб боқардим.

Ва ҳозир — дарахтзор аро
Кезарканман, жуда қўрқаман,
Қўрқаман, бақириб юбормасми деб
Дарахтлар.

Хуршид ДАВРОН
таржималари

Абу Али ибн Синонинг 1000 йиллигига

АБУ АЛИ ИБН СИНО

ТАРЖИМАИ ҲОЛ

Отам асли балхлик эди. Нух ибн Мансур замонида Бухорога кўчиб келади ва унинг даврида Бухоро атрофидаги Хурмайсан деган жойда (ҳозирги Ромитон¹) маъмурий ишларга бошчилик қилган. Бу — йирик қишлоқлардан саналарди. Унинг яқинида Афшана деган бир қишлоқ ҳам бор. Отам онам билан турмуш кўриб, ўша қишлоқда туриб қолади. Мен ўша ерда туғилганман, кейин укам туғилган.

Сўнгра биз Бухорога кўчиб келдик. Мени қуръон ва адаб илмини ўқитадиган муаллимларга топширдилар. Бу пайтда ёшим ўнга тўлган эди; қуръонни ва адабиётга оид китоблардан кўпини ўзлаштириб олган эдим. Ҳатто одамлар менга ажабланидиган ҳам бўлдилар. Отам мисрликлар таълимотиغا ёндашган эди, у исмоилийлардан ҳисобланарди. Отам исмоилийлардан нафс (жон), ақл ҳақидаги гапларни ва гушунчаларни эшитиб юрар, укам ҳам уларнинг гапларига қулоқ солар эди. Кўпинча улар бу хусусда узоқ суҳбатлашиб ўтиришарди. Мен эса уларнинг гапларини эшитиб, нима ҳақда сўзлашаётганларини билишга уринардим-у, лекин фикрларига қўшилгим келмас эди. Мени ҳам ўз таълимотларига даъват қила бошладилар. Улар фалсафа, ҳандаса, ва ҳинд ҳисоби ҳақида кўп гаплашар эдилар.

Отам ҳисобни ўргатиш мақсадида мени ҳинд ҳисобини биладиган бир резаворфурушга юборди. Мен ундан ҳинд ҳисобини ўрганишга киришдим; кейин Бухорога Абу Абдуллоҳ ан-Нотилий келиб қолди. У кишини файласуф деб аташар эди. Уфлим Абу Абдуллоҳдан таълим олсин, деган умидда отам у кишини уйимизга кўчириб келди. Бу киши келишидан олдин ҳам мен фикҳ (қонуншунослик) билан шуғулланиб, Исмоил Зоҳид деган муаллиманикига қатнаб юрардим.

Фикҳчиларнинг тортишув ва эътироз усулларини, сўровчиларга уларнинг йўсинча жавоб беришни ўрганиб олиб, бу соҳани яхши биладиганлардан бўлиб қолгандим.

Кейин ан-Нотилийдан «Исоғучи» китобини ўргана бошладим. Муаллимим Абу Абдуллоҳ ан-Нотилий менга жинснинг таърифи ҳақида «Жинс нима!», деб сўраса-

¹ Қавслардаги барча изоҳлар таржимон томонидан берилган.

лар: «Гурли навлардан иборат кўп нарсаларга жинс деб айтилади», деб жавоб бергин, деганида, мен шундай таъриф билан жавоб бердимки, ундай гапларни ҳали не Нотилийнинг ўзи ҳам эшитмаган экан. У менинг жавобларимдан жуда ҳайратга тушди. Кейин отамга мени илмдан бошқа нарса билан шуғуллантирмасликни ўқирди.

У қайси масалани сўрамасин, мен бу хусусда ундан кўра дурустроқ тасаввур қилардим. Унда мантиқнинг оддий масалаларини ўқидим, лекин мантиқнинг нозик томонларидан у беҳабар экан.

Мантиққа оид китобларни ўзимча ўқишга киришдим, унга битилган шарҳларни мутолаа қила бошладим ва ниҳоят мантиқ илмини пухта билиб олдим. Шунингдек, Уқлидус (Евклид) китобининг кириш қисмидан беш ё олтига масалани ҳам унинг олдида ўқидим. Ундан кейин Уқлидус китобининг қолган қисмидаги масалаларни ўзимча ечишга киришдим.

Сўнгра «Мажастий»га (Птолемейнинг «Алмагеста» китоби) ўтдим. Унинг муқаддимасини ўқиб бўлиб, ҳандаса шакллариغا етганимда ан-Нотилий менга шундай деди: «Энди уни ўзинг ўқиб, ўзингча ечишга ҳаракат қилвер, кейин менга қандай тушунганингни айтиб берасан, мен сенга жавобинг тўғри ё нотўғрилигини айтиб тураман».

У киши бундан дурустроқ хабардор эмас экан. Мен бу китобни ўзимча ўзлаштиришга киришдим. У кишига қанчадан-қанча шаклларни тушунтириб берардим, шунга қадар у булардан боҳабар бўларди.

Кейин ан-Нотилий мени қолдириб, Гурганч томонга жўнаб кетди. Мен «Фусус» китобини (Фаробийнинг «Фусус ал-ҳакам асари»), табиёт ва илоҳиётга оид шарҳларни ўрганиш билан шуғулландим.

Мен учун илм эшиклари ланг очилиб кетди. Кейин тиб илми билан шуғуллангим келиб қолди, унга оид китобларни ўқишга тушдим. Тиб ўзи қийин илмлардан эмас, шу сабабли қисқа муддат ичида бу соҳада шундай ютуққа эриша олдимки, ҳатто фозил табиблар ҳам ҳузуримга келиб, мендан тиб илмини ўқийдиган бўлдилар. Беморларни ҳам кўриб турардим.

Эришган тажрибаларим тўғайли мен учун даволаш йўллари шундай кенг очилдики, буни таърифлаб бериш қийин. Шу билан бирга, баъзан фақҳни ўрганишда ҳам давом этар эдим ва ана шу хусусдаги мунозараларда иштирок этиб турардим. Бу вақтда мен ўн олти ёшда эдим.

Кейин яна бир ярим йил илм ва мутолаага берилдим: мантиқ ва фалсафанинг ҳамма соҳаларини қайтадан пухталаб ўқиб чиқдим. Ўша кезларда бирон кеча ҳам ухламас, кундузлари эса илмдан бошқа нарса билан шуғулланмас эдим. Мантиққа оид равшан ва аниқ бир қанча қоидаларни ёдладим. Ҳар бир ҳужжатни текшираётганимда бир қанча қиёсий муқаддималарни исбот қилиб, шу равшан муқаддималар нукта назаридан ўша ҳужжатни тартибга солардим.

Кейин у муқаддималарнинг шартларини назарга олиб, улардан чиқадаган ҳулосага қарардим. Ниҳоят бу масалада ҳамма нарсанинг асл моҳияти менга аён бўлиб қоларди. Масалалардан бошим қотиб, қиёс таърифини солиштира олмасам, жоме масжидга борардим ва намоз ўқиб, яратувчига ёлворардим, натижада қоронғи нарсалар менга яна ойдинлашар, мушуқулар осон бўлар эди.

Кечалари уйимга қайтиб келардим-да, олдимга чироқни қўйиб олиб, фақат ўқиш ва ёзиш билан банд бўлардим. Мабодо уйқу босса ёки ўзимни ҳорғин сезсам, тетиклашиш учун бир қадаҳ ичимлик ичиб, кейин яна ўқишга тушардим; уйқуга кетсам ҳам тушимда ўша масалаларни кўрардим. Шу ҳолда кўп масалалар тушимда ҳам менга аён бўларди.

Ана шу зайлда ҳамма илмларни мустаҳкам эгаллаб олдим; бир инсоннинг имконияти даражасида улардан хабардор бўлдим. Ўша вақтларда нималарни билган бўлсам, ҳозир ҳам ўшандайман; бугунги кунгача билимимни ўшандан оширолганим йўқ.

Аммо мантиқ табиёт ва риёзий илмларни пухта ўрганиб олдим. Кейин илоҳиётни ўқишга ўтиб, «Мо баъда ат-табиа» («Табиатдан ташқари нарсалар», яъни «Метафизика») китобини ўқидим. Бу китобни ўқирдим-у, лекин унда нималар дейил-

ганини тушунолмасдим; китоб ёзган кишининг мақсади мен учун қоронғи эди. Ҳатто уни қирқ бор қайта ўқидим, китоб менга ёд бўлиб кетди, лекин шунда ҳам мен китобни ва унинг мақсадларини тўла тушуна олмасдим. Ниҳоят умидимни узиб, бу тушуниб бўлмайдиган бир китоб экан, деган хулосага келдим.

Аммо кунлардан бир кун аср вақтида китобфурушларнинг олдига бориб қолдим. Бир даллол муқоваланган бир китобни қўлида тутганча уни мақтарди. У мени ҳам чақириб, китобни кўрсатди... Мен, бу илмни билишнинг фойдаси йўқ, деган ҳаёлда унга қиё ҳам боқмай рад қилдим. Даллол менга: «Бу китобни ол, нархи арзон — уч дирҳамга сотаман, эгаси пулга мухтож», деди.

Китобни ноилож сотиб олдим. Қарасам, бу Абу Наср Форобийнинг ўша «Мо баъда ат-табиа» китоби ҳақида ёзган асари экан. Уйга қайтиб, дарров уни ўқишга киришдим. «Мо баъда ат-табиа» дилимда ёд бўлиб қолгани сабабли тезда бу китобнинг мақсадларини тушуниб олдим. Бундан ўзимда йўқ жуда хурсанд бўлиб кетдим. Тангри таолога шукур айтиб, ўша куннинг эртасигаёқ камбағалларга анча нарса улашдим.

Бу вақтда Бухоронинг подшоҳи Нуҳ ибн Мансур эди. Иттифоқо у шундай бир касалликка дучор бўлиб қолибдики, табиблар бир фикрга келиша олмабдилар. Ўқишга қаттиқ киришганим сабабли номим улар ўртасида машҳур бўлиб қолган эди. Подшоҳ ҳузурида менинг ҳақимда гапиришиб, ундан мени ҳам чақирибни сўрашибди. Мен табиблар билан биргаликда шохни даволашда иштирок этганим учун обрўйим ортиб кетди.

Бир куни шохдан кутубхонасига киришга ва тибга оид китобларни мутолаа қилишга рухсат сўрадим. Шох менга рухсат берди. Мен кўп хоналардан иборат кутубхонага кирдим. Ҳар бир хонада китоб сандиқлари турар, китоблар эса устма-уст тахлаб қўйилган эди. Хоналарнинг бирида араб китоблари, шеърлар, бошқасида фикҳга оид асарлар турарди. Шу тартибда ҳар бир хонада фаннинг маълум соҳасига оид китоблар тўпланган эди.

Кейин биздан олдин ўтган олимларнинг китоблари рўйхатини ўқиб чиқдим ва ундан зарурларини ахтардим. У ерда шундай китобларни кўрдимки, ҳатто номларини ҳам кўпчилик эшитмаган бўлса керак. Узим ҳам уларни бундан аввал кўрмаган эдим, кейин ҳам учратмадим. Ўша китобларни ўқиб, улардан баҳраманд бўлдим, шу билан ҳар бир муаллифнинг илмдаги даражасини билиб олдим.

Ёшим ўн саккизга борганда бу илмларнинг ҳаммасини эгаллаб бўлган эдим. Ўша кезларда илмни ёдда сақлаб қолардим...

Абдулҳасан ал-Арузий деган кўшнимиз бор эди. У мендан бу илмларнинг ҳаммасини ўз ичига оладиган бир китоб ёзиб беришимни сўраган эди. Мен унга «ал-Мажмуъа» деган китоб ёзиб бердим. Китобнинг отини ҳам шундай, «Тўплам» деб қўя қолдим. Унга риёзиётдан бошқа барча илмларни киритдим. Ушанда йигирма бир ёшда эдим.

Хоразмда туғилган Абу Бакр ал-Барқий деган бир кўшним бор эди, табиатан у фақиҳ эди, фикҳ, тафсир ва зуҳдда ягона, шу илмларга иштиёқи зўр эди. Шу киши мендан китобларга шарҳ ёзиб беришни сўради. Мен унга йигирма жилдча келадиган «ал-Ҳосил ва ал-маҳсул» деган китоб ёзиб бердим. Бундан ташқари, ахлоққа оид яна бир китоб ёзиб бердим. Номини «Китоб ал-бирр ва-л-исм» («Саховат ва жиноят ҳақида китоб») деб қўйдим.

Бу икки китоб ундан бошқа ҳеч кимда йўқ. Чунки у киши шу иккала китобдан нусха кўчириб олиши учун ҳеч кимга изн бермаган.

Бу орада отам вафот этди, бунинг оқибатида аҳволим ҳам оғирлашиб қолди. Султон ҳузуридаги вазифалардан биронтасини олишга мажбур бўлдим. Кейин зарурат юзасидан Бухорони тарк этиб, Гурганч томонга кўчишимга тўғри келди. У ерда илмни севувчи Абул-Ҳусайн ас-Саҳлий вазир эди. У ернинг амири ҳузурига бордим. Амир — Али ибн Маъьун эди. Мен у пайтда талайсон ва зоҳидлар ридосини кийиб олган эдим. Менга ўхшаганларга етарли миқдорда ойлик тайин қилишди.

Ундан кейин зарурат Нисога кўчишимга мажбур қилди. Сўнг ундан Абивардга, ундан Тусга, ундан Шикқонга, ундан Самниқонга, ундан Хуросон чегараси — Жомурмга, ундан Журжонга кўчиб юришга мажбур бўлдим. Кейин амир Қобуснинг ҳузурига киришга жазм қилдим.

Шу пайтда Кобусни тутиб, қалъаларидан бирига қамаб қўйишди. У ўша ерда улди. Сўнгра Деҳистонга кетдим, у ерда қаттиқ касал бўлиб қолдим. Яна Журжонга қилиб келдим. У ерда мен Абу Убайд ал-Жузжоний билан танишдим. Шу келарди ўз ҳолимни ифодалайдиган бир қасида ёздим. Қасидада мана шу байт ҳам бор эди:

Мен улуг бўлганимда катта шаҳарлар ҳам тор бўлиб қолди,
Қимматим ошганда харидорим ҳам топилмай қолди.

Араб тилидан Абдусодиқ ИРИСОВ таржимаси.

«ЁШЛИК» ТАБАССУМИ

Абдусамат АБДУЛҲАҶОВ

1950 йили Тошкент области Оҳангарон районидаги Телов қишлоғида туғилган. ТошДУнинг журналистика факультетида сиртдан таҳсил олиб, ҳозир район газетасида ишламоқда.

ИЛОЖИ ТОПИЛДИ

Бир куни планлаштириш бўлимидаги Сокина опа кўпчилик ўртасида «Заҳриддин — ишқи йўқ эшак, дарди йўқ кесак», деган эди. Шу-шу, чорва бухгалтерининг лақаби «Кесак» бўлиб қолди. Дарҳақиқат, Заҳриддиннинг ҳеч нарса билан иши йўқ. Ишга тўққизда келиб, олтида кетади. Тушликни вақтида қилади. Оламни сув босса тўпиғига чиқмайди. Иш пайтида биров билан гаплашмайди. Гап сўрасангиз «ҳа» ё «йўқ», деб жавоб беради ёки индамайди.

Кўпчилигимиз уйланганмиз. Қари бўйдоғимиз ҳам Заҳриддин. Ёши ўттиздан ошиб қолди, бирорта қиз билан, ҳатто саломлашганини кўрмаганмиз. Узига қолса уйланишни ўйламайди. Маҳалла қизлари ҳам уни ҳушламайди. Борган совчилар ҳам «Индасга қиз бермасмиш», деб қуруқ қайтишади.

Яқинда Каримжон янги гап топиб келди. Заҳриддинни кўшни маҳалладаги бир қизга унаштирмоқчи бўлишибди. Қиз, йигитни кўрай, дебди. Йигит ҳам ўзини кўрсатишга рози бўлибди. Ҳаммамиз «Кесакдан ўт чиқибди», деб хурсанд бўлиб, «висол»нинг қандай ўтганини билишга ошиқдик.

Кун ботаётганда Заҳриддин қиз тайин қилган жойга борибди. Қиз анча уятчан экан, индамабди. Йигит ҳам индамабди. Иккиси икки соат индамай ўтиришибди. Йигитдан садо чиқавермагач, қиз бетоқат бўлиб:

— Мен кетай,— деса, Заҳриддин ҳам:

— Мен ҳам кетай,— деб келаверибди.

Идорада роса қулишдик.

Орадан кўп ўтмай бошқа бир маҳалладаги бошқа бир қизга унаштирмоқчи бўлишибди. Ҳозирги замоннинг қизлари анойи эмас, униси ҳам: «Йигит яхши кўрса, ўзи келиб мен билан гаплашсин», дебди.

Заҳриддин яна борибди. Орада анчагача сукунат ҳукм сурибди. Қиз шаддодроқ экан:

— Заҳриддин ака, бирорта шеър ўқиб берсангиз-чи,— дебди.

Қари бўйдоқ анча ўйланиб, сўнг шеър ўқибди:

Эшик олди шўралар,
Оёғимга ўралар,
Биз кетамиз қишлоққа,
Кўриб қолинг, жўралар!

Қиз хандон ташлаб кулибди. Бир оздан кейин:

— Заҳриддин ака, мени севасизми?— деб сўрабди.

Ҳамкасбимиз унинг гапини яхши эшитмабди.

— Нима?— дебди.

— Яхши кўрасизми, деяпман?

— Кечаси яхши кўрмайман,— дебди Заҳриддин кесак (ҳақиқатан ҳам у кечаси яхши кўрмас экан).

— Э, садқайи одам кетинг. Шунақаям ландовур йигит бўладими,— дебди-ю, киз жўнаб қолибди.

Бу воқеа бизнинг ҳам иззат-нафсимизга тегиб кетди. «Фалон идоранинг йигитлари шунақа экан», деган иснодни бирортамиз ҳам кўтара олмаймиз. Агар Заҳриддинни учинчи марта унаштирсалар, унинг ўрнига қиз билан учрашувга гапга чечан статист Нуралини юборишга қарор қилдик. Нурали гаплашади, Заҳриддин уйланади. Бунга ўзи ҳам рози.

РОБОТ

Бутун шаҳарда дув-дув гап. Нима дейсан, олимлар янги робот ўйлаб топишибди. Инсоннинг ўрнини бемалол боса олар, ҳамма ишни бажарар эмиш. Арзон-гаровга сотиб олса бўлар экан. Шу душанба куни намойиш этиларкан.

Кўплар ишонилмади. Лекин бундай машинани азалдан орзу қилиб юрганларнинг қувончи терисига сиймасди, тезроқ душанба келишини орзиқиб кутишарди.

Айтилган куни кўргазма зали одамга тўлиб-тошиб кетди. Танга ташласанг ерга тушмайди. Сигишмаганлар сахнанинг икки четига чордана қуриб ўтириб олишди. Кўп ўтмай қоғоз қўтида роботни сахнанинг ўртасига келтириб қўйишди. Қўти очилди. Роботнинг ранг-баранг лампочкалари липиллаб ёнар, икки симли антеннаси эса гир айланарди. Залда қарсақ янгради. Оқ халат кийган кўзойнакли ўрта яшар киши робот яқинига келиб маъруза бошлади:

— Уртоқлар! Биз кўп йиллик кузатишлар, изланишлар, илмий тадқиқотлардан сўнг янги универсал автомат-робот ясашга эришдикки, бу фанимизнинг улкан ютуғидир. Бу ақлли, идрокли, фаросатли машинанинг тузилиши, қандай ишлаши ҳақида гапириб ўтирмайман, чунки жуда кўп вақтни олади. Фақат шуни эслатмоқчиманки, унинг қувват манбаи табиий муҳит ва шароитга қараб 120 йилгача етади. Универсал автомат-роботнинг асосий хислатлари нимадан иборат? У инсон қўлидан келадиган ва келмайдиган барча ишларни бажаришга қодир. Унга ҳеч қандай кўрсатма беришнинг ҳожати йўқ. Ҳар қандай мушкул юмушни ўз ақл-идроки билан бажараверади. Сиз учун ишга боради, нормасини ортиғи билан бажаради. Маошни ўзи олиб бозор-ўчар қилиб келади. Овқат пиширади, қозон-товоқ ювади. Телевизор, холодильник ва бошқа уй-рўзғор буюмларини ремонт қилади. Болаларингизни боғчага элтади. Уқувчи фарзандларингизнинг уй вазифаларини ечиб беради, уларнинг тарбияси билан жиддий шўғулланади.

Нотиқнинг сўзи гулдўрос қарсақлар билан бўлиниб қолди. Ҳар томондан саволлар дўлдай ёғила бошлади. Ихтирочи олим шошиб қолди. Сўнг ўзини ўнглаб овозини баландлатди:

— Уртоқлар! Саволлар ёзма равишда берилсин. Биз эса сўзимизда давом этамиз. Кимдир: «Бу роботни қанчага сотиб олиш мумкин?», деб савол берди. Унинг нархини сизлар белгилайсизлар. Биз ишчиларнинг ўртача иш ҳақи миқдориди—210 сўм, деб турибмиз. Агар норози бўлсаларингиз 25 сўмга ҳам беришимиз мумкин.

Зал олағовур бўлиб кетди. Олдинги қаторда ўтирган узун бўйли, ингичка киши югуриб сахнага чиқди. Олимга битта йигирма беш сўмлик узатиб:

— Жон ака, робот жудаям зарур эди. Битта берворинг,— деди жон ҳолатда.

Олим қўлини кўтарди. Зал тинчланди.

— Утиринг жойингизга. Робот эртага соат 9 дан бошлаб сотилади,— деди олим ҳалиги кишига ва залга юзланиб сўзида давом этди.— Шуни унутмангларки, биз ишлаб чиққан робот одам вазифасини ўтайди, яъни сизнинг ўрнингизни босади. Агар янада конкретлаштирсак, сиз бажарадиган барча ишларни робот адо этади. Таъкидлайман, сиз учун яшайди. Масалан, сиз хоҳлайсизми ё йўқми қатъи назар сиз учун овқатланади, маҳалла-қўйга аралашади, тўй-маракага боради, ресторанда улфатчилик қилади, санаторий ва курортларда дам олади, хотинингиз билан хордиқ чиқаради...

Бирдан зал тўс-тўполон бўлиб кетди. Ҳамма ўзини эшикка урди. Кўз очиб-юм-гунча ҳайҳотдек бинода ихтирочидан бошқа ҳеч ким қолмади.

Абдурахмон АЗИМОВ

1946 йили Самарқанд области Норпой районининг Маркент қишлоғида туғилган. СамДУда таҳсил олган. Филология фанлари кандидати А. Азимов ҳозир Самарқанд Давлат педагогика институтида дарс бермоқда.

СИР

Эҳ одамлар, одамлар. Яшаш қийинчилигини менчалик билганингизда, у дунёю бу дунёда магазин мудирини бўламан, деб ниёт қилмасдингиз... На чора, уй, рўзгор, бола-чақа бор экан, шуларни деб ишлаймиз. Ишламай қозонни сувга ташлаб қўйиб бўлмаса. Совуриламан деса, мисқоллаб йиққанинг ботмонлаб кетади. Шунисиға ҳам шукур, ўн етти йилдан буён йўталсангиз, садо бермайдиган мана шу каламуш уядай дўкончада мудир бўлиб турибмиз. Ҳар нави кунимиз ўтпти. Овозаси кетган дангиллама ҳовлимиз йўқ бўлса-да, ҳар қолда, ўн хонали уйчамиз, «Жигули»чамиз, ўзимизга яраша, арзимас тақир-туқуригимиз бор. Бир кунимизга ярар деб омонат кассада ҳам учтагина книжка очиб қўйганмиз...

Лекин бари бир оз-да, оз. Одамзод боласини бир сиқим тупроқ тўйдираркан, то бир сиқим тупроқ кўзига тушмагунча қиртиллагани-қиртиллаган.

Хў-ў-ўш, шунча нарса ўз-ўзидан келди деб ўйларсизда-а? Келиб бўпти!

Буларни топгунимча қанчадан-қанча асабимни йўқотганман, ёлғон-яшиқ айтганман, фирромлик, алдамчилик қилганман — қисқаси, шу майда-чуйда деб бутун умрим йўқолган. Ана шундай. Бировга айтиб бўладими буларни, ҳеч-да, ҳаммаси сирет!

Лекин баъзан ўйлаб, юрагинг қисилиб кетаркан. Шундай пайтларда кўчага чиқиб овозим борича бақиргим, бойликларим одамларнинг ҳақиға сих уриб топилганини овоза қилгим келади. Бироқ ёнига «Милиция» деб ёзилган панжаралик машина кўз ўнгимга келади ўзимни босаман. Шайтонга ҳай бераман. Ички сир-да, бу ички сир. Айтсангиз тамом, у ёғи ўзимизга маълум...

Ишонасизми, ётишимда ҳаловат сезмайман. Шомдан кейин эшигимни биров тақиллатиб келмасин, деб илтижо қиламан. Ҳатто, таниш овоз исмимни тутиб чақирса, ўршимдан бургадек сакраб тураман. Икки қўлимни орқага боғлаб олдиға солиб олиб котаётгандек туюлади. Ҳайронман, умримда бирор камомад чиқиб ёки бошқа ваз билан милиция меҳмони бўлганим йўқ. Илоҳим, буёғигаям туширмасин. Лекин кўнгили душман-да, камбағални хом хаёл ўлдирди, деганларидек, хаёлим доим нотинч. Восвос касалига мубтало бўлдиммикан, десам, йўқ, дўхтурлар: «Ҳаммаси жойида, қон босимингиз нормалний, фақат кўп ўйламанг. Илмий иш билан кўп шуғулланасизми дейман, ярим тунгача ўтирманг, камроқ ўйланг»,— дейишди. Илож қанча, «хўп», деймиз.

Хўкиздай келадиған ит сақлаганмиз. Дўст бор, душман бор дегандай, сабил қолгурни сақламасанг бўлмайди. Сақлаганингдан кейин тинчгина оби нонини еб ётса. Овозинг ўнқурнинг товуши бирам ваҳималики, гумбаздан садо чиққандек «шитир» этган нарсаға ўзини отади, «чирс» этган товушни эшитса, тамом, то гумдон бўлиб котмагунча қўймайди, ҳургани-ҳурган. Бу товушни эшитиб гўрда уйқунг келадими? Ким нима балоларни ўйлайсан, хаёл қиласан, бу ўй бора-бора орзуға уланиб кета-

ди... у ёғи аниқ. Қисқаси, кечаси ажриққа ағанаб чиққандек, уйқуни харом қиламан. Эрталаб кўзлар қизарган, лаблар шишган, калла қарахт, дил хуфтон. Мана, ярим йилки, аҳвол шу.

Бор-е, деб касбни ташлаб юборай десанг, бу ёғи тўғри келмайди. Ишлайверай десанг, юракнинг ярми кетган. Шунчалик уни олдириб қўйганмизки, ёнимдаги киши нохосдан йўталса, чўчиб кетамиз. Рост-да, чўчимай бўладими, мойнамиз саксон қоғоз бўлса, шунча дов-дастгоҳни қаердан олдинг деб сўраб қолса, нима дея оламан? Ҳеч нима! Қўрққанымдан тузукроқ ҳам кийина олмайман. Одамлар кремплин костюм кийишади. Кийимга бизда ҳам ҳавас, орзу бор, тош деб ўйламанг. Бу ёғини сўрасангиз, беш жуфтини олиб қўйганмиз. Лекин илож қанча, кечаси қуёш чиққандек одамларни ўзимга қаратишдан қўрқаман. Шу ҳокисорлик ва қўрқув билан охири ўлиб кетаманми?

Савдо қилиш ҳам ўлимдан қаттиқ бўлиб қолган. Одамига қарайсан. Одамини айириш катта санъат. Сал нотўғри муомала қилсанг ёки ранжитсанг, тамом, олиб бориб, олиб келади. Каттами, кичикми, бари бир, муомала қилмасанг, бўлмайди. Менинг жонимга одамлар бунча саводли бўлмаса нима қиларди. Кеча бир ёш тирмизак: «Амаки, қанд олиб кетувдим, тўрт тийин кам берибсиз, шуни қайтараркансиз, ойим айтдила», деб тиржайса бўладими? Ўзиниям бир тиши синган экан, гап ўрнига хуштак чалворади. Жон ҳолатда: «Э, адашибмизми, хўп-хўп, ўғлим, ма, тўрт тийининг», десам, тангани ола туриб хуштак чалгандай: «Ҳадеб адашуврасизми, аввалги қуни совун опкетгандаям беш тийин олиб қолгансиз, буёғига бохавар бўлинг», дейди зумраша.

Э ўргилдим, сени ўша синган тишингдан. Муштдай боладан шундай гап чиққандан кейин, катталарга индамай шахрингизни бераверинг.

Биласизми, қоғоз деб, тарози деб, ҳар сотувдан эллик грамм, юз граммдан уриб қоламан. Уришга уриб қоламиз-у, қарғанинг бир кўзи ўқда, деганларидек, шу одамнинг то қораси кўринмай кетгунча юрак така-пука. У қандай одамлигини қаердан биласан, пешанасига «ОБХСС ходими» деб ёзиб қўйилса экан, шунга қараб муомала қилсанг. Уриб қолмасанг, нафс деган нарса бор.

Бир нарсадан куйганмиз. Умринг узоқ бўлгур, бир қизчамиз бор. Эркалиги, қилиқлари онасига тортди. Унинг дастидан бирор нарса келтиролмай қолдим. Биров ўргатгандай келишимни пойлаб туради. Қўлингда ўроғлик нарсани кўрдими, тамом, чапак чалиб кўчага чиқади. Ҳаммага овоза қилади. Тунов қуни кўрмасин деб қопда бир тўп бахмал келтирсам, қандай қилибди-да, очибди, кўрибди, уйдан чиқа солиб ҳаммага айтибди: «Дадам чиройли бахмал келтирдила, ҳар хилидан,» бир халта. Онам сандиққа солиб яшириб қўйдила», дебди. Бу гап аллақачон маҳаллага ёйилиб кетибди.

Туянинг орзуси ҳаммомга тушмоқ, деганларидек, менинг орзум ҳам бир дилкаш топиб ички сиримни айтиш. Шундай қилсам, дунёдан армонсиз ўтардим-да, эҳ одамлар, одамлар...

Ҳамид БАДАЛОВ

Сурхондарё области Денов районининг Оқтош қишлоғида туғилган. Душанбе Давлат педагогика институтининг тарих факультетини тамомлаб, ҳозир урта мактабда дарс бермоқда.

ДАЛЛОЛ

Қўрғондаги мол бозори қизиган пайт. Узун бўйли, озғин, заҳил юзли Нусратилла бир сигирни сотишда далоллик қиляпти.

— Бечоранинг моли-ку, яхши экан-а, лекин айтишига қараганда, бир оз чиқимдор бўлиб қопти. Яқинда эри қазо қилибди, бечоранинг. Шунинг учун айтишадиди, улганга ҳам, тирикка ҳам мол керак, деб. Бечора, шу молини сотиб ҳаражатиға ишлатмоқчи бўлган-да. Қани, савобталаб одам борми?

У аёлга юзланди:

— Эгачи, молнинг нархини айтинг.

Аёлдан садо чиқмади.

— Э, бу ерни бозор, дейдилар. Сотарман бўлсангиз, уялмай айтаверинг. Оларман топилади.

Аёлдан садо чиқди:

— Беш юз...

Харидор «ҳой-ҳойлаб» юборди:

— Йўғ-е, инсоф билан гапиринг, янга, инсоф билан. Инсофи борнинг баракаси бор, дейдилар.

Гапни Нусратилла илиб кетди:

— Жон ака, ҳали пулингиз чўнтагингизда. Бу ерни Алининг бозори, дейдилар. Мана, ўртада биз нима қилиб турибмиз. Савдолашамиз, тортишамиз. Охири бир муросага келамиз-да.— Сўнг у аёлга бурилди.— Эгачи, сиз заифа кишисиз. Номаҳрам кишининг ўзга аёл қўлини ушлаб савдолашиши мусулмончилигимизга тўғри келмайди. Шунинг учун енгингизни туширинг, устидан ушлаймиз-да энди...

Аёл қўлини бермади.

— Узатинг қўлни, эгачи.

— Қўйинг, одам уялади. Кўпчиликнинг олдида бегона эркак билан қўл силташиб ётамизми.

— Бўлмаса бундай қиламиз,— деди Нусратилла.— Мана бу калтакнинг у ёғидан сиз, бу ёғидан мен ушлайман. Энди бир савоб учун-да бу.

Унинг айтганидай қилишди.

— Энди, синглим, сиз ҳам кўп катта кетдингиз. Бу ер бозор, биров олади, биров сотади. Тўғри, молингиз яхши мол. Ёмон демайман. Тўрт юз сўм! Ана шу савдо ҳам хўп яхши савдо бўлди.

Оларман ҳам тайсаллаб қолди.

— Хў, ака, сиз ҳам катта кетяпсиз. Биз ҳам мол кўрганмиз, ҳа.

Нусратилла сайрай кетди:

— Э, бу дунёда, бировга яхшилик қиламан деган одамнинг уйи куйсин экан. А, мен бошда ҳамма гапни айтдим-ку! Бу синглимнинг бошига иш тушибди. Бўл-

маса, бу сигир сотадиган сигир эмас. Думига қаранг, бунинг думига. Ер супи-ради.

— Тўғри, ўлим-ку, ҳаммамизнинг бошимизда бор гап. Шундай бўлса ҳам инсоф қилиш керак-да.

Нусратилла аёлга қараб гапира кетди:

— Сингил, сиз ҳам энди кўп оёқни тираманг. Тўғри, сиз ҳам ҳожатингизни битирмоқчисиз. Тушунаман. Энди шу молни шу кишига сотайлик. Майли, яна ўн сўм ошамиз... Бошқа бир сўм ҳам ошмаймиз.

Аёл бош чайқади.

Оларман нари кета бошлади.

Нусратилла унинг енгидан ушлаб олди ва қулоғига шивирлади:

— Мол олар бўлсангиз шундан қолманг. Шу пулга кўндираман.

Нусратилла яна аёлнинг кўлидаги калтакнинг учидан ушлади.

— Мен сизга айтсам, эгачи, шу савдо бузилмасин. Эскиларнинг гапи бор-ку, эрталабки муштдан қайтма, деган. Сигирни шу одамга сотайлик. Бечора кейин алқаб юради. Савобга қоласиз. Сизнинг ҳам ҳожатингиз битади.

У таёқни ҳамон оҳиста-оҳиста силтарди.

Шу пайт одамлар орасидан биров:

— Ҳа, Нусратилла ака, янгам нима гуноҳ қилди? Бозорнинг ўртасида ҳеч нарса йўқ, тутақлашиб ётибсизлар,— деди.

Нусратилла таёқни кўйиб юборди-да, ялт этиб ҳалиги одамга қаради:

— Э, Ибодбой, сиз ҳам бозорга келган экансиз-да.

Бу воқеани кузатиб турган одамлар гапнинг тагига етишди. Кўплар бош чайқади.

Шу-шу, бўлди-ю, Нусратилла «даллол» деган сўздан қимоб бўлиб қолди.

ҚОЛДИРИЛГАН ЗИЁФАТ

— Жиянингизнинг исмини ҳам Фахриддин кўйдик. Сиздек акамиз билан адаш бўлганидан фахрланиб юрамиз-да.

— Яхши, яхши, ишқилиб, янги авлодлар кўпаяверсин...

Ҳақберди кўзларини пирпиратиб Алиевга қаради:

— Фахриддин ака, зиёфатни қайси кунга тайёрлайн? Тандир кабоб қилмоқчимиз, ўзингиз ёқтирган улфатларингизни ҳам бирга олиб боринг.

— Кўп оворагарчиликнинг ҳожати йўқ, бир хонаси келган пайтда кириб ўтармиз.

— Фахриддин ака, ундоқ деманг, ахир ўғилчалик бўлдики... Янги адашингиз хурмати, хи-хи-хи... Ҳаммасини «готов» қилиб қўйганман-а. Келинойимлар ҳам борсинлар.

— Хўп, борамиз.

— Қуллуқ, ака, қуллуқ. Бошимиз осмонга етади борсангиз.

Ҳақберди уйга келиб, зиёфатга сўядиган қўйининг орқаларини силаб-силаб қўйди.

— Жониворгина-ей, улуғ одамга насиб қилган экансан.

«Бирни берсанг, ўнни ундирасан», деган экан кимдир. Ушани айтганнинг отасига раҳмат! Қани энди, Фахриддин акамларни иззатларига етолсам! Диллари хушнуд бўлиб: «Раҳмат, Ҳақбердивой!», десалар, антиқа иш бўларди-да! Фахриддин Алиевичдай улуғ одам меҳмон бўлиб келсалар, ана у ғаламисларнинг ҳам жағи тийилиб қолар эди.

— Ҳой, онаси.— Ҳақберди хотинига тикилди.— Беқасам тўн билан чуст дўппи-ку бор, келинойимлар ҳам келиб қолсалар... Нозик одам, хонатласми, кристаллни тайёрлаб қўйгин.

— Хўп, хўп, отаси.

— Ассалому-алайкум!— Кўшниси Тошхўжа кирди.— Жа тараддуд зўр-ку. Уғилчага бешик тўйи қилмоқчимисиз?

Ҳақберди оғзининг таноби қочиб:

— Униси ҳам, буниси ҳам,— деди.

— Бу нима деганингиз?

— Бу деганим шулки, бешик тўйи баҳона-ю, Фахриддин Алиевич меҳмон бўлиб келадилар!

— Алиев бошқа ишга ўтар эмиш, эшитдингизми?

— А? Қачон? Урнига ким бўлармиш?— дея энтикиб сўради Ҳақберди.
«Ҳе аттанг, энди етишдим деганимда».

— Йўғ-е, балки ёлғондир?..

— Қайдам, одамлар шунақа дейишяпти-ку. Кеча шаҳарга кетган экан...

«Ундоқ бўлса ишқилиб, энди уйга келиб қолмасин-да, яна бир-икки кун шошил-май турсам бўларкан», деб ўйлади Ҳақберди.

Орадан икки кун ўтди.

Тушга яқин кўчада Алиевнинг машинаси кўринди. Ҳовлида ғимирсиб юрган Ҳақберди нима қиларини билмай, деворга суянганча туриб қолди.

Машинадан Алиев билан яна бир киши тушди.

— Салом, мана келдик, Ҳақбердивой.— Алиевнинг кайфи чоғ эди.

Ҳақберди зўрма-зўраки, ўлганининг кунидан тиржайди.

— Келинг, Алиев...

У бошлиғини биринчи марта фамилияси билан атамоқда эди. Эриш туйилар экан.

Алиев Ҳақбердининг авзойини кўриб ажабланди.

— Тинчликми, бола-чақалар соғми, ишқилиб?

— Шукур...

— Қўйни сўйдирмайсизми, дадаси, эртарақ у-бусини йиғиштириб олардим.

Ҳақберди хотинига қараб хўмрайди, таҳдид билан шивирлади:

— Бас-е, бефаросат! Ишдан бўшаб кетибди-ю, келиб нима қиларди?!

Бир зумдан кейин меҳмонлар туришди.

— Ишимиз зарур, Ҳақберди, хафа бўлиб юрмасин, йўл-йўлакай бир кириб ўтайлик, дедик-да.

— Утирсанглар бўларди.

Алиев машинага чиқди. У ўзи ишга кўтарилган идоранинг номини айтди ва Ҳақбердига «бориб турунг», деди.

Ҳақберди бир зум ўзини йўқотиб қўйди, беихтиёр машинага тармашди:

— Фахриддин ака, шошманг, тушинг... Ахир, ҳали қўй сўймоқчи эдим...

Алиев тушмади.

Ҳақберди яна илтижо қилди:

— Тушинг, ахир.

— Раҳмат, бошқа вақт,— деди Алиев.

Машина ўрнидан жилди. Унинг изидан чанг кўтарилди. Алами ошган Ҳақберди эса қўшниси Тошхўжага тармашди.

Надим НОРХЎЖАЕВ

1947 йили Тошкент шаҳрида туғилган. 1972 йили Тошкент Давлат консерваториясини тамомлаган. Унинг «Зорга зор», «Дилда баҳор», «Ер йўли» каби бир қатор қўшиқлари радио орқали эшиттирилиб туради. Шу билан бирга у камер-инструменталь, симфоник жанрларда ижод қилади. Ҳозир Тошкент Давлат маданият институтининг катта ўқитувчиси.

СУЛТОН ҚЎҚОНБЕКОВ
шеъри

БУ ЁШЛИК

Нақарот:

Кўна қол дил майлига, кўна қол,
Юра қол гул сайлига, юра қол!
Ёлғиз оёқ йўллардан кезайлик, } 2 марта
Сенга ёққан гуллардан узайлик.

Турфа гуллар минг рангда нур сочсин,
Иқболимиз шу тонгда юз очсин.
Биласанми, гулшандай бу ёшлик, } 2 марта
Ёқар қалбни гулхандай бу ёшлик.

Нақарот:

Ухшаб кетар энг зебо фаслга,
Чечаклари дилрабо фаслга.
Ўтар мисли навбаҳор бу ёшлик, } 2 марта
Айлар дилни лолазор бу ёшлик.

Нақарот.

Allegro moderato.

Назарот:

8 *mf*

Кү-на қол дил май-ли-га, кү-на қол,
и-ра қол гул сай-ли-га, и-ра қол!
Ел-гиз о-ёқ, йұл-лар-дан
ке-зай-лик, сен-га ёқ-қан гул-лар-дан
у-зай-лик. Ой!
Тур-ға гул-лар
минг ранг-да нур соч-син, иқ-бо-ли-миз
шу тонг-да юз оч-син.
Би-ла-сан-ми, гул-шан-дай
бу ёш-лик, ёқар қалб-ни гул-хан-дай бу ёш-лик.

МУНДАРИЖА

НАСР ВА НАЗМ

- 6 Усмон АЗИМОВ. Шеърлар.
9 Маъсума АҲМЕДОВА. Қувончинг ранги. Денгиз.
Одамлар. Ҳикоялар.
15 Дилором ИСҲОҚОВА. Шеърлар.
18 Эркин ИНОҒОМОВ. Ота ўғил. Ҳикоя.
23 Ёқубжон МАМАДАЛИЕВ. Шеърлар.
25 Мирпўлат МИРЗАЕВ. Шеърлар.
28 Абдурашид ПАРДАЕВ. Бола, гирдоб ва олапар.
Ҳикоя.
33 Ражаббой РАУПОВ. Эрталабки насиба. Ҳикоя.
36 Абдуллатиф ТУРДИАЛИЕВ. Шеърлар.
39 Абдували ҚУТБИДДИНОВ. Шеърлар.
42 Рустам ҒАНИЕВ. Шеърлар.

ТЕНГДОШЛАРИНГ ЖУРЪАТИ

- 44 Жаҳонгир МАМАТОВ. Юлдузлар учрашуви.
Очерк.

БОЛАЛАР АДАБИЁТИ

- 50 Қудратилло БОТИРОВ. Шеърлар.
52 Маъмур ҚАҲҲОРОВ. Шеърлар.
55 Муқимжон ҚОДИРОВ. Шеърлар.

САРГУЗАШТ ВА ФАНТАСТИКА

- 58 Норқул ТИЛАВОВ. Сўнги нусха. Ҳикоя.
60 Мухтор ХОНХУЖАЕВ. Олма пиш... Ҳикоя.

«ЁШЛИҚ МУШОИРАСИ

О. Абдуллаев, Ш. Абдуллаев, Ғ. Абдуллаев,
И. Азизов, Ҳ. Асқар, А. Боймуродов, А. Бойқў-
зиев, М. Жўрабоев, Ч. Латипов, М. Мирсаидова,
В. Носиров, М. Тоиров, Ғ. Фатҳиддинов, Я. Қўч-
қоров, Ш. Қўшназаров.

АДАБИЙ УЙЛАР

- 73 Муҳаммад СОЛИҲ. Оқ кўйлақлар.
79 Нодир НОРМАТОВ. Унинг руҳиятидаги байрамлар.
ЯНГИ ТАРЖИМАЛАР
84 Япон шеърятдан. Х. ДАВРОН таржималари.

«ЁШЛИҚ» КАЛЕНДАРИ

Абу Али ибн СИНО. Таржимаи ҳол.

«ЁШЛИҚ» ТАБАССУМИ

- 94 Абдусаммад АБДУЛҲАҚОВ. Илоҳи топилди. Робот.
Ҳикоялар.
96 Абдурахмон АЗИМОВ. Сир. Ҳикоя.
98 Ҳамид БАДАЛОВ. Даллол Қолдирилган зиёфат.
Ҳикоялар.

ҚУШИҚ — ҲАМРОҲИМИЗ

Н. НОРХУЖАЕВ. Бу ёшлик.

На узбекском языке

КОЛЛЕКТИВ

ЕШЛИК № 9

Издательство «Еш гвардия»,
Ташкент — 1980

Редакторлар М. Мирзаев, А. Аъзамов,
Рассом Э. Валиев
Расмлар редактори А. Фуломов
Техн. редактор Г. Аҳмаджонова
Корректорлар М. Юнусова,
М. Ортиқова

ИБ 629

Босмахонага берилди 14.03.1980 й. Босингга рухсат этилди 17.06.1980 й. Р—13001. Формати $70 \times 90 \frac{1}{16}$. 1-босма қоғозга «Журнальная рубленая» гарнитурда юқори босма усулида босилди. Босма листи 6,5. Шартли босма листи 7,6. Нашр листи 8,25. Тиражи 30.000. Буюртма № 2343. Шартнома № 164—79. Баҳоси 70 т.

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети «Еш гвардия» нашриёти, Тошкент, 700129, Павий кўчаси, 30.

Ўзбекистон КП Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. «Правда Востока» кўчаси, 26.